

Ingyenes kiadvány

KÖRÖSÖK VÖLGYE

...több mint élménymagazin - II. évfolyam - 4. szám

www.korosokvolgye.com -- www.magazin.korosoknaturpark.hu

◦ **Természet**

◦ **Kultúra**

◦ **Interjú**

◦ **Településportré**

◦ **Aktuális témák**

◦ **Turisztikai fejlesztések**

◦ **Túraajánló**

◦ **Turisztikai attrakciók**

◦ **Egészséges életmód**

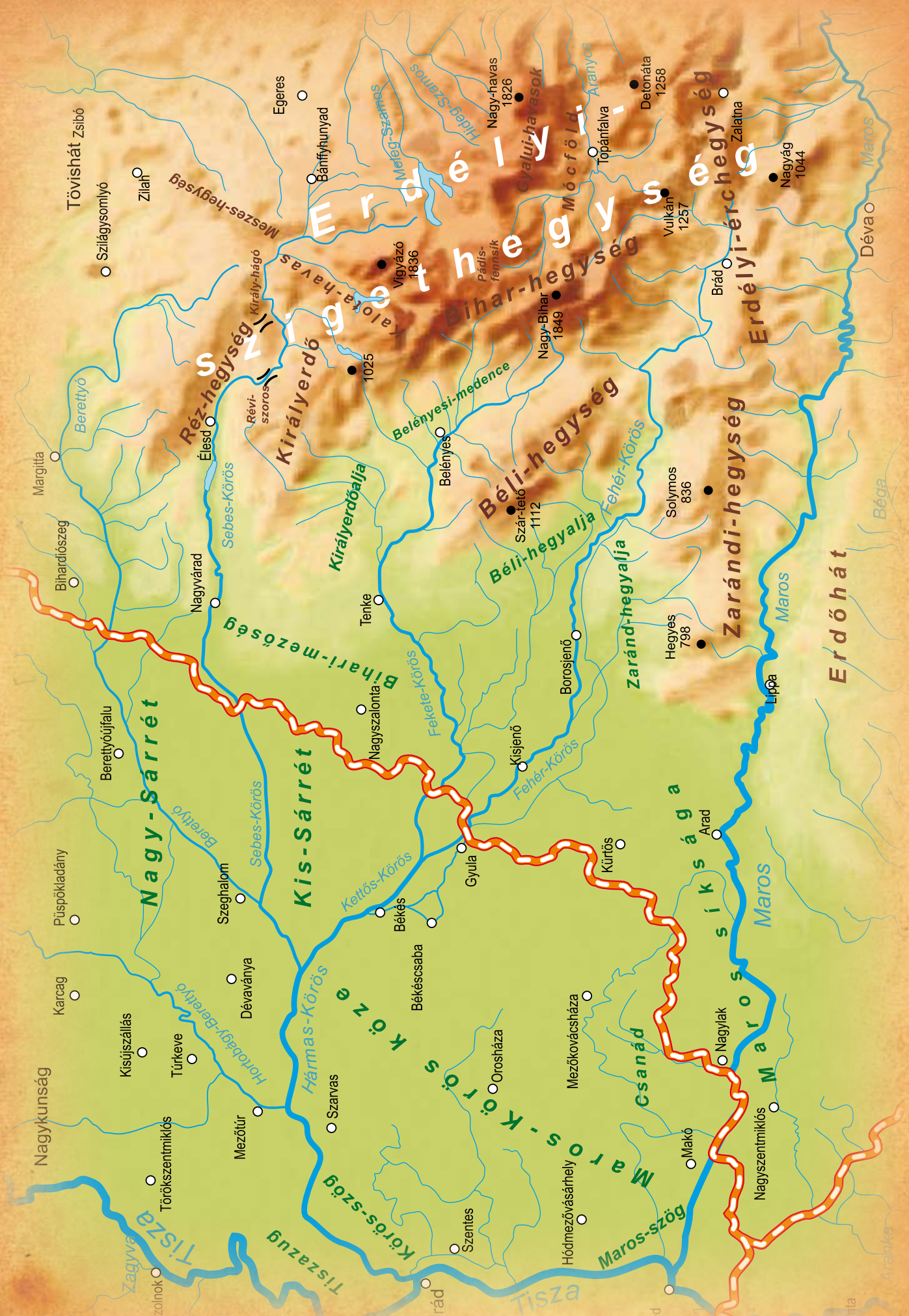
◦ **Tudatos életforma**

◦ **Rendezvények**

◦ **Művészet és irodalom**

KÖRÖSÖK VÖLGYE

...több mint élménymagazin

Tartalom:

Köszöntő	4-5	Kenderföldről hozott értékeink...	52-53
Ezredéves kezek nyomai	6-8	Újragondolt kender	54-55
A Körös-vidék az európai régészet fókuszában	9-11	Játsszunk, játsszunk valamit	56-59
Grófok nyomában: Az Almásyak Békés megyében	12-13	Fűszerkert a ház körül	60-62
Erzsébet királyné emlékligei és fái Békés megyében	14-15	Csináld magad! ...a fűszereidet	63
A Sárretek pásztorai	16-19	A lepkebarát kert	64-66
Erdőn-mezőn, szabadon	20-21	Jutka néni konyhája – bodza	67
Körös-völgyi erdők legendái és titkai	22-24	Kerékpározz!	68-69
Körösök völgye – tollas vándorok menedéke	25	A mézeshetek ma is tartanak	70-71
Az Erdélyi-sziget-hegység Természeti Park	26-28	Sólyomkő vára	72-73
Czárán Gyula nyomdokain IV. – A Galbina szurdoka	29-31	Népzenei gálaműsor Nagyvárad szívében	74-75
Jád völgye: a vízesések és lila virágok vidéke	32-33	Miénk itt a tér...	76-77
Hatlabú határsértők kislexikona	34-35	Szent László napok Nagyváradon	78-80
A Körösök veszélyeztetett halai	36-38	Agyagba zárt kreativitás	81
A Körösök, ahol nemcsak őshonos halak élnek	39-40	Elveszett kincseink nyomában	82-83
Aranysakalok a Körösök völgyében	41-43	A Körös-vidék kincsei	84-85
Fotogaléria: Flender János	44-49	A gyulai kolbász diadalútja	86-87
Nulla Hulladék a háztartásban	50-51	Felújított hotelek Félixfürdőn	88-89
		Nyereményjáték, rejtvény, fotópályázat	90-91

Közép-Békési Centrum
A sokszínű lehetőség

Körösök Völgye magazin – CrisPer: A Körösök periodikája – Kiadó: Közép-Békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás (5600 Békéscsaba, Szent István tér 7., Tel.: +36-20/229-5055) elnök: Izsó Gábor
Szerkesztőség: Közép-Békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás (5600 Békéscsaba, Széchenyi liget, Körösök Völgye Látogatóközpont, Tel.: +36-66/445-887, e-mail: magazin@korosokvolgye.com)
Főszerkesztő: Tószögi György – Rovatvezetők: Boldog Gusztáv, Bonyhádiné Pásztor Enikő, Sűr Enikő – Tiszteltelbi rovatvezető: Szelekovszky László – Romániai szerkesztő: Cristian Horgos – Fordítás: Aqua Crisius Egyesület
Munkatársak: Ambrus Réka, Gulyás Péter, Lengyel Martina – Olvasószerkesztő, korrektor: Prime Concept Kft. – Címlapfotó: Tószögi György – Hátlapfotó: Flender János
Grafikai munka: Natural Day Kft. – Nyomdai munka: Dürer Nyomda Kft. (5700 Gyula, Jókai u. 5-7., Tel.: +36-66/466-844) Felelős vezető: Kovács János – ISSN-szám: 2063-7233
Megjelenés: Magyarország és Románia határ menti megyéiben, másfél év alatt 6 alkalommal, ingyenesen – Példányszám: 9200 magyar és 4000 román nyelvű
Terjesztés: Gyulai Hírlap Kiadó és Hírlapterjesztő Nonprofit Kft. (5701 Gyula, Petőfi tér 3., Pf: 23., Tel.: +36-66/562-500) – Információ: magazin@korosokvolgye.com
A magazin teljes tartalma szerzői jogvédelem alá esik. Az ehhez fűződő jogok gyakorlására kizárólag a magazin kiadója jogosult. © 2012. Közép-Békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás
A projekt hivatalos weboldala: www.magazin.korosoknaturpark.hu

A „Körösök Völgye Periodika – informatív kiadvány a Körös folyók természeti, kulturális értékeiről és turisztikai vonzerőiről” c. projekt a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013 keretében valósult meg (www.huro-cbc.eu), az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint Magyarország és Románia társfinanszírozásával. A program célja közelebb hozni egymáshoz a határmenti térségben élő embereket, közösségeket és gazdasági szereplőket az együttműködésbe bevont térség közös fejlesztésének elősegítése érdekében, a határmenti térség alapvető erősségeire építve.
E projektben a Közép-Békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás magyarországi partnere a Körösök Völgye Naturpark Egyesület, romániai partnere a nagyváradi Aqua Crisius természet- és környezetvédelmi szervezet.
Projektmenedzser: Soczó Krisztina, Baran Ádám, Mihai Iogor

Magyarország-Románia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

www.hungary-romania-cbc.eu www.huro-cbc.eu
Jelen kiadvány tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

Két ország, egy cél, közös siker!

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap

A Szerenád-vízesés a Jád völgyében

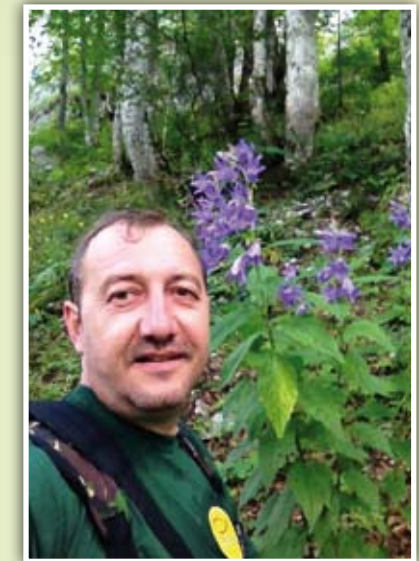
Tisztelt Olvasó!

Határok nélküli értékek a Körösök völgyében

A Körösök völgye természeti értékeinek jelentős része az Erdélyi-szigethegység hegyvonulatainak vad tájaiban, a lankás dombvidékekben és a gazdag alföldi rétekben rejlik. Külön ki kell emelnünk a barlangokat (pl. Medve-, Farcu-, Mézgedi vagy Czárán Gyula-, Ciur Ponor-barlang, Szelek barlangja), a lélegzetelállító jégbarlangokat (Eszkimó-, Bársza-, Porcika-jégbarlang), a varázslatos vízeséseket (pl. Jadolina-, Ieduț-, Eminenciás-, Szentháromság-vízesés) és a lenyűgöző szorosokat (pl. Meleg-Szamos völgye, Galbina-szoros, Vida-szoros, a Kisszegyesd völgye). A ritka, endemikus növényfajok mellett (pl. jósika-orgona, tárnics, tiszafa, kockás tulipán) emblemikus értéket is képviselő állatfajok (pl. medve, hiúz, farkas, szirti sas, szalamandra, fekete gólya, vidra) élnek a nemzeti parkokat és Natura 2000 területeket is magukban foglaló régióban a határ mindkét oldalán. Ezek az értékeink még megvannak, mivel felmenőink közül sokan vigyáztak arra, hogy fennmaradhassanak. Ránk hagyják ezt a felbecsülhetetlen örökséget, amelyet kötelességünk megőrizni és továbbadni gyermekeinknek olyan – ha nem jobb – állapotban, mint ahogyan azt mi kaptuk.

Az átgondolatlan, nem tartós célú fejlesztések, valamint a gazdasági tevékenységek természetre gyakorolt nyomása egyre nagyobb fenyegetést jelentenek ezekre az értékekre. A mára sok helyen alaposan megcsonkított természet mindennél jobban tanúskodik az elmúlt két évszázad káros folyamatairól.

Az emberek – különösen régebben – azt hitték, hogy kordába szoríthatják, leigázhatják a természetet. Az utóbbi évtizedek történései azonban mind többeket győznek meg arról, hogy ez koránt sincs így. Nem kell természetvédelmi szakembernek lenni ahhoz, hogy megértsük, a természet erősebb nálunk, azt nem lehet a végletekig kihasználni, fenntartható módon csak azzal összhangban lehetséges élni.

Mintegy 7-8 évvel ezelőtt magyarországi barátainkkal és kollégáinkkal összeállítottunk egy cselekvési tervet, amely a Körösök völgye értékeinek tartós megőrzésére irányul. A kiindulási alapot egy olyan elképzelés jelentette, amelynek nyomán ma már közös programokkal büszkélkedhetünk, és bizonyos vagyok abban, hogy a jövőben is számos, együttesen elvégzendő feladat vár még ránk. Miért is gondolom ezt? A válasz rendkívül egyszerű: a természeti értékek határtalanok.

A magyar-román határ két oldalán ugyanazok a problémák és feladatok foglalkoztatják a Körös-vidéket tenni igyekvőket, amelyek elsődlegesen kulturális, illetve természeti értékeink, hagyományaink közösség számára történő megőrzése, kiemelése körül összpontosulnak.

Az elmúlt évek során, a határon átnyúló programoknak köszönhetően a két ország számos szervezete, intézménye egyesítette erőfeszítéseit, gondolatait, vágyait, és a közösség érdekében végzett munkában kölcsönösen megtaláltuk a magunk örömét is.

Európai polgároként – Románia és Magyarország határain belül egyaránt – kötelességünk minden tőlünk telhetőt megtenni annak érdekében, hogy otthonunk, a Körösök völgye példamutató térséggé váljon a természetvédelem, a kulturális értékek megóvása, a jó szomszédtság, a nemzetek és kultúrák közötti együttműködés, valamint nem utolsósorban a környezettudatos fejlesztésekkel elért gazdasági fejlődés, illetve a politikai konszenzus terén.

Mihai Togor

A.P.S. Aqua Crisius elnöke

EZREDÉVES KEZEK NYOMAI

Az emberi tájtalakítás kezdetei a Körösök völgyében

Írta: Dr. Gyucha Attila

Talán kissé meghökkentőnek hangzik, de a Körös-vidék kulturális értékeinek javát a föld mélye rejt. A régiós kutató régészek gyakran emlegetik, hogy a térségben nem lehet úgy elhajtani egy követ, hogy az ne egy régészeti lelőhelyre hulljon. A Körösök völgyének sok ezer éves, színes történelme nem csak a szakemberek érdeklődésére tarthat számot, a népi képzelet is számtalanszor vélte már megtalálni itt Attila, a hun király sírját, vagy éppen szőtt ízes történeteket a végtelenségig tűnő, sík vidékből rejtélyesen kiemelkedő halmok köré. A jelen cikkben azt tekintjük át röviden, hogy az emberi közösségek hogyan formálták, alakították át a Körös-vidék ősi környezetét, illetve a táj miképpen hatott a közösségek életmódjára egy olyan, évezredek felölelő periódusban, az őskor folyamán, amelynek tankönyveink is legfeljebb egy-egy oldalt szentelnek.

A régészet véget nem érő kirakósjátékhoz hasonlítható, amelynek célja az emberi közösségek történetének, az életmód különféle aspektusainak, azok kapcsolatainak és változásainak vizsgálata. Egy-egy térség vonatkozásában kutatók generációi rakosgatják türelemmel helyükre a kisebb-nagyobb darabokat, teszik félre bizonytalan időre a még sehová nem illő részeket, adatokat, hogy aztán gyakran évtizedekkel később találják meg azok végső helyét.

A kőkor, rézkor, bronzkor és vaskor periódusaira tagolt – hagyományosan Krisztus születéséig számított – őskor kutatása különösen kifinomult módszereket igényel, hiszen ebből a végeláthatatlanul hosszú időszakból nem állnak rendelkezésre az archeológusok munkáját segítő írott források az Alföld vonatkozásában.

A korábban az egyik legkeményebb diónak tartott téma, a környezet és ember viszonya azonban a folyamatosan fejlődő vizsgálati módszerek segítségével, a különféle tudományterületek összehangolt és kiterjedő munkájával ma már e doku-

mentumok hiánya ellenére is eredményesen kutatható, és az egyik legizgalmasabb fejezetét képezi az elmúlt évtizedek európai régészeti munkái. Immáron a Körös-vidéken is.

A Körös-vidék ősi arca

A Körösök völgye Békés megye északi részére eső, közel 4000 km²-nyi területének az 1960-as évek végétől az 1990-es évek közepéig tartó tervszerű terepbejárásai a kora újkőkortól a 18. századig tartó, majd 8000 éves időszakból több mint 10.000 település nyomait térképezték fel. A térség régészeti örökségének e kivételes gazdagsága szoros kapcsolatban van az ősi természetföldrajzi adottságokkal. A 19. században lezajló folyószabályozásokat és lecsapolásokat megelőzően a Körösök szövevényes vízi világát kisebb-nagyobb erek és folyók, valamint állandó és időszakos, hatalmas kiterjedésű vízállások alkották. Ezeket a mocsarakat a Körösök áradásai táplálták, amelyek gátak hiányában szétterültek a vidéken, majd lassan levonultak. Ez a látszólag barátságatlan táj az emberi közösségek számára az erőforrások széles spektrumát kínálta: a vizek halat, kagylót, rákot, nádat, sást, az állatállománynak itatóhelyeket, a folyómenti galériaerdők faanyagot és vadakat, az áradások alkalmával is rendszerint szárazon maradt, magasabban fekvő hátságok pedig termékeny talajt és dűsfűvet legelőket biztosítottak. A vizek a tájat sűrű átszövő hálózata a közösségek közötti kapcsolatok közvetítő-kozegeként is szolgált.

A vésztő-mágori tell (fotó: Gyucha Attila)

A tájformáló ember első évezredei

Már az újkőkor kezdetén, Kr. e. 6000 körül az Égeikum irányából, a Balkánon keresztül érkező, első letelepült közösségek, az úgynevezett Körös kultúra népe is tudatosan választotta a folyók menti, magas térszíneket a megtelepedésre. Amint azt a régióból nagy számban ismert településeik jelzik, a háziállataikat és a gabonák termesztésének - valamint nem mellékesen a kerámiakészítés - ismeretét magukkal hozó népcsoportok kitűnő feltételeket találtak a Körös-Berettyó-vidéken. A közelmúltban az Ó-Berettyó mentén, Ecsegfalva környékén folytatott régészeti és környezetrekonstrukciós vizsgálatok arról tanúskodnak, hogy a vadászatot, halászatot és gyűjtögetést a létfenntartásban az újkőkor következő évszázadaiban fokozatosan háttérbe szorító élelemtermelés megjelenése, és ezzel a környezet emberi átalakításának kezdeti lépései ekkor érhetőek először tetten vidékünkön.

Amikor mintegy 7000 évvel ezelőtt a megelőző évszázadokban jellemzően kis, néhány család alkotta, időről-időre továbbköltöző települések egy-egy nagyobb faluban egyesültek, a Körösök völgyében már ennek a folyamatnak egy előrehaladott fázisával találkozhatunk. Az Alföld területén ebben az időszakban első alkalommal felbukkanó, gyakorta erődített teltek – a pusztulási rétegek egymásra rakódásával keletkező, a környezetükből dombszerűen, több méter magasságban kiemelkedő, úgynevezett lakóhalmok – körül kialakult, több száz, sőt akár több ezer ember által lakott falvak nem bizonyultak hosszú életűnek a Körös-vidéken. Ennek okai között a kutatók azt a lehetőséget is felvetették, hogy a térség bizonyos, a népes települések lakói által intenzíven használt természeti erőforrások megújulása a telepek közvetlen és tágabb környezetében nem tudott hosszú távon a közösségek igényeivel lépést tartani. A szarvasi és a szeghalmi határokon található, egyaránt Kovácsfalomnak nevezett teltek körüli, hatalmas településeken egy időben akár 50-100 nagyméretű ház is állhatott, melyek megépítéséhez vagy éppen lakóik téli fűtőanyagának biztosításához, eszközeik készítéséhez folyamatosan, jelentős mennyiségű fára lehetett szükség, amelyet azonban az akkoriban is kevés, jobbára a folyók mentére koncentrálódó erdős területek nem elégíthettek ki. A földműveléshez és az állatállomány legeltetéséhez rendelkezésre álló területek csekély volumenét, az ármentes szárazulatokra korlátozódását, a szántók gyors kimerülését, avagy a talajvízszint emelkedését, a tartósan elöntött részek megnövekedését ugyancsak a késő újkőkori, nagy falvak megszűnésének lehetséges környezeti okai között tartja számon a régészet. Akárhogyan is történt, legkésőbb Kr. e. 4600 körül a telket és az azokhoz kötődő falvakat elhagyták lakóik. A szétköltöző kisebb családi csoportok immáron azokat a térségeket is belakták – így például a Kis-

Sárrétet, valamint a Hármas-Körös és az Ó-Berettyó közét -, amelyeket azelőtt soha, avagy évszázadok óta nem népesítettek be. Amint azt a következő évszázadok is igazolják, a Körösök vidékének kis területen belül is változatos környezeti viszonyaihoz ezek a kisebb csoportok sikeresebben alkalmazkodhattak. A Vésztő és Körösladány határában feltárt kora rézkori, Kr. e. 4400-4300 körül lakott, földművelő-állattartó települések is jól példázzák ezt a tételt.

Kurgánok: az időtlenség mementói

A régiókat az őskor évezredekben lakó ember tájformáló tevékenységének máig legszembetűnőbb, és sokak számára legtitokzatosabb emlékeit a kurgánok jelentik. Ezek a köznyelvben kunhalomnak is nevezett dombok temetkezési helyek, amelyeket több ezer köbméternyi föld felhasználásával emeltek. Ezek a jelenkor időszemlélete számára felfoghatatlan emberi teljesítményt tükröző építmények a Körösök völgyében még ma is százezrekre megtalálhatóak, csoportjaik például Biharugra és Gyomaendrőd határában is sorakoznak. A kurgánok nagy többségét a rézkor végén és a bronzkor elején,

Rézkori kurgán a Körös-vidéken (fotó: Gyucha Attila)

valamikor a Kr. e. 4. évezred utolsó és 3. évezred első századaiban emelték a feltehetően a mai ukrán-orosz steppékről a térségbe érkezett népcsoportok. Ahogy Vésztő-Mágor az Alföld legvastagabb, több mint hét méteres rétegsorral rendelkező tellje, úgy a békésszentandrási Gödény-halom a maga 15 métert meghaladó magasságával a régió legtekintélyesebb méretű kurgánja. Sajnálatos tény, hogy az erózió és az elmúlt évszázadok emberi tevékenységei – a földművelés mellett az illegális bányászat és építkezések – következtében ezeknek az évezredek emlékeit őrző halmoknak legalább fele mindörökké eltűnt a Körös-vidéki tájból.

A KÖRÖS-VIDÉK AZ EURÓPAI RÉGÉSZET FÓKUSZÁBAN

- Interjú Dr. Gyucha Attilával

A Körösök vidékén folyó régészeti programok új és nagy fontosságú fejezete indult el 15 évvel ezelőtt. A szakma számára kiemelkedő, világszerte ismert és elismert eredményeket hozó, a laikusok számára pedig rendkívül érdekes kutatásokról, azok háttéréről szolgál sokszor meghökkentő szakmai és személyes részletekkel a békéscsabai kötődésű Dr. Gyucha Attila, a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Dél-alföldi Regionális Irodájának vezetője, a nemzetközi programok magyar alapítója, vezetője, mentora.

– Sok fiatal álma, hogy régész lehessen. Téged mi vonzott erre a pályára?

– Szerencsés alkat vagyok. Azon – tapasztalataim szerint – kevesek közé tartozom, aki már kisgyermekkorában tudta, hogy mit is akar kezdeni az életével. Nem emlékszem, hogy mi is volt az a konkrét élmény, ami a régészet felé vonzott – még az első Indiana Jones film sem készült el akkoriban –, de az biztos, hogy bátyám már 8-9 éves koromban komoly hasznát húzott szenvedélyemből: annak kecsegtetésével, hogy ez alkalommal valami fontos leltre bukkanok majd, könnyedén rávett, hogy a kertészség részét is évről évre, lelkesen elvégezzem. Ma már nem dőlnek be. Talán.

– Melyek voltak a következő állomásai ennek az útnak?

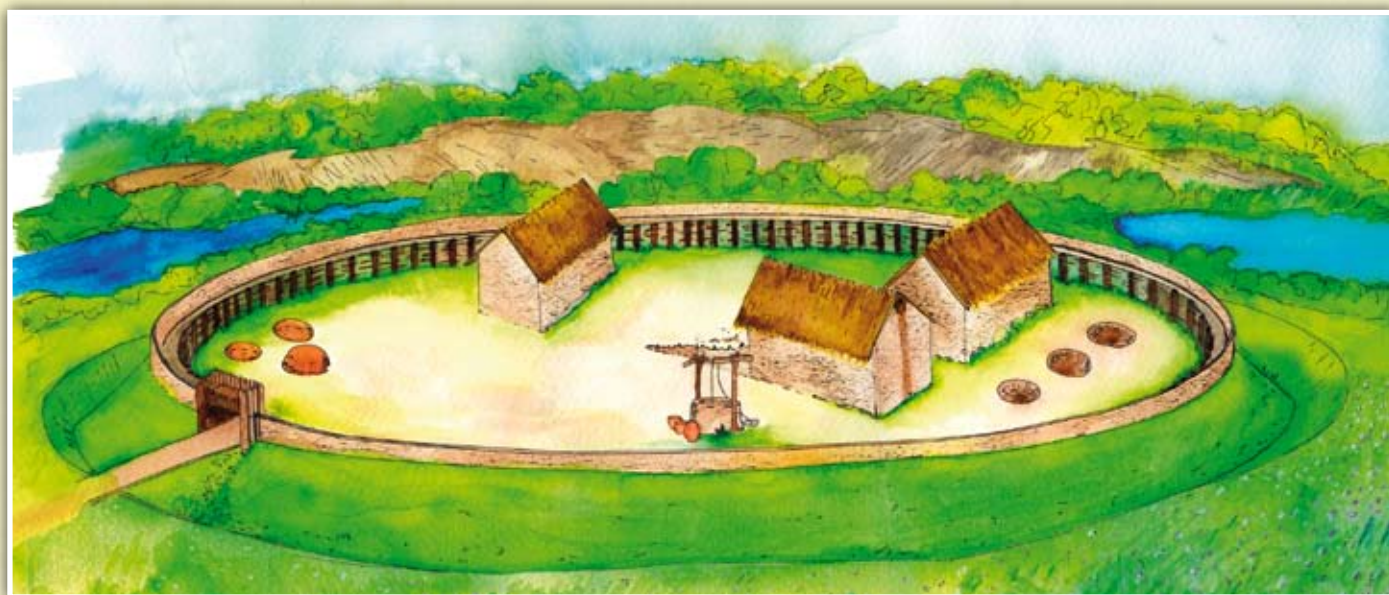
– A gyermekként a jainai agyagbányába vezető gyűjtőútjaim hangulata – amelyek során tévedésből hónapokon keresztül gyűjtöttem a löszben természetesen előforduló mészkiválásokat –, egy iskolai kirándulás során a nagymarosi Duna-parton összeszedett középkori edénytöredékek, majd a Kovács Gábor és Erdősi Géza vezetésével tartott foglalkozások a Munkácsy Mihály Múzeumban segítettek abban, hogy az érdeklődés elhatározássá érjen. A Rózsa Ferenc Gimnáziumban töltött évek során ugyan kikacsintottam az újságírás felé is, de végül a szegedi egyetem régészet szakán találtam magam. Egy Sarkadon előkerült, vaskori kincslethez kapcsolódó, érdekfeszítő nyomozás volt a végső megerősítés, amely nem engedett más irányba indulni.

– Hogyan kerültél a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumhoz?

– A múzeum régészeti terepbejárásaiban már egyetemistaként részt vettem, ennek is volt köszönhető, hogy rögtön az egyetem után, 1996-ban állást kaptam az intézményben. Az infrastrukturális fejlesztésekhez kapcsolódó régészeti feltárások mellett – folytatva a sarkadi kincslethez által kijelölt irányt – a vaskor időszakának Körös-vidéki kutatásával foglalkoztam. Az örök pénzhiány következtében, a (nem is olyan) örült ötletek korszakát élve, első önálló ásatásomat szponzori és baráti segítséggel raktam össze. A dobozi Maró-erdőben, egy kora vaskori temető megtalálásának reményében vezetett kutatások kezdő lépésének megtételéhez – a kutatási szelvények humuszrétegének eltávolításához – mintegy 50 barátomat nyertem meg, akiknek ugyan fizetni nem tudtam, de néhány telefonhívás elég volt ahhoz, hogy ki- és beszállításukhoz egy öreg Ikarust, ellátásukhoz kolbászt, kenyeret és zöldségeket, no meg az elmaradhatatlan sörkészetet segí-

Mintegy 7000 éves, zsugorított csontváz feltárása Szeghalom-Kovácsshalomnál

Vésztő-Bikeri mintegy 6500 éves településének rekonstrukciója (rajz: Kékegyi Dorottya)

A Körös-vidéki táj jelenlegi arculata felé

Az elmúlt évtizedek környezetrégészeti kutatásai kimutatták, hogy az Alföld területén a bronzkor, majd a Kr. e. 9. századtól számított vaskor folyamán a megelőző évezredekhez képest az emberi közösségek természetátalakító tevékenysége erőteljesen fokozódott. Az erdősültség mértéke jelentősen csökkent, a táj maihoz hasonló vegetációs sajátosságai ekkor alakulhattak ki. Ebben a folyamatban a bronz- majd a vasműveltség egyre növekvő faszükséglete minden bizonnyal komoly szerepet játszott. A békési Kecskeméti utcában talált, ékszerből és fegyverekből álló, avagy a Sarkad határában kanyargó Fekete-ér partján előkerült, lószerszámokat és edényeket tartalmazó, elrejtett temetőleletek, illetve a Békéscsaba-Fényesen feltárt szkíta kori temető vasfegyverei a régió európai összevetésben is rendkívül fejlett fémműveléséről tanúskodnak.

A bronzkor korai időszakának végén és középső periódusában újból felbukkannak a telltelepülések a Körös-vidéken, melyek közül a legismertebbek a mai Tarhos határában, a Gyepes-eret kísérő erdőben megbúvó, a szakirodalomban Békés-Várdombként ismert tell, valamint a sarkadi Peckesi-domb. Ezeknek a központoknak az erődítéséhez ugyancsak nagy mennyiségű faanyagot használtak fel, a folyók kanyarulatainak átvágásával pedig – akárcsak az újkőkori Szeghalom-Kovácsshalom esetében – fokozták a védelmi rendszer hatékonyságát. Ezek a lelőhelyek szolgáltatják a folyóvizek elterelésének, „szabályozásának” első bizonyítékait régióinkban.

Gyökeres fordulat a tájhasználatban

A bronzkor végére keltezhető lelőhelyek megjelenése a Körösök völgyétől közvetlenül délre egy új, tartósnak bizonyuló tendencia kezdetét jelzi a térség közösségeinek tájhasználatában. A Kr. e. 6-5. századra, a középső vaskor időkora látszik kiteljesedni e folyamat: a Maros-hátság északi és középső, az újkőkori és a rézkor mintegy 3000 évnyi periódusában szinte lakatlan térségében a terepbejárások adatai szerint nagy számban jelentek meg a települések. Ezek a változások az életmód gyökeres átalakulására, a nagyállattartás jelentőségének a ko-

rábbiakhoz képest ugrásszerű fokozódására utalnak. A bronzkorban meghonosuló lótarítás, illetve a szarvasmarha szerepének felértékelődése, az állatállományok növekedése olyan területet kívánhatott meg, amely kiterjedt legelőket biztosított ellátásukhoz. A Maros-hátság az elmúlt legalább 15-20.000 évben folyóvízzel nem rendelkező, homogénebb természeti sajátosságokkal bíró tájegysége egy ilyen gazdálkodási rendszerben a Körös-vidék mozaikos környezeténél kétségkívül kedvezőbb lehetett. Az a tény azonban, hogy a szkíta kori közösségek falvai legnagyobb számban közvetlenül a Körösök mentén, azt délről kísérve sorakoztak azt jelzi, hogy a folyók jelentősége nem csökkent, kommunikációs-kereskedelmi útvonalként, az erőforrások bizonyos körének beszerzési forrásaként továbbra is fontos maradt. A Kr. e. 4. században a Körös-vidéken is megjelenő kelta eredetű népcsoportok

magukkal hozták azon vaseszközök készítésének ismeretét, amelyek mai szerszámaink közvetlen előképeinek tekinthetők, és amelyekkel több mint 2000 évvel később a Körösök új mederszakaszait kiásták és védgátjait emelték.

Régészeti feltárás látképe Vésztő határából (fotó: William A. Parkinson)

Kora rézkori, karcolt díszű tál és agancsból készült nyílhegyek Vésztő-Bikeriből. A leletek 6.500 évesek.

ram alapjait. Úgy tűnik, valamit jól csináltunk: a projekt idén ünnepelte 15 éves évfordulóját.

– Mik a program célkitűzései, és miért éppen a Körös-vidéket választottátok a kutatások helyszínéül?

– Röviden és szárazon: a projekt az őskor különféle időszakában lezajlott kulturális, gazdasági és társadalmi átalakulások vizsgálatával foglalkozik a Körösök völgyében. Korábban már említettem a Körös-vidéken a 60-as évek végétől a 90-es évek közepéig folytatott régészeti topográfiai programot, amelynek eredménye egy Európában is rendkívül ritkának számító lelőhely-adatbázis lett. A régió további kutatásai számára ez az adatbázis ideális feltételeket nyújt. Egyetlen példa ennek illusztrálására: mivel ismerjük, hogy például pontosan hol álltak az őskor különféle periódusainak települései, vizsgálhatjuk azt, hogy miképpen változott a településhálózat évezredek távlatában. Ez egy olyan helyzeti előnyt jelent, amely által – okosan használva a meglévő információkat, konkrét kérdésekre irányuló kutatásokkal kiegészítve azokat – a Körösök völgye kitűnő modellterületként szolgálhat a szélesebb régió, így az Alföld, sőt számos értelemben egész Délkelet-Európa őskori történeti folyamatainak megértéséhez. Ez az a távlat, amely a külföldi kutatók számára is érdekessé teszi a Körös-vidéket.

– Melyek voltak a legfontosabb irányai a program korábbi kutatásainak?

– 2000-ben kezdtük meg Vésztő Bikeri nevű határrészében egy kora rézkori,

Békésen feltárt, bronzkori bögre CT-felvétele

William A. Parkinson feltárási szelvény kimérése közben Szeghalmon

közül 6500 éves, erősített település feltárását. Ekkor csatlakozott állandó tagként a projekthez Richard W. Yerkes, az ohioi egyetem világszerte ismert professzora is. A fázis céljaként a késő újkőkor és a kora rézkor közötti, gyökeres változások vizsgálatát tűztük ki. Az első évben – külső finanszírozás hiányában – önkéntesek, barátok és diákok segítségével kezdtük el az ásásokat. Az egyik szelvényünk a projekt jövője szempontjából rendkívül szerencsés választásnak bizonyult: olyan agancsból készült, apró nyílhegyek tucatjait találtuk meg egy leégett ház romjai között, amelyek teljesen ismeretlen tárgytipusok voltak Európában. Ezek a leletek a hazai és tengerentúli pályázataink sikere, a következő évek kutatásainak finanszírozása szempontjából kritikusnak bizonyultak. Később kiderült, hogy ha csak egy méterrel arrébb jelöljük ki a szelvényünket, nem találunk rá ezekre a tárgyakra, és minden bizonnyal jóval nehezebb lett volna támogatást szerezni. Im már bizonyos pénzügyi háttérrel – főképpen az amerikai National Science Foundationnek köszönhetően – 2007-ig folytattuk ásásainkat Vésztő-Bikerin, illetve egy közeli, hasonló korú lelőhelyen, Körösladány-Bikerin. Emellett több további kora rézkori lelőhelyen végeztünk felszíni gyűjtéseket és egyéb, roncsolásmentes vizsgálatokat. Már a kezdetektől fogva a létező legmodernebb módszereket igyekszünk alkalmazni kutatásaink során, illetve különféle tudományterületek képviselőit is bevonjuk, annak érdekében, hogy minél több és sokrétűbb adatokhoz juthassunk. Csak néhány példa: a geofizikai vizsgálatok segítségével szó szerint a felszín alá látunk, megtaláljuk a házakat, erősítéseket, kutakat, a különféle környezetrekonstrukciós vizsgálatok segítenek képet alkotni arról, hogyan festett az egykori táj, a kő- és kerámialeletek elemzésével pedig a közösségek kapcsolati hálóját tudjuk igen részletesen feltérképezni.

– 2008-ban munkahelyet és várost váltottál. Milyen hatással volt ez a kutatási programra?

– A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat ajánlatát elfogadva az intézmény dél-alföldi, szegedi központú regionális irodájának kiépítéséhez kezdtem. A szakszolgálat utódszervezete, a Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2010-től a Magyar Nemzeti Múzeum berkein belül működik. A szakszolgálat vezetése is támogatta és a központ is magáénak érzi a projektet. Szintén kiemelten fontos, hogy távozásomat követően is megmaradt a kifejezetten jó baráti és szakmai kapcsolat a Munkácsy Mihály Múzeummal. 2010-ben indult el a Körös Regionális Régészeti Program következő, ma is tartó fázisa, melynek célja a késő újkőkorban az Alföld területén létrejött hatalmas falvak, illetve az azok centrumában állt telkek kialakulásának vizsgálata. Kutatásaink a szeghalmi Kovácsalomra és a körülötte azonosított, délkelet-európai viszonylatban is egyedülálló nagyságú, mintegy 70-80 hektárra kiterjedő falura, illetve az attól alig nyolc kilométerre található vésztő-mágori tellre irányulnak. A március és április hónapokban sorra kerülő, négy-öt héti tartó kutatási szezonok a 2010-től 2012-ig tartó években rendkívül szerencsésen alakultak, hiszen a feltárások legnagyobb ellensége, a csapadék teljes

Magnetométeres felmérés. A vizsgálat segítségével a régészek pontosan feltérképezhetik a felszín alatti jelenségeket.

Késő újkőkori épület feltárása. A házat 7000 évvel ezelőtt tűzvész pusztította el

Richard W. Yerkes a szeghalmi tell rétegeit dokumentálja

mértékben elkerült minket. 2013-ban aztán fordult a kocka, az időjárás minden lehetséges módon – hóval, jéggel, esővel, jégesővel és mérhetetlen mennyiségű sárral – akadályozta a munkánkat. Bár rendkívül bosszantó, ezzel is együtt kell tudni élni.

– A Körös Regionális Régészeti Program mellett az elmúlt években újabb kutatási projektek is indultak a Körös-vidéken. Mit érdemes tudni ezekről?

– Az elért tudományos eredmények mellett – sőt talán azokat is megelőzve – leginkább arra vagyunk büszkéek, hogy az elmúlt 15 év munkáiban részt vevő amerikai diákok közül többen is úgy döntöttek, hogy önálló kutatásaikat a Körös-vidéken indítják el. Ennek eredménye az, hogy immáron hat doktori disszertáció született a régió őskorát érintő különféle témákban, egy újabb pedig folyamatban van. Ami a folyó projektekkel illeti, azokba igyekszünk szerepünket egyfajta mentori-koordinátori-tanácsadói tevékenységre korlátozni, teret biztosítva fiatal amerikai és magyar kollégáinknak is a nemzetközi kutatási tapasztalatok megszerzéséhez. A Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology projekt Paul R. Duffy, a University of Toronto posztdoktori ösztöndíjasa és Parditka Györgyi, a Nemzeti Örökségvédelmi Központ régésze vezetésével a Körös-vidék középső bronzkorával foglalkozik. 2011-től a Békés melletti Jégvermi-kertben a régió egyetlen ismert korabeli temetőjét tárjuk fel. A jelenleg Bécsben, a Ludwig Boltzmann Institute alkalmazásában álló Roderick B. Salisbury és Bácsmegei Gábor, a Munkácsy Mihály Múzeum régésze Csárdaszállás környékén kutat késő újkőkori településeket.

– Milyen kép alakult ki a külföldi kollégákban Magyarországról?

– Számos külföldi és magyar kolléga 10-15 éve visszajár hozzánk, több mint egy csapat, valójában egy egymást segítő hálózat alakult ki, amelyet a közös szakmai érdeklődés mellett a barátság tart fenn. Ennek a hálózatnak a szerves részét képezi Vésztő települése, ahol – a nemrégiben elhunyt polgármester, Kaszai János támogatásával – otthonra találtunk. A térséghez való kötődés erősségét mutatja, hogy több tengerentúli kolléga ma már folyékonyan beszél magyarul, még a minden feltárási idényben sorra kerülő disznótörök során sem kell fordítanom nekik a böllér vezényszavakat, vagy a házigazda Csóti család szíves invitálását a pálinkáspoharak kiürítésére.

– Végül hadd zárjam egy személyes kérdéssel, hiszen nem titok, hogy mintegy 20 évnyi barátság köt össze minket. Summa cum laude doktori cím az ELTE-n, számos publikáció rangos hazai és nemzetközi folyóiratokban, kötetekben, tudományos projektek vezetése, mentorálása, a dél-alföldi régió nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti munkáinak irányítása, minden

évben számos előadás itthoni, európai és tengerentúli konferenciákon, a Magyar Régész Szövetség alelnöki posztja, kutatások Magyarország mellett Albániában és Görögországban, az egész világot behálózó kapcsolatok építése, fenntartása, tagság hazai és nemzetközi szakmai szervezetek különféle bizottságaiban, szerkesztés, lektorálás, fordítás, hogy csak címszavakban soroljam fel, hogyan láttam az elmúlt öt évedet. Miképpen lehet ezt bírni szusszal? Van-e időd a magánéletre?

– Azzal indítottuk a beszélgetést, hogy szerencsés figura vagyok. A szerencse végigkísérte az eddigi pályámat, de a szerencsés pillanatok nem adják könnyen magukat, előzetesen is meg kell értük dolgozni, amikor pedig a szerencse végre bekopogtat, ahhoz, hogy élhessünk vele és ne váljon köddé rövid időn belül, rengeteg energiát kell újból és tartósan mozgósítani. Emellett annak érdekében, hogy az általad imént felsoroltak elvégezhetőek, illetve fenntarthatóak legyenek, meg kell küzdeni a legnagyobb és kimerítő ellenséggel, az idővel. Már megszoktam ezt a feszített életvitelt, nem is bírom a céltalanul eltelt napokat, sőt órákat sem. A környezetem, a barátaim és a társam – aki szintén régész – időről időre azért rákényszerít arra, hogy kicsit kilépjek a határidők közé szorított szenvedély világából, illetve igyekszik arra rávezetni, hogy képes legyek nemet is mondani bizonyos felkérésekre. Nos, ezt még azért tanulnom kell.

Fotó: KRAP

Grófok nyomában:

AZ ALMÁSYAK BÉKÉS MEGYÉBEN

Írta: Szelekovszky László

„Nem haltak meg, műveik fenntartják nevüket, emléküket tetteik éltetik...”

A Harruckern és Wenckheim földbirtokos családok mellett az Almásyak rendelkeztek a legnagyobb uradalommal Békés megyében. Származását tekintve az Almásy nemzetség egyike volt a legrégebbi eredetű magyar családoknak. Palatinus József így ír a „Békésvármegyei nemes családok története” című művében: „Egyike legnevesebb törzsökös magyar családainknak. A gróf Almásy család hagyományai úgy tartják, hogy nemzetiségük régiségével egészen a szent királyok koráig nyúlik.”

A Békés megyében megtelepedett Almásy família elsősorban a zsadányi és a törökszentmiklósi ágól származott. Egyik legjelesebb képviselőjük, Almásy II. Ignác (1751–1840) volt, aki királyi adományként több uradalmat is kapott, melyben szerepet játszott az is, hogy az előző birtokos siklósi Andrassy család leszármazottját, Semsey Annát vette feleségül.

A király a hozzá intézett levelében a következőképpen méltatta Almásy II. Ignácot: „Tégedet ki ősrégi eidnek a hadban és békében jeleseknek példájára és ki mint ősrégi grófi nemzetség leszármazottja vagy, gróffá nevezünk.”

Ignác 1773-ban, apjától örökölte meg a jászok és kunok alkapitányságát, majd 1779-ben megkapta a főkapitányi címet. 1785-től több magas állami pozíciót töltött be, volt királyi tanácsos, adminisztrátor, főispán, kancelláriai tag és kamarás is. 1799. szeptember 24-én, I. Ferenc király adományként nyerte el Kétegyházát és Sarkadot. 1812-ben Temes vármegye főispánjával együtt megkapta a temesi grófi rangot is, majd 1815. augusztus 11-én a király a Sarkad örökös ura címet adományozta számára. Legnagyobb birtokai és kastélyai Gyulán, Gyulaváriban, Kétegyházán, valamint Sarkadon voltak. Halála után fia, Almásy I. Alajos császári és királyi kamarás örökölte a kétegyházi-sarkadi és a gyulavári hitbizományokat. A gróf Kétegyházát tette meg székhelyül, innen irányította a gazdálkodást.

A gyulavári Almásy-Pongrácz-kastély (fotó: CrisPer)

Az Almásy család címere

Almásy Kálmán unokájával

A sarkadi uradalomban példaértékű gazdálkodás folyt, elsősorban az állattenyésztés terén. Kiváló szarvasmarhatenyészetükből 1846-ban még I. Miklós orosz cár is vásárolt egy bikát és nyolc törzstenyészetű tehenet, 9000 váltó forintért. A mezőhegyesi ménesbirtok 1863-ban szerzett be az uradalomból 60 üszőt, 20 tehenet és két bikát saját szarvasmarhaállományának javítása érdekében.

A sarkadi Almásy-kúria

1829-ben Almásy II. Ignác építtette klasszicista stílusban, kápolnáját ugyanabban az évben szentelték fel. A kúriában megszállt a későbbi aradi vértanúk közül Nagysándor József, Knézich Károly és lovag Poeltenberg Ernő honvédtábornok, továbbá Degré Alajos százados, író, illetve gróf Teleki Sándor ezredes, nagybirtokos is. Nevüket 1991 óta emléktábla őrzi az épület falán. Almásy I. Alajos fia, az 1848-49. évi szabadságharcban főhadnagyként részt vett Almásy I. Dénes szállást adott a Sarkadra kísért honvédeknek, amiért büntetésül besorozták a császári hadseregbe. Ez a cselekedet is hűen tükrözi az Almásyak emberszeretét, humánusát.

Sarkad kapcsán érdemes megemlíteni Almásy I. Alajos második fiát, a lovassági százados Almásy Kálmán gróft

Almásy II. Dénes

Almásy II. Alajos

A gyulai Harruckern-Wenckheim-Almásy-kastély (fotó: CrisPer)

(1815-1898) is, akit Iosif-loan Ardelean író így méltatott: „...egy igazi kivétel, valóságos ritkaság a magyar mágnások között. Konstatálhatom, hogy hazánkban a mi szétszórt községeinkben sehol sem mutatkozott annyi jótékonyosság s keresztényi szeretet, mint nevezett gróf részéről, aki több alapítványt tett a közös jónak az előmozdítása érdekében a nélkülözők segítése céljából.” A gróf több mint 10 000 Ft-ot adományozott Sarkad árvái és szegényei részére, amelyből árvaház épült. Almásy I. Kálmán Kétegyházán hozott létre további alapítványokat a szegények, elsősorban a hányatott

A gróf Almásy Kálmán által létrehozott alapítványok

Dénes Alapítvány: Fia, Dénes születése alkalmából, 1000 forinttal alapította 1863. április 2-án. Minden évben két alkalommal, 10 szegény gyermek számára osztottak támogatást.

Maradvány Földek Váltása Alapítvány: 1863. július 14-én alapította 6500 Ft értékkel. 12 szegénysorú évi két alkalommal juthatott támogatáshoz.

Gyámügyi Alapítvány: 1873. június 30-án hozta létre 6000 Ft-tal. A szegénysorban élők közül évente kétszer, 10-10 fő részesülhetett belőle.

Ezerforintos Alapítvány: A király általi belső tanácsnoki kinevezése alkalmából, 1885. szeptember 26-án alapította. Minden évben az uralkodó születésnapján, augusztus 18-án 10 szegénynek nyújtott belőle segítséget.

Ezerforintos Alapítvány: Fia, Dénes és Károlyi Ella házassága alkalmából alapította, 1885. május 5-én. Minden évben ezen a napon 10 szegénynek osztották szét az alap kamatait.

A helyi görögkeleti román lelkészek és tanítók alapítványa: 1871. január 15-én alapította 1785 forinttal. Helyi görögkeleti lelkészeket és tanítókat támogatott minden évben.

Görögkeleti román szegény iskolások alapítványa: 1870. február 1-én, 500 forinttal alapította. A szegény családokból származó gyerekek ruháztatását segítette vele az iskola-kezdések időszakában.

Ezerforintos Alapítvány: Unokája betegségéből való felgyógyulása alkalmából alapította 1891-ben. Évi két alkalommal 10-10 szegény támogatására került sor az összegből.

A kétegyházi kastélypark kőpadja (fotó: CrisPer)

sorsú gyerekek, valamint a lelkészek és a tanítók számára.

A gyulavári Almásy-Pongrácz-kastély

Mivel a Fehér-Körös által közrefogott félszigeten épült, a Szigetmajor elnevezést kapta. Építésének pontos idejét nem ismerjük, de egyes források szerint 1842-ben – amikor II. Alajos gróf a szeszgyárat építette – a későbbi épületegyüttes elődjének számító kúria már állt. Halála után fia, Almásy I. Kálmán gróf örökölte a hitbizományt, akitől III. Dénes császári és királyi kamarásra szállt a birtok. A gróf 1911-től a gyulai kastélyban lakott, de 1925 és 1935 között a gyulavári épületben tartózkodott. Lányát, Almásy Johannát Pongrácz Jenő vette feleségül. Az uradalom gazdálkodására elsősorban a sokaknak munkát biztosító, sokszínű ipari tevékenység volt jellemző. A korábban említett szeszgyár mellett malmot, húsfeldolgozó üzemet és téglagyárat is működtettek. A kastélyhoz tartozó 200 holdnyi erdőben gazdag vadállomány élt, ősszel sok vendég érkezett a vadászatokra.

A gyulai Harruckern-Wenckheim-Almásy-kastély

Ugyan az Almásyak gazdálkodásának nem ez volt a központja, mégis a magyar történelem egyik legjelentősebb kastélya. Szellemisségét tekintve Nagyváradohoz, Kalocsához és Egerhez hasonlítható, emellett számos híres történelmi személy is köthető hozzá. A kastély – ahová 1807-ben Erkel I. József kulturális udvarmesterként, Erkel II. József Gyula templomi karnagy, zenekarvezető pedig a ház zenei színházának szervezőjeként kapott meghívást – a magyar nemzeti komolyzene bölcsőjének tekinthető. A zeneművész család legnevesebb tagja, Erkel Ferenc zeneszerző, a Himnusz megzenésítője, a Magyar Színház zeneigazgatója, karmestere, operaszerző szintén gyakran tartózkodott a kastélyban. 1849 augusztusában a szabadságharc orosz fogságba esett honvédtábornokai közül többet a kastélyban szállásoltak el, 1860-tól több mint egy éven keresztül itt volt festőinas Munkácsy Mihály.

Az Almásyakról nehéz szűkszavúan írni. Kitűnő gazdálkodók, emellett nagylelkű, emberszerető, felvilágosult és művelt földbirtokosok voltak. A legendákon túl sok valós érdekesség is ismert róluk, ilyen például az egyik Almásy lány, Katinka Mária története, aki nászútján vesztette életét férjével együtt a Titanic végzetes katasztrófája során. Emléküket szobor őrzi a kétegyházi templomkertben.

Fotó: www.sulinet.hu

Írta: Szelekovszky László

Erzsébet királyné emlékligetetei és fái Békés megyében

*Az emlékszobrokat megmarja a rozsda,
A kő is elmallik, ha sok eső mosta,
Mily emléket kell hát emelni számára?
Hasonlót szívéhez, mely áldás hazánkra.*

*Erzsébet emlékfa legyen élő szobra!
E kedves emléken nem fog sem tűz, sem rozsda,
Csak az élő gyümölcsfa hasonlít szívéhez,
Virágja illata felszáll szelleméhez.*

(Dr. Flórián Áron: Erzsébet királyné emléke)

Erzsébet, Magyarország szeretett királynéja nem titkolta a magyarok iránti érzéseit. Korán, 17 évesen, 1854-ben ment férjhez I. Ferenc Józsefhez, az Osztrák-Magyar Monarchia uralkodójához. Innentől kezdve a magyarság ügyének legodaadóbb szószólója lett.

Életrajza szerint „gyönyörű szép, nemes kedélyű, gyöngéd lelkületű asszony, akinek érzékeny szíve sokat szenvedett a sors csapásai alatt”. Többek között ilyen lelki trauma volt fiának, Rudolf trónörökösnek halála is. Örömet okozott viszont neki a magyar nemzet részéről tapasztalt ragaszkodás, melynek hatására elkezdte tanulni a magyar nyelvet.

Minden igyekezetével azon volt, hogy férjének szíve megnyhüljön a magyarok iránt. Ezt a szándékot jelezte már 1857. évi magyarországi látogatásuk is, amelyhez kapcsolódóan

számtalan fogoly kapta vissza szabadságát, és az elkobzott javak visszaadása terén is kedvező fordulat következett be. E látogatás alkalmával, 1857. május 25-én jártak Sza-

I. Ferenc József és Erzsébet királyné látogatásának tiszteletére emelt diadalív Szabadkígyóson

A mozgalomban a Körös-vidéki ármentesítő, belvízrendező társulatok, valamint a Gyulai Folyammérnöki Hivatal is kivette részét. A társulat székházának udvarán kilenc kórist és egy tölgyfát ültettek el, a Fehér-, Kettős-Körös és Csigér-patak menti 18 gátórháznál és létesítményeiknél 127 kórisfa és két tölgyfa került telepítésre.

Az 1855. évi nagy árvízet követő gátépítést Ferenc József és Sissi is megtekintették 1857. május 26-án. Tiszteletükre hét kórist és egy tölgyet ültetett az Árvízmentesítő Társulat, „Erzsébet királyné emlékfái” felirattal, amely ma is hirdeti az uralkodópár látogatását a szanazugi vízügyi üdülnél. A dobozi kastélyligetben is több tölgyfa került kihelyezésre a látogatás emlékére, attól délre, a régi Fekete-Körös medrében pedig 10, ma védettség alatt álló fehér nyárfát telepítettek. A Gyepes-csatorna menti volt szivattyútelep udvarán egy tölgyfa még ma is áll; itt is megemlékszik egy emléktábla Erzsébet királynéről.

A békési Hosszúfoki Ármentesítő Társulat 100 tölgyet és 100 fenyőfát ültetett. Ócsöd község ÉNy-i szélén, az álomzugi Holt-Körös szakasz 944 négyszögölnyi területén különböző fajok ültetésével, 1550 hektáron Erzsébet ligetet alakítottak ki. (forrás: Körös-Vidéki hírlével XVII. évfolyam 2. szám)

Az okányi régi gátórház udvarán, az egykori postakocsi út mentén álló óriási kocsányos tölgy az 1990-es években

badkígyóson. Sissit és a császárt a 8 éves, árva Wenckheim Krisztina fogadta az ókígyósi öreg, földszintes kúria mellett erre az alkalomra épített diadalív alatt. A királyi pár innen Gyulára ment, ahol az Almásy-kastélyban szálltak meg.

Amerre Sissi járt, megpihent vagy megszállt, tiszteletére emlékfákat ültettek a helyiek. Az egykor Gyuláról Pest felé vezető postakocsiút mentén különösen sok sorakozott belőlük. A híres, Okány határában állt kocsányos tölgy, az Erzsébet-fa, mintegy 15 éve száradt ki.

A királyné fia elvesztése után a világtól visszavonulva, Svájcban élt. Itt érte a tragikus halál, amelyet egy anarchista tőre okozott. A magyarok úgy gondolták, hogy Sissi emlékét legmaradandóbb módon emlékfák ültetésével és emlékligetek létrehozásával tarthatják fenn. A királyné 1898. október 10-ei halálát követően a Földművelésügyi Minisztérium vezetője, Darányi Ignác november 19-ei, Erzsébet napi körlevele után vette kezdetét az emlékfák, ligetek ültetése, telepítése. A körlevél szerint ezeket a helyeket Erzsébet királynéről kellett elnevezni, s utasította az illetékeseket, hogy „azokat mindenki gondozásban részesítse, bántalmazástól megkímélje”. Ezek a kertek, parkok és fák amellet, hogy feladatuk a királyné emlékének megőrzése volt, a közösségek kikapcsolódását is szolgálták.

Békés megyében több mint 50 ilyen emlékhely létezett, a II. világháború után azonban sok helyen kivágták fáikat. A legtöbb telepítés erdészházaknál (pl. Bélmegyeren), vasútál-

lomásoknál (pl. Gyomán), vasúti és közúti őrházaknál (pl. a Békéscsaba és Szarvas közötti útszakaszon), üdülyhelyek és sétányok területén (pl. a szanazugi vízügyi üdüly területén), iskolaudvarokon (pl. a vésztői általános iskolában) és vízügyi őrházaknál (Békés megyében több mint 20 helyen) történt.

Emlékligetek is létesültek Békés megyében. A gyomai Erzsébet ligetet 13 hektáros területen a Nőegylet és az Istvánfenéki Ármentesítő Társulat, míg a szarvasit 12,8 hektáron a Kákafoki Gáttársulat és Bolza Pál telepítette 1898-ban. A négy hektáros tótkomlói ligetet szintén a királyné tiszteletére hozták létre.

Darányi Ignác az Erzsébet ligetek és fák létrehozásával kapcsolatos körlevele hatására a magyarok 1899-ben több mint három millió fát ültettek el. A fák döntő többsége tölgy volt, de ezen kívül más fafajokat, például kőrösek is telepítettek. A megmaradt fák ma is emlékeztetnek a királynéra és Darányi felhívásának alapgondolatára: „Él a remény, hogy a jövő nemzedék Erzsébet-erdők mélyén talál majd enyhelyet.”

Fotó: Szelekovszky László

A szanazugi vízügyi üdüly udvarán álló hársfa és emléktáblája

*„Természet, búbjodban elragadó!
Ah, be boldog, aki téged imád!
Csalódásnak keble helyt nem ad.
Tartós hűségédért vedd cserébe-
Hű bámulatomat mindörökre.”
(Erzsébet királyné)*

A köröstarcsai ligetet is Erzsébet királyné tiszteletére telepítették

Erzsébet-tölgyek Békéscsaba határában egy útórháznál a Szarvasi úton

A Sárrétek pásztorai

A pásztorkodás amellett, hogy a magyarság legősibb foglalkozásainak egyike, a régi Sárrét életében is kiemelkedő szerepet játszott. Az egykori kettős mocsár folyószabályozások előtti időszakának egyik fő jellegzetessége éppen az állattartás kiemelkedő aránya és jelentősége volt. A régi vízi világban a sárréti ember fő foglalatossága a jószágtartás volt, vagyonát az állatállomány képezte.

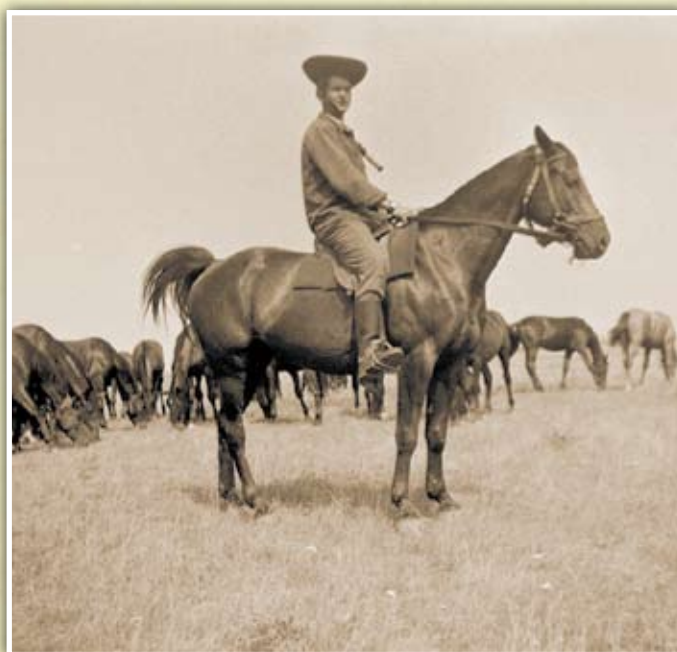

Juhász a Körös árterében, Szeghalom, 1920-as évek – Szeghalmy Gyula színezett papírfotója

Ennek okát abban találjuk, hogy a hatalmas területeket elbiritó víz a földművelésre alkalmas területek nagyságát is meglehetősen szűkre szabta, másrészt a gabonát sem lehetett volna nagy mennyiségben elszállítani innen. A vizek, jellegükből adódóan csakúgy, mint a környékbeli utak, nagyobb mennyiségű áru vagy termény szállítását nem tették lehetővé. A régi magyar tájfajták – főként a szürke marha – viszont igen jól bírták ezeket a körülményeket. Saját lábukon győzve le az akadályt, nagy távolságokra is el lehetett őket hajtani úgy, hogy viszonylag keveset veszítsenek a súlyukból. Nemritkán Észak-Európa, a Balkán és a Baltikum országaiba is eljutottak.

Az állattartás a 16. században élte virágzását, amikor Nyugat-Európa vágóhidjait túlnyomórészt a magyar állatkezelési-kereskedelemlátta el. Ennek három fő útiránya volt: az első Bécs és Németország felé vezetett, a másik Morvába, az auspitzi vásárra vitt; a harmadik pedig Légrádon át Velence felé. A magyar marha húsát tartották a legízletesebbnek, ezért mindenfelé nagy kérésnek örvendett.

A 16. és 17. század páratlanul élénk marhavásárainak forgatagát zajló mozgalmasságú hajtóutakat táplálták. Az útirány mentén

Szeghalmi csikós, csikóskalapban, nyakában karikással, 1960-as évek – Fotó: Mór László

németek egyenesen törvénnyel tiltották meg, hogy a tőzsérek velük hajtsák be a marhát a birodalom területére. A bécsiek más megoldást választottak: a várostól több mérföldnyi távolságra két nagy csárdát nyitottak számukra, közeledtüknek hírére pedig bezárták a városkapukat.

Állattartásunk és az alapját képező állatállomány a török alóli felszabadító háborúk során szenvedett visszafordíthatatlan károkat. A későbbi békésebb korszakokban kiheverte ugyan ezt a kárt, de az állatkereskedelemből előbbi színvonalát sohasem érte el többé. Más szempontok szerint is a török kor volt a legnehezebb időszak a sárréti települések történetében. Sűrűn került sor az úgynevezett „futásokra”, melyek alatt a falvak népe a mocsarak védelmébe húzódott. A katonai ütközőzónában élő lakosságnak a vizek védelmében részben sikerült átvészelnie a viszontagságokat, többszöri alkalommal is újra benépesítve elhagyott településeit.

A kor ingatag viszonyai közt a legbiztonságosabb megélhetési forma az állattartás volt. Röviden megfogalmazható ennek oka is: a menekülő falvak lakói a szántóföldet, a földművelési eszközeit vagy lényeges mennyiségű terményt nem vihettek magukkal, állatokat viszont igen.

Ennek szórványos emlékét az írott források és a szózhagyomány is megőrizték: „A túri gulyával a szerepi rétségben is elbujdokoltak, hol a török, hol a német elől. Mostan is vannak, kik marháikat a Réten tartják, semmikor bé nem hajtva, hanem nádból tökéletességgel formált kerítésekben s amilyen ólat zombékból jó módra raknak.” – írja 1827-ben Birtalan Szilágyi János bajomi prédikátor. A szózhagyomány a szeghalmi határban Aklosnál, a gyarmatiban a monostori részen, ványai földön pedig a Kisráta és Képtiszta körüli szárazulatokon tartott nyilván hasonló pásztorszállásokat. A csökmőiek és a komádiak pedig még az 1860-as években is telettek jószágot az Irázi-rétben.

Írta: Nagy László András

B. Nagy György gulyás, Szeghalom, 1950-es évek eleje

A fent elmondottakat a Bihar megyei Sárréti járás leírásában Osváth Pál csendbiztos is megerősíti: „Hajdan, mikor még a víz miatt alig lehetett a földet másként, mint legelőnek használni, de azért is, mert ezen, könnyen mozgatható vagyonukat a lakosok az ellenség elől könnyebben elhajthatták; a hasznos háziállatok nagyobb mérvben tartattak mint ma. A kisbirtokok között is nagyon sokan tartottak magángulyákat, méneseket és nyájakat, a közlakosok egyik-egyikének pedig, annyi lova, marhája, sertése, juha volt, hogy ma kisebb birtokosoknál is számot tenne.”

A zűrzavaros idők a 18. század első felére értek véget. Az utolsó „nagy futásra” a Rákóczi-szabadságharc alatt 1703 végén került sor. 1715-ben a harcokat lezáró Szatmári béke utáni összeírásban Békés megye területén összesen 9 lakott település említődik, ezek közül négy sárréti: Füzesgyarmat, Szeghalom, Vésztő és Körösladány. Ez az összeírás az állatállomány nagyságára, összetételére nézve még nem tartalmaz adatokat, de az egyévtizeddel később, 1725-ben készült már igen. Utóbbi alapján szembevetve a jószágállomány viszonylag nagy aránya az észak-békési Sárrét már említett települései közül Füzesgyarmaton, Vésztőn és Szeghalmon.

A Bél Mátyás által készített első részletes országleírás Bihar megyéről szóló része 1726-ban, a Békés megyére vonatkozó 1727-ben, tehát ugyanebben az időszakban született. A Bihar megyei Sárrétről így ír: „A csordáknak, amelyek éjjel-nappal kint vannak, legnagyobb a száma a sárréti és a szomszédos debreceni járásban. A barmok szépek, nagyok, egészséges, erőteljes testűek, színük fehér és szürke, fejüket illendő nagy szarvak övezik. Az itt felnövő lovaknak dicséretében másokat elébe helyezni egész Magyarországon nem lehet. Ezekről a vidékekről viszik nemcsak az ökrök, de a lovak közül is a legtöbb és legszebb állatot Bécsbe. A disznók sehol sem járnak olyan nagy haszonnal, mint itt. A marhák között a magyar juhok nagy száma táplálkozik.

Az őrzökutyák által a farkasok ellen viselt szöges nyakörv

A pásztorkészség részét alkotó tűziacél, kova, és bőrczacskó

Több ezret lehet látni a legsűrűbb nyájokban, az eleséget és a pásztorok terheit hordozó szamarak járják őket körül.”

A Békés megyei részben következőket olvashatjuk: „Itt a barmok tartására fordítják a legnagyobb gondot a legvagyonosabbak és a legszegényebbek egyaránt. Annyi bizonyos, hogy erre felé, az óriási mezőkön több baromcsordát vehetsz számba, mint falut. A lóállomány kisebb ugyan, de nem rosszabb minőségű. A juh nehezebben gyarapszik a vizenyős helyek és rétek miatt. A sertésszaporulat jelentősebb. Hiszen makkban szegény ugyan ez a táj, viszont pompás, terjedelmes nádasai vannak, s a kondák egész éven át megszállva tartják őket, és olyan mohón falják az édes nádgyökeret, mint másutt a makkot.”

Több mint száz évvel később 1855-ben, Palugyay Imre közli országleírásában az alábbi adatokat a Békés megyei Sárrétről: „A pusztákon évenként sok száz ökör mázsásodik, valamint téli

jászlón is tömérdek marha hízlaltatik a pestiek és bécsiek számára. A helybeli mészárosok hízott marhákat székeiken vágni soha nem szoktak, azokat vidéki kereskedőknek nagy nyereséggel adják el. Ők is a lakosokkal együtt, mindig rossz húst esznek, épen úgy mint azon szabó, ki másnak mindig szép új ruhát varrván maga rongyos kabátban jár..

Sertéstenyésztés, a magyarnak oly kedves szalonnért, kolbászért házi szűkségre általában mindenütt, egyeseknél eladásra is elég nagyban üzetnek.”

Úgyisint erről a korszakról tudósít bizonyos Charles Loring Brace nevű amerikai utazó, aki 1851-ben járt Magyarországon. Éles szemű megfigyeléssel telj naplója olvasmányos munka. Útleírásából a

kívülálló szemével ismerhetjük meg a korszak számos apró részletét: „A fehér marhák csordáit, mindegyikben 1000-1500 állattal, elszórtan legeltetik a hatalmas alföldön, s ezek utánozhatatlan jelleget kölcsönöznek a tájnak. Minden gulya közepén rendszerint egy magas paraszt áll, hatalmas birkabőre úgy lóg rajta, mint egy gyapjúköteg, ami egyszerre szolgál köpenynek, fekhelynek, s háznak minden évszakban... Az igen finom gyapjas, nem túl nagy birkák is szépek. A nyájak pásztorai minden cökmőkját és az ivóvizet egy szamárhátára pakolja, a nyáj mindig köré csoportosul, s ilyen módon vándorolnak szerte a pusztán. Ezen kívül mindegyiknek megvan a maga kis testőrei: az országra annyira jellemző hosszútestű fehér kutyák. Nagyon csekélyek az igényeik, mivel rendszerint sertésszalonnán élnek, néha hatalmas bográcsban marhahúst főznek, amiből kiszedegetik a darabokat, s félig nyersen eszik meg. Mindezek mellett sokszor ők a leghírhedtebb rablók az országban – úgy tűnik, pusztán kalandvágyból, s mindig a gazdagokat szemelik ki célpontul...”

Szűcs Sándor juhász darutollas kalapban és subában, Szeghalom, 1970-es évek eleje – Bellon Tibor fotója

Füzesgyarmati gulyás, pásztorkunyhója előtt tűzoktollas gulyás-kalapban, kezében gulyásbot, nyakában karikás, 1965 – Sárréti Múzeum fotótára

Bár az írott forrásokból is sok mindent megtudhatunk a régi Sárrét állattartásáról, ridegpásztoraink életét a néprajzi gyűjtésekből ismerhetjük meg legszemléletesebben. A néprajzkutatás sajnos nem igazi lételemében, hanem már a folyószabályozások utáni időszakban fordult a réti pásztorkodás felé. Ennek ellenére elmondható, hogy főként Györffy István és Szűcs Sándor írásai szemléletesen tárják elénk őseink világát.

Írásaikból megtudjuk, hogy a sárrétek a faluhoz közel eső belső legelőkön tartották a kezes jószágot, a fejőjuhokat és a naponta hazahajtott csordát és csürhét. A rét a húsáért tartott marha és sertés, valamint a húsáért és gyapjáért tartott juhok, más néven a szilaj, vagy rideg jószág otthona volt. Ezek a félvad állatok a réten születtek, itt nőttek fel és innen kerültek vágóhídra. Állítólag még a sokadíziglieni leszármazottaikkal is több baj volt és nehezebben szoktak jászolhoz, mint kezesebb rokonaik. Ezek a próbálkozások által-

**Berakott díszítésű karikásnyél,
Füzesgyarmat**

**Szaruból készült rühzsirtartó
– készítette Tóth Gyula,
csikós, gulyás, Csökmői**

ban véve eleve kudarcra voltak ítélve. Osváth is leír egy hasonló esetet, amikor kénytelen volt túladni a szilaj gulyából ajándékba kapott két tehénnel. A két rideg jószágot hiába csapták szelíd tehének közé, hogy hazahajtásuk könnyebb legyen, se nem ettek, se nem ittak, s feljűk közelíteni is csak oldalalognak lehetett. Egy másik, 1693-ban lejegyzett történet szerint az egyik birtokos a majorságától 12 mérföldnyire vásárolt a pusztából néhány növendék marhát. Nyolc napon át a majorba bezárva tartotta, majd a régi állataival együtt a legelőre engedte őket. Másnapra eltűntek, s ahogy napok múlva értesült, 36 óra alatt visszatértek arra a helyre, ahonnan megvette őket, átúszva a Tiszát, a Köröst és több mocsarat.

A réti marha a takarmányra sem volt különösebben igényes. Szívesen elböngészte a réti avart, sáson, kákán, nádhajtáson is elélt. Ahogy Szűcs Sándor írja, azon kívül mikor telelőre a pásztorszállások felé fordították, terelni sem igen kellett. „Ment a maga járásán. Mondhatni az állást is maga választotta; odaszokott valamelyik szárazulatra, s évekig ott hált. Reggel magától indult el. Déli pihenésre is kiválasztott egy helyet, ahol elheverészett, száritkozott... A pásztorok inkább csak a tolvajok és farkasok ellen védelmezték a kezük alá adott állatokat, s gyógykezelésük is rájuk háramlott. Arra is vigyáztak, hogy némelyik el ne tévelyedjék a többtől, s bele ne vesszen valami dágványba...”

A réti kondát védelmezni sem kellett. „Előfordult, hogy nem erre a vidékre való tudatlan kóborlók lopni akartak belőle, de ezekre ráérőft és menthetetlenül szétszedte őket. A farkasok se merték megtámadni. Csak a maga pásztoraikat, kondásait és a megszokott kutyákat respektálta.”

Amilyen szilaj volt a jószágállomány, olyan kemény pásztorok őrizték egykor. „Ingük borjúszájú volt, dereka köldökig sem ért: húsukat, hátukat kordoványszerűvé égette a nyári nap, kicserezte a kemény hideg és a havas, szeles eső. Gatyájuk félig bő, szárközépen alul érő „tölgyfa gatyá” volt, melynek szárát télen térdén alul lábszíjjal bekötötték. Nadrágot sohasem hordtak. Lábbelijük a szőrös bőrből maguk készítette bocskor volt... Felső ruhájuk a kacagány vagy hátibőr volt. Ugyanilyet viselt Árpád apánk is. csakhogy míg az övé párdücbőrből készült, szilaj pásztoraik beérték farkasbőrrel, vagy a még egyszerűbb, de melegebb juhbőrrel...” – írja róluk Györffy.

Szeghalm-Aklos, szolgavasra akasztott bogrács mellett pipázó gulyások

Szűcs Sándor is hasonló képet fest: „...Gatyá, rövid derekú, vagy derekatlan ing, bocskor, a lábszárakra szőrös bőrből kapca, széles kalap avagy túri süveg, kacagány, szür, bunda – ennyiből állott az öltözetük. Nadrágot, kabátot soha sem viseltek. Semennyiért se vettek volna ilyesmit magukra. Vászonzuhájukat újkorában „beavatták”, nehogy az élősdiek tanyát üssenek benne, mivel sohasem mosattak. Nagypármnak volt egy... juhásza... Kisgyerek-koromban róla hallottam, hogy vadonatúj vászongatyáját szedetlen, sűrű juh-tejbe jól beáztatta, azután pernyébe teregette, véle alaposan bedörzsölte, miáltal feketévé lett az, idővel pedig úgy kifényesedett rajta, hogy a napfényben messzire ragyogott.”

Bár a pásztorokat társadalmi szempontból a parasztsághoz sorolja a néprajztudomány, szinte külön kasztot alkottak jellegzetes életmódjukkal, szokásaikkal, viseletükkel. Ruházatuk elengedhetetlen darabja volt a szür. Vidékünkön két változatát hordták, a régisebb debreceni, nyakatlan kivarrott szürt, és a biharit, amit posztórátéttel díszítettek a szürszabók.

A pásztorkalapoknak amellet, hogy a vidékre jellemző formát, pásztorzilést követték, szigorú minőségellenőrzésen is át kellett esni. Ha a pásztor ráállt, és hamarosan nem rúgta ki magán a horpadást, megbukott a próbán. A jó minőségű pásztorkalap azonban sokszor egy életen át szolgált. A zsirtól, esőtől, víztől – mert a pásztor ivott is belőle, sokszor kutyáját is ebből itatta – keményebb lett, mint a bukósisak. Gazdáját így akkor is jobban óvta, ha elszabadultak a fokosok, összecsapta a botok, juhász kampók. Lehet is benne némi igazság, mert akadtam már olyan jegyzőkönyvi adatra, amikor valaki véletlenül agyonütötte a szomszéd birkáját, miközben kalapjával utána legyintett. Fontos volt a kalap széle is. A juhászember, aki gyalog terelgette a birkanyáját, jobb szerette a széles karimájút, mert több árnyékot ad. A lovon járó csikósoknak viszont, mikor vágat, nem jó a szélfogó, nagykarimájú kalap, inkább felgyürt szélűt visel. A Sárréteken általánosan kedvelt volt a magas tejeji bihari kalap is.

Pásztortárgyak a Sárréti Múzeum kiállításában

A pásztor „felségjelvénye” a foglalkozására legjellemzőbb eszköze volt. A csikósoké a karikás, melynek szép kígyóhátú fonása, berakással díszített nyele, pillangós-sallangos díszítése adta meg a módját, szépségét. A gulyásoké a bot, melyet faragással, berakással, öntéssel díszítettek. A juhászoké a juhász kampó.

Sárréti pásztorok két generációjának képviselői a Csökmői Táj-ház pásztortalálkozóján 2010-ben

Környékünkön a halasi és a geszti kampó volt használatban. A sárgarézből készült díszesebb darabok legtöbbször díszkampóként szolgáltak, a régi egyszerű kialakítású munkakampók vasból készültek. A kanászoké, kondásoké egykor a balta, melynek fejét sokszor geometriai mintákkal, címerrel díszítették a kovácsok, kisebb mértékben pedig a karikás.

Jellegzetes pásztorkészítmények voltak vidékünkön a karcolt, faragott díszítésű borotvatokok, szaru, só- és rühzsirtartók. Utóbbiban az állatok gyógyítására használt saját készítményét tartotta a pásztorember. Övükre függesztve hordták az úgynevezett pásztorkészítményt, ami a pusztában legszükségesebb eszközöket tartalmazta. Bicskatokot, tűzcsiholó acélt, a kovát és taplót, sőtartót, lyukasztó árt, pipaszurkálót, dohányzacskót. Ritkán tartalmazta az összes felsoroltat, legtöbbször csak néhányuk kombinációját. A csengőket, kolompokat is úgy vásárolták, hogy tömegével szépen szóljanak, utóbbiakat horpasztással, reszeléssel hangolták is. Ez alapján már messziről megismerhették kinek-kinek a nyáját, gulyáját, ménését.

Gyógyították a tályogot, sántaságot, kergeséget, zöldhályogot, és megannyi állatbetegséget, sőt a veszettséget is, még mielőtt Pasteur feltalálta volna ellene a védőoltást. Ezeket a „veszett orvosokat” messze földre is hívták gyógyítani. Ilyenek voltak többek közt a szeghalmi Ambrus Sándor és a füzesgyarmati „Vesztett” Daru Sándor. Daru Sándor unokájától magam is sok értékes adatot gyűjtöttem, aki a környéken olyan hírnévre tett szert, hogy nem csak Gyarmaton, de számos környéki településen is mai napig emlegetik.

A vizek megszabályozása után a szilaj állatállomány lassan jászolhoz szelídült, helyét más kezes tartású fajták vették át. Megfogyatkoztak, és a kor lehetőségei szerinti életre adták fejüket pásztoraik is. Utolsó hírmondóik, a generációk tudását birtokló pásztordinasztiák tagjai, leszármazottai még mindig itt élnek közöttünk. Örvedetes módon néhányuk ma is ősei foglalkozását űzi, csak már a kor követelményeinek megfelelő képzések után, tanultán, de a hagyományt tisztelve, praktikus elemeit kamatoztatva.

Fotó: Szeghalmi Múzeum fotótára

Írta: Tószögi György

Erdőn-mezőn, szabadon

Kevés olyan ősi – gyakorlatában szinte mit sem változott – tevékenység van jelen napjainkban is, mint a természetből származó javak erdőn, mezőn történő gyűjtögetése. Ennek a sokszínű foglalatosságának – akárcsak a régmúltban – ma is számos dolog jelentheti fókuszát, amelyek által otthonunk szép dísz tárgyakkal vagy éppen egészséges étellel gazdagodhat. Minden gyűjtögető alkalomban közös azonban a természetbe vágyás ősi óhaja, a felfedezés, megismerés öröme. Hazánkban az egyik legáltalánosabban elterjedt és legtöbbeket lázba hozó gyűjtőszennvedély a gombászás. A gombászat Körös-vidéki lehetőségeiről és sajátosságairól Izsó Hunor békési pedagógust és okleveles gombászakértőt kérdeztük.

– A Körösök vidékének gombászati lehetőségeit – különösen az ország más területeihez képest – sokan szegényesnek tartják. Érdemes-e gombát gyűjteni erre felé?

– A fajgazdagságot tekintve nem mondanám szegényesnek a Dél-Alföldet, hazánk más területeihez képest inkább

az egyedszám alacsonyabb. Ennek ellenére számos lehetőség adódik a gombászásra, amit az utóbbi időben inkább olyan tényezők nehezítenek, mint az alföldi területeket különösen érzékenyen érintő, egyre rapszodikusabbá váló időjárás. Az évszakok átalakultak, ennek következményeként a régebben általános, egymástól jól elkülöníthető – tavasz, nyári, őszi – gombaszakok elmaradnak. Olyan helyekről tűnnek el a gombák, ahol eddig gyakran előfordultak, illetve ott bukkannak fel bizonyos fajok, ahol azelőtt nem voltak jelen. A gombák igen érzékenyek a környezeti változásokra, jelenlétüket egyaránt befolyásolják a csapadékviszonyok, a hőeloszlás, a talajtípus, a környező növénytársulás, hogy csak a legfontosabbakat említsem. A mezei gombászatot az utóbbi időben gyakran ellehetetleníti, hogy állatállomány híján a rétek nincsenek legeltetve, de manapság már rendszeresen kaszálva sem.

– Mostanában egyre többen próbálkoznak gombagyűjtéssel a Körösök vidékén is. Mi ennek az oka, és egyáltalán van-e megfelelő kultúrája Magyarországon a gombászatnak?

– Bár valóban megfigyelhető a gombagyűjtés mind népszerűbbé válása, a gombászatnak nincs kellő kultúrája hazánkban. Az európai gombászműveltség a németektől ered, ott egyenesen kultusz e tevékenység, ami az etikától a gasztronómián át a gyógyászatig sok szempontra kiterjed. A gomba nálunk a néphit szerves része, hagyományok, mondák, mesék elemeként számos helyen ma is felbukkan. Németországban ma is vannak olyan tartományok, ahol a gombaismeret az iskolai tanterv része, így nem csoda, hogy a nálunk gyakori gombamérgezések ott ritkának számítanak. Az I. világháború előtt – az osztrák és német hatásnak köszönhetően – a gombagyűjtéshez, a gombák felhasználásához kapcsolódóan hazánkban is hasonló kultúra létezett, amely azóta azonban csaknem teljesen kiveszett. E gazdag örökség megmaradt töredékrészei az olyan átvett, ma is létező néphiteleink, mint például, hogy a csiga által meg-

A hegyvidéki területek kuriózumnak számítanak az alföldi gombászok körében

rágott gomba ehető, avagy a rossz gombából főzött ételben az ezüstkanál megfeketedik. A magyarok európai viszonylatban kevés gombát esznek, az alföldi területeken pedig az országos átlaghoz képest is csekély a gombafogyasztás. A világháborúk után fokozatosan leépülő, eltűnő gombászkultúra miatt ma sokan egyenesen félnek a vadon termő gombáktól, nem látják benne a szépet, az erdőnek, a mezőnek, a kert gyepének a díszét, a gasztronómiánk gazdagodását. Ez a szemlélet csak nagyon lassan változik. A közelmúltban kezdett kibontakozni fokozottabb érdeklődés a gombák iránt, amiben a gazdasági válságnak jelentős szerepe van.

– A Körösök vidékén milyen főbb jellemző élőhelytípusok vannak, illetve leggyakrabban milyen gombákkal találkozhatunk?

– Gombák – a szél által mindenhová eljutó spóráik miatt – bárhol, akár városi környezetben is feltűnhetnek, a fogyasztási céllal felhasznált, ehető gombák jellemző élőhelyei azonban elsősorban a rétek és az erdők. Az alföldi gyepeken leginkább csiperkefélékkel – mezei, kétspórás, sziki –, mezei szegfűgombával, pusztai kucsmagombával, pereszkefélékkel – lilatönkű, tej, májusi –, míg az erdőkben tinórukkal, nagy őzlábbal, piruló őzlábbal, óriás pöfeteeggel, csiperkefélékkel, késői laskagombával, téli fülökével, szürke tölcsérgombával, óriás tölcsérgombával és fülgombával találkozhatunk. Számítalan súlyosan mérgező faj is utunkba kerülhet, így a galócafélek – gyilkos galóca is – a susulykák, vagy akár a nagy döggomba és a sántántinóru is. Mind a fogyasztható, mind a nem fogyasztható fajok közül rengeteget lehetne még felsorolni, hiszen a gombák országának termőtestet növesztő fajai rendkívül változatosak, az alig észrevehető, pici harmatgombáktól a több kilogrammos pöfetegekig. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a Körösök forrásvidékét jelentő, a keleti országhatártól csupán 100 kilométerre húzódó, hegyvidéki területek mind fajokban, mind élményekben egészen más jellegű és gazdagabb lehetőséget nyújtanak a gombászat számára. Az alföldi gombászok körében kuriózumnak számítanak e mind nagyobb népszerűségnek örvendő helyszínek.

– Milyen írott és íratlan szabályai vannak a gombagyűjtésnek?

– Gombát mindenki szabadon gyűjthet, ezért – különösen annak, aki nem gyakorlott gombász – inkább az etikai és elővigyázatossági vonatkozásokra kell figyelni. Fontos alapvetésnek tekinthető a gombákkal kapcsolatos tudás folyamatos gyarapítása, illetve a gyűjtés megfelelő gyakorlatának elsajátítása. Aki kezdő, annak mindenképpen javasolt gyakorlottabb gombász társasága. A gyűjtéshez szükséges néhány egyszerű, de megfelelő eszköz. Ilyen például a gombászkosár, amelyben tárolva nem törik össze a gomba. Gombászkéssel vágjuk le a tönkről a termőtestet, így nem szakítjuk fel, túrjuk szét a gombafonalakkal átszőtt talajt. Emellett egy jó gombászkönyv is hasznos segítőnk lehet. Ne szedjük le minden gombát: egyrészt hagyjunk meg idősebb példányokat, melyek spóráikat elszórhatják, másrészt a túl aprókat még hagyjuk növekedni. Természetesen kíméljük, óvjuk magát az élőhelyeket, a rétet, az erdőt. Csak olyan gombákat tegyünk a kosárba, amelyeket biztosan felismertünk, amelyekben bizonytalanok vagyunk, inkább hagyjuk ott, illetve, ha bevizsgáltatás és tudásgyarapítás céljából mégis magunkkal vinnénk, külön kosárba tegyük. Én azt szoktam ajánlani, hogy aki nem ismeri fel teljes bizonyossággal a gyilkos galócat, az

A gombák érdekes, változatos világának felfedezése egyet jelent természetes környezetünk megismerésével

egyedül ne induljon el gombászni.

– Régen bizonyára minden településen voltak gyakorlott, nagy tudású gombászok, akik segítették, tanították a fiatalokat, a közösséget. Ma hol, hogyan lehet bevizsgáltatni a gyűjtött gombát, illetve, aki alaposabb tudásra vágyik, hogyan szerezheti azt meg?

– Sajnos, ma igen kevesen rendelkeznek kiterjedt gombaismerettel. Jól jellemzi ezt, hogy Békés megyében csupán három okleveles gombászakértő tevékenykedik aktív bevizsgálóként is. Békéscsabai és gyulai kollégáim mellett Békésen én szoktam a gyűjtők által szedett gombákat bevizsgálni, számukra tanácsokkal szolgálni. Általában a piacokon lehet bennünket megtalálni, a települések gombászközössége jól ismer minket. Akik elmélyült szaktudásra vágnak, azoknak a különböző típusú gombaismereti képzések közül leginkább a szakellenőri irány javasolt, amelyre jelenleg a Gödöllői Agrártudományi Egyetem biztosít lehetőséget.

– Milyen tanács adható azoknak, akik szívesen járnak erdőn-mezőn, de eddig még nem fedezték fel a gombák, a gombászat világát?

– Csak biztatni tudom őket, hiszen a gombászat egyet jelent a természet felfedezésével, amely által könnyebben megtanulhatjuk felismerni és megszeretni saját környezetünk értékeit is. A gombákkal, a gombagyűjtéssel ma már olyan internetes felületek is foglalkoznak, mint a gombaklub. blogspot.com oldal, ahol sok hasznos tudnivaló segíti a kezdő és a gyakorló gombászokat egyaránt.

Írta: Szelekovszky László

Körös-völgyi erdők legendái és titkai

Beszélgetés Puskás Lajos erdőszel

Régi barátommal, Puskás Lajos erdőmérnökkel való beszélgetésre azért került sor, mert egyrészt erdész körökben elismert szakember, címzetes egyetemi docens, másrészt a szakmájának olyan képviselője, aki eredményesen és konstruktívan tud más szakmák képviselőivel dolgozni. Közel három évtizedes barátságunk a sokfunkciójú erdők, valamint a természeti és táji értékek kölcsönös tiszteletén, szeretetén alapul.

Erdei iskola Gyula-Városerdőn

Erdei iskolázó gyerekek ismerkednek a vízparti erdők élővilágával

Puskás Lajos 1955-ben született Szegeden, nős, három, egyetemet végzett gyermeke van. Nem véletlen az erdőhöz és a természethez való kötődése, hiszen édesapja ornitológus volt.

Első munkahelye a DEFAG volt, jelenleg a Csongrád és Békés megye állami erdeit kezelő Dél-alföldi Erdészeti Zrt.-nél tevékenykedik. 1998-tól a vállalat által Gyula-Városerdőn létrehozott Erdészeti Tájékoztatói Központot – közismert néven az erdei iskolát – vezeti.

– Pályád első kétharmadában a Gyulai Erdészetről dolgoztál beosztott, majd vezető munkakörben. Az utóbbi egyharmadban az erdészeti kommunikáció irányítása a feladatod. Miben különbözik a két munkakör, és mi a közös bennük?

– Én a közössel kezdeném. Mindkét feladat ellátása során az erdő jelenti a fundamentumot, illetve mindkettő a fenntartható erdő-ember kapcsolattal foglalkozik. Nem elhanyagolható közös vonás az sem, hogy mindkét szakterület hosszú távú gondolkodást és felelősségvállalást igényel. Mint erdészvezető a hagyományos erdőgazdálkodás töltötte ki napjaimat: erdőfelújítások, fakitermelések, vadgazdálkodás és kereskedelem. Kiváló erdészetet vettem át elődeimtől, és hiszem, hogy nagyszerű erdészetet adtam át utódaimnak. A tradicionális erdészkedést ki lehetett egészíteni újszerű gondolatokkal, mint például az ökológiai vízpótlás Mályvád és Remete erdeiben, amely idestova 20 éve működik gravitációs elven. Ma már pozitív hatása ökológiai és gazdasági téren egyaránt bizonyított. A tájékoztatói központ teljes egészében úttörő munka volt a szakmában, iskolát kellett teremteni, erdei iskolát. Egy régi, 1937-ben épült cserkész tábor épületét újítottuk fel, ez volt a kezdet. Az új központ 2002-ben lett kész. Az épület felújítása közben összeállítottuk programjainkat és a tudásanyagot, valamint megtaláltuk és képeztük a kollégákat. A sikert mi sem bizonyítja jobban, hogy a különböző iskolák, óvodák 3-5000 vendégéjszakát töltenek itt el évente. A gyerekek mellett egyre több felnőtt vendégünk is van, akik közül sokan programjainkból is válogatnak. A jelenlegi és a korábbi beosztásom közös fundamentumát az erdei iskola

területén álló kápolna és az 1866-ban öntött harang jelképezi. A kápolna öntöttvas keresztje a cserkész tábor régi, paticsfalú kápolnájában állt, amit még gyulai plébánosként boldog Apor Vilmos szentelt fel 1939-ben. A harang az Almásy uradalom mályvádi erdész kolóniájának uradalmi csemettyűje volt. Ezek az elemek a Körös-völgy erdeire és az itt élő szorgalmas, természetszerető és gondos emberekre emlékeztetik a hozzánk érkező látogatókat és magunkat, erdészeket is.

- A kolónia fogalma hogyan értendő?
- Az uradalom nagy kiterjedésű erdejében önálló tanya-bokrot hoztak létre irodákkal, istállókkal, raktárakkal és szolgálati lakásokkal. Innen működtették az erdőbirtokot. Ilyen erdész kolónia a mályvádi és a remetei erdőben is volt. Az előbbit az ottani tanyavilággal együtt a szükségeltározó kialakításakor kellett felszámolni.

– Mit ad az erdő az egyénnek, a közösségnek?

– Bizonyára sokan találkoztak már „Az erdő fohászával” kirándulásaik során. Ebben a versikében is az áll, hogy a bölcsőtől a sárga elkeser bennünket a fa, az erdő egyik produktuma. A kályhánk melegtől a bútoraink elkészítéséig megszámlálhatatlan módon hasznosítjuk.

Napjainkra, amikor egyre inkább városlakókká váltunk, az erdő egyéb „szolgáltatásai” is felértékelődtek. A kisgyerekek hamar össze tudják gyűjteni ezeket, mert még szabadabban gondolkodnak, és ösztönösen a távolabbi jövőjüket tervezgetik. A faanyagon kívül a vad, az erdei gombák, a vadgyümölcsök és a gyógynövények is az anyagi jellegű erdőtermékek közé sorolhatók. Vannak azonban nem anyagi természetű erdőhasznok is. Az erdei életközösség az egyik leggazdagabb, amely élelmet, védelmet, lakóhelyet nyújt rengeteg állatnak és növénynek. Azt is szoktuk mondani, hogy az erdő a „természet oltára”. Mindezek mellett az erdő a környezetünket folyamatosan jobbá teszi és hozzájárul életfeltételeink megteremtéséhez. A talajba szivároztatja az esőt, hogy tiszta vizet ihassunk, oxigénnel és vízpárával telíti a levegőt, hogy lélegezhessünk, kiszűri a port, hogy egészségben élhessünk. Sokáig lehetne e hasznokat még sorolni, de egyet még mindenféleképpen érdemes kiemelni. Ez pedig az erdő rekreációs funkciója, amit

Galériaerdők a Fekete-Körös mellett Gyulánál

Körösök völgye – tollas vándorok menedéke

Darvak húznak át a Körösök völgye felett (Fotó: Dr. Kalotás Zsolt)

A Körösök egykor zabolázatlan folyói és mellékágai, illetve az általuk évente elárasztott területek évezredek óta jelentettek biztos menedéket a vonuló madarak számára. Mára ebben a gyökeresen átalakított tájban csupán hírmondói maradtak a régi, gazdag vízi világnak, azonban a térség madár-vonulásban betöltött jelentősége mit sem változott. Ahogyan elkezdenek rövidülni a nappalok, a természet is elkezd készülni az ősze és a seregélyek, a bíbicek és a fecskék is egyre nagyobb csapatokban kezdenek mozogni pusztáink, vizeink felett. Augusztus második felében aztán elkezdődik a természet egyik legnagyobb csodája, a vonuló madarak vándorlása.

Évente körülbelül 50 milliárd madár kel útra Földünkön, hogy megtegye a költőhelye és a telelőhelye közötti veszélyes utat. Egyes madarak minden évben elvonulnak, míg mások csak a zordabb teleket töltik a táplálékban gazdag területeken.

A különböző madárfajok természetesen többféle taktikát választanak a vándorút sikeres megtételére, és telelőterületeik is jócskán különbözhetnek. Vannak, akik gyors szárnycsapásokkal, akár éjszaka is röpülve, mások a felszálló meleg légáramlatokat kihasználva, hosszú siklórepüléssel jutnak délebbre. Egyesek több ezer, mások csupán néhány kilométert tesznek meg. Van köztük, aki csapatokban, s akadnak, akik egyedül vágnak neki az útnak. Jó néhány madárfaj csak pihenni, erőt gyűjteni áll meg vidékünkön, de a kitartóbbak északról hozzánk jönnek telelni. Ami közös bennük, hogy ősszel és tavasszal szárnyra kelnek és követik ösztöneik parancsát.

Nem kell ahhoz tudós szakembernek lenni, hogy megfigyeljük a természet ezen csodáját, hiszen augusztusban egyszer csak eltűnnek a fehér gólyák, hogy aztán a következő márciusban újra feltűnjenek régi fészkeiknél. A darvak és vadludak csapatait pedig egyre gyakrabban hallhatjuk októberben, utóbbiakat még gyakran éjszaka is. Még a városban élő emberek is észreveszik, hogy télen hatalmas vetési varjú csapatok jelennek meg a települések környékén, akik északkelet felől áramlanak a Kárpát-medencébe, majd március vége felé továszallnak.

Akik ellátogatnak a még megmaradt, értékes természeti területeinkre – így például a Kis-Sárrétre, Dévaványa környékére, avagy a Cserebökényi-, illetve a Kígyósi-pusztára –, azok számos olyan vonuló madárral is találkozhatnak, amelyek csak ilyenkor láthatóak a Körösök völgyében.

A fakó rétihéja, a havasi lile, a nagy sárszalonna, a kígyászölyv vagy a békászó sas még a szakavatott madarászoknak sem kerül minden nap a szemé elé, de némi szerencsével és kitartással velük is találkozhatunk. A kevésbé ritka, illetve nagyobb csapatokban mozgó fajok azonban kifejezetten gyakran csodálhatóak meg ezekben a hetekben.

Kevesen tudják például, hogy a fokozottan védett kék vércsék heteken keresztül gyülekeznek és táplálkoznak vidékünkön, mie-

lőtt elindulnának délnyugat-afrikai telelőterületeikre. Napközben kisebb-nagyobb rovarokra, mezei pockokra vadásznak, alkonyatkor pedig akár több százas csapatokban gyűlnek össze egy-egy pusztai facsoportnál. A Kárpát-medence egyik legjelentősebb kék vércse éjszakai helye a Dévaványai-Ecsegi pusztákon található. Szeptember derekán akár 2000 példány is megfigyelhető, amint kisebb facsoportokba veszi be magát.

Akiket leginkább a vízimadarak érdekelnek, azoknak mindenképpen el kell látogatniuk a Kis-Sárrétre, Biharugrára. Itt vadludak és vadrécek több ezres csapatainak zsvajgásában gyönyörködhetünk egészen a kemény fagyok beálltaig.

A Körösök völgye nemcsak a vonuló madaraknak nyújt táplálkozó- és pihenőhelyet. Az északi, zord tél elől itt lel menedéket a gatyás ölyv, a nagy őrgébics, a kékes rétihéja, a kis sólyom, de szerencsés kirándulók találkozhatnak hősármánnyal vagy téli kenderikével is.

Amikor aztán februárban megöregszik a tél, s a szürke hófoltok napról napra soványabbak lesznek a pusztán, akkor feltűnnek újra a bíbicek és a seregélyek. Kicsit később meghalljuk kertünkben az első énekes rigót, a tavak partján, az utak szélén megjelenik az első barázdabillegető, és a beköszöntő tavasszal tovább folytatódik a fejünk felett zajló örök varázslat, a madarak vonulása.

A havasi lile nyárvégi, kora őszi vendég a Kígyósi-pusztán (Fotó: Marik Pál)
Bíbic (Fotó: Marik Pál)
Kígyászölyv (Fotó: Marik Pál)

Hím kék vércse (Fotó: Dr. Kalotás Zsolt)

Ősz a Biri ér mentén

Őreg tölgy a Bányaréten

szebben üdülési szerepnek is mondhatnánk. Az erdőben sétálva, játszva az ember megújul, feltöltődik. Ezért fektetünk külön hangsúlyt arra, hogy az iskolánk erdőben legyen. Akik a tájékoztatósi központba érkeznek, azt mondják, itt minden lelassul. Amikor viszont elmennek, mégis azt tapasztalják, hogy mindenre jutott idő. Az erdő azt üzeni az embereknek, hogy a természetben rend uralkodik. Mi, erdészek

északnyugatra lévő erdőben található fokot, a Fekete-Körös egy kiágazását jelöli. Ha igaz a legenda, itt a török időkben egy Ibrahim nevű szpáhi belefutott a folyóba, amikor átúsztatott rajta. Ma az erdő őrzi a tragédia emlékét. Egy másik történet szerint a Húszfilléres fa neve onnan származik, hogy Almásy Denise grófnő erdésze 20 fillérért engedte meg Pongrácz grófnő erdészének, hogy ennek az idős tölgyfának az árnyékában szalonnázhasson, mivel abban az időben neki csak fiatal csemetései voltak. A Cigánylány fája elnevezés onnan származik, hogy unokatestvéreim sarkadi fotográfus és festő nagyapja ennek a fának a tövénél festegetett aktokat, többek között egy cigánylányt is. Nagy esemény volt ez akkor a közeli, mályvádi erdész kolóniában. Komlói Sándor, ma már nem élő erdész kollégámtól hallottam ezt a történetet. Sajnos, az idős tölgy már másfél évtizede kipusztult, de maradványai még fellelhetőek. Hasonló időszakba vezet vissza bennünket az Orosz vágás erdőnév is. 1944 telén Gyula orosz városparancsnoka ugyanis ezt az erdőt jelölte meg kivágásra. Azon a télen innen fűtötték a hadikórházat, és innen kapott a lakosság is tüzelőanyagot. Végül, az Irodafa elnevezés onnan eredeztethető, hogy a törökerdei erdészkerületben a hatvanas évek elején egy hatalmas, idős tölgyfa alatt írták össze az aznapra érkezett erdőtelepítő munkásokat. Az ő munkájuk nyomán keletkeztek a ma 50-60 éves tölgyesek a mályvádi erdőtümbben.

– A kibővített új erdőtörvény hangsúlyozza az erdő közjóléti szerepét, közelebb hozza azt a természetszerető társadalomhoz.

– Az erdőtörvény módosítása a változó társadalmi igényeket tükrözi. Az állami erdőgazdaságok tulajdonosa, a Magyar Fejlesztési Bank, nagy hangsúlyt fektet az erdő közjóléti szerepének fejlesztésére. A tulajdonosi elvárásnak megfelelően az egész országban, így a Körösök mentén is egyre több, a lakosság igényeit kielégítő környezetfejlesztési, turisztikai beruházás valósul meg. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy az állami erdőgazdaságok nemcsak létrehozzák ezeket a létesítményeket, hanem folyamatosan fenntartják és működtetik is azokat.

Fotó: Puskás Lajos

nem legyőzni akarjuk az erdőt, hanem vele együtt élni. Ezt az életmódot, felfogást tükrözi az erdei iskola is.

– Közös erdei barangolásaink alkalmával mindig meglepőtel egy-egy erdei történettel, elnevezéssel, élő emlékekkel. Ezek kivétel nélkül a Körös-völgyben élt emberek és erdők közös történelmét idézték fel számomra, természetesen rendhagyó módon, kicsit erdész szemmel. Említenél néhányat?

– Az erdőnevek emberöltőket ívelnek át, évszázadokig fennmaradnak. Otthon érezzük magunkat általuk. Megelevenedik bennük történelmünk, mindennapi életünk, életre kelnek nagyapáink elbeszélései. Így például a Dúkerék név először a 15. század végén, Frangepán Beatrix egy periratában szerepel, még Dúlkerek formában. Egy rossz malomtelepítés miatt víz alá kerültek Corvin János özvegyének erdei, ezeket sorolják fel az okmányban. A dúl jelentése Körösön túli, a kerek pedig az erdő eredeti neve, kerek egész és nem kört jelent. Az Ibránfok vagy csak egyszerűen Ibrány a Doboztól

Írta: Bánfi Péter

Az Erdélyi-szigethegység Természeti Park

A Kárpátok vonulatának legkisebb és legalacsonyabb tagja Románia természeti értékekben egyik leggazdagabb tája. A magyar-román határtól szinte karnyújtásnyira, egyetlen lendülettel nő ki a földből és az Alföldet választja el az Erdélyi-medencétől. Jókai Mór itt járva így írt: „Az ember lelke elvész e látvány előtt! Olyan fenségesen emelkedik a természet alkotta remekmű egyenesen ki a földből...” A mély és mégis szelíden simuló völgyek, az ég felé törő csúcsok, az ezernyi karcsú bazaltoszlop, a nagy kiterjedésű erdőségek gazdagságát a 2003-ban életre hívott Erdélyi-szigethegység Természeti Park őrzi, óvja az utókor számára.

A Maros völgyétől a Máramarosi-havasokig húzódó Erdélyi-szigethegység (Munții Apuseni) sűrű erdőségekkel borított, alig tagolt hegyvidék. A Kárpát-medence belső nagytájakat elválasztó hegységek egyike. A rajta átvezető, jól járható, szoros völgyek és hágók ellenére is szembetűnő a tájakat elkülönítő szerepe.

A Bihar, Kolozs és Fehér megyére kiterjedő és 75.786 hektáron kialakított természeti park az Erdélyi-szigethegységnek csak kisebb hányadát foglalja magába. Alapvetően három hegycsoport, a Bihar-hegység, kisebb részben a tőle északra fekvő Vigyázó-hegység és a Gyalui-havasok része tartozik hozzá. Központi részét a Bihar-hegység alkotja a Vigyázóval. Ehhez északnyugaton a Királyerdő, a Réz- és Meszes-hegység, északkeleten a Gyalui-havasok, keleten a Torockói-hegység, délkeleten az Erdélyi-érchegység, délnyugaton a Zarándi-, végül nyugaton a Béli-hegység csatlakozik.

Az Erdélyi-szigethegység szerkezeti-fel-színalaktani sajátosságai alapján nem tartozik ugyan szorosan a Kárpátok vonulataihoz, a rokon vonások azonban szembeszökők. Idős prekambriumi és paleozoikumi kőzetekből állnak a Gyalui-havasok, a Bihar-hegység, a Zarándi-havasok, a Réz-hegység, a Meszes-hegység, valamint a Szamos menti hátság rögei. Ezekhez társulnak az újharmad-időszaki vulkáni kőzetekből álló hegycsoportok és a karsztos felszínformákban (dolinákban, bűvópatakokban, barlangokban) bővelkedő karsztfennsík, valamint a szir-

tes flisvonulatok. A tengeri eredetű törmelékes üledékekből felépülő, gyorsan változó és szakaszosan ismétlődő réteg megtestesítője az Erdélyi-érchegység.

A természeti parkban is meghatározó az üledékes alapkőzet jelenléte, de előfordulnak magmás és metamorf kőzettípusok is. Különösen jellemző a mészkő és a dolomit uralma a Bihar-hegységben, főleg a Pádis-fennsíkon. Kőzettani sokszínűségének köszönhetően a mérsékelt égöv valamennyi felszíni karsztformája megtalálható. Ez a sokszínűség avatja a Kárpát-medence ércekben, ásványokban leggazdagabb területévé a térséget.

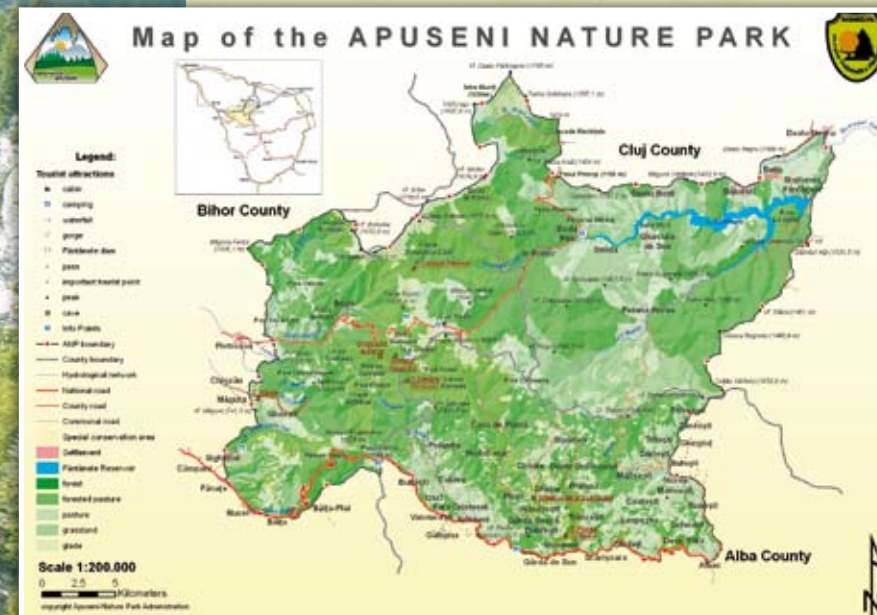
Ezek között az úgynevezett külső karsztjelenségek között olyan – már nevükben is lenyűgöző – nevezetességeket találunk, mint a Csodavár (Cetățile Ponorului), az Elveszett világ (Lumea Pierdută), a Szamos-bazár (Cheile Someșului Cald), a Galbina-kököz (Cheile Galbenei) vagy a Boga-katlan (Amfiteatrul Boga). A felszín alatti úgynevezett endokarszt több mint ezerötzöt barlangja közül a legértékesebbek közé tartozik a nemrég felfedezett, a barlangi medve lakóhelyeként ismert Medve-barlang (Peștera Ursilor), az Aragyásza-barlang (Cetățile Rădesei), a Szkerisórai- (Ghețarul de la Scărișoara) és az Eszkimó-jégbarlang (Ghețarul Focul Viu).

A természeti park vízrendszere nyugaton a Fekete-Körös, északon a Kis-Szamos, míg délen a Nagy-Aranyos medencéjéhez kapcsolódik. A hidrológiai csomópont a Pádis-fennsík, ahonnan a vizek sugaras irányban törnek a völgyek felé. Bizonyos vízfolyások felszíni és földfelszín alatti úton jutnak a vízgyűjtőbe. Az éghajlat tipikusan hegyvidéki, azaz általában hideg és nyirkos, a főleg nyugatról fújó szelek kövér esőfelhőket hoznak magukkal, amelyek bőségesen öntözve a tájat Erdély legcsapadékosabb vidékévé teszik a területet.

A hegység tudományos feltárása már évszázadokkal ezelőtt megkezdődött. A 19-20. század fordulóján Czárán Gyula nem csupán egy életen át kutatta a térséget, hanem birtokának min-

den jövedelmét a természeti értékek megismerésére és megismer-tetésére fordította. Mátyás Vilmos a Bihar-hegység kutatójaként a hegység bemutató munkák összeállítójaként már a két világháború között reménykedett a Bihar-hegység Nemzeti Park létrehozásában. A karsztjelenségek különös gazdagsága miatt a múlt század harmincas éveiben egy természeti park megalakulásának gondolata is megfogalmazódott. Az elmúlt évtizedekben ötvenkét kisebb kiterjedésű természetvédelmi területet alakítottak ki. Ezek részei lettek a 2003-ban létesített Erdélyi-szigethegység Természeti Parknak (Parcul Natural Apuseni).

Az élővilág sokoldalú feltárása még a szakembereket is meglepte nagyfokú változatosságával. A természeti parkban a szakemberek eddig ezerötzötven növény-, ezerkétszáz gerinctelen és több mint kétszáz gerinces faj jelenlétét mutatták ki. Igen népes a barlanglakó gerinctelenek csoportja is. Ezek jórészt bennszülött (endemikus) fajok, és kizárólag bizonyos barlangokban fordulnak elő.

A természeti park csodáit számtalan turista keresi fel

Az endemizmus más fajcsoportokban is markánsan jelen van az Erdélyi-szigethegység területén. Kialakulásuk annak köszönhető, hogy a jégkorszakok alatt a Kárpát-medence kedvezőbb éghajlatú peremterületein helyenként megmaradt a fás vegetáció, amelyben a túlevelű erdei fajok mellett a hidegtűrő lombos erdei elemek, talajlakó ízeltlábúak, sőt, lágy szárú virágos növények is átvészelhették az eljegesedéseket.

A felszíni változatosságának és a bőséges csapadéknak köszönhetően a növényvilág ugyancsak bővelkedik bennszülött és dacikus (erdélyi) fajokban. Bár a hegység legmagasabb csúcsai nem érik el az 1900 méteres magasságot, a védett terület jórészt mégis az alhavas szinthez tartozik, így a növénytakarót hegyvidéki karakterfajok alkotják.

A növényzet a tengerszint feletti magasság szerint lombhullató erdők, lucfenyvesek és alhavas legelők szintjére tagolódik. A helyi talaj-, éghajlati- és domborzati viszonyok függvényében a szinteztettség helyenként számottevően módosul. Jó példa erre a karszt-fennsík, ahol a hőmérsékleti inverzió (amikor is a felső légrétegek melegebbek, mint az alsók) következtében helyenként a fenyőerdők teljesen hiányoznak, és bükkösöknek adják át a helyüket, amelyek így közvetlenül az alhavas legelőkkel válnak határosakká.

A mészkőfennsíkokról a gyorsan elszivárgó csapadékvíz miatt szinte teljesen hiányzik a fás növényzet. Az itt megjelenő hegyi kaszálók és legelők elképesztően sokszínűek, az innen leírt növényfajok száma négyszázhusz körül van.

A bennszülött növényfajok közül a legjelentősebbek közé tartozik a Jósika-orgona, a Joó-viola, egy sisakvirágalfaj, az *Aconitum calibrotryon* ssp. *skarisorensis* és az elsőként innen leírt nyalábcsegőke.

A védett terület állatvilága a nagy erdőségeknek, a mély sziklaszurdokoknak és patak völgyeknek köszönhetően ugyancsak rendkívül tarka képet mutat. A természeti park vízfolyásaiban többek között sebes pisztráng, botos kőbánya és petényi-márna él. A vizes élőhelyek közelében találja meg életfeltételeit a foltos szalamandra, a sárgahasú unka és az alpesi göte. A sziklás, füves térségek lakója a keresztcsigolya és a lábatlan gyík.

A túlevelű erdőkben gyakori az örvös rigó, a keresztcsigolya és a fenyőszajkó. A lombhullató erdők lakója a fekete harkály, míg a vízirigóval és a hegyi billegetővel a gyors folyású, tiszta vizű patakok mentén találkozhatunk. A sziklás ormok közül fel-feltűnnek ritka ragadozó madarak, mint például a szirti sas. Évek óta folynak faj-visszatelepítési programok. A Köves-Körös és a Boga felső szakaszára telepítették vissza a zergét, újabban a természeti park több, jól körülhatárolható pontján előfordul. Az orrvadászat következtében szinte teljesen kipusztult siketfajdot a hetvenes–nyolcvanas években sikerrel visszatelepítették.

A barlangok nagy száma változatos denevérvilág megalapozását tette lehetővé. Közülük a román Vörös Könyv szerint tíz faj tartozik a veszélyeztetett, nyolc pedig a sérülékeny kategóriába. Az emlős nagyragadozók közül a legújabb felmérések szerint a park határain belül húsz–harminc farkas él, amely a terület nagyságához mérten meglehetősen szerény állományosság, a hiúzok egyedszáma viszont a megfigyelések szerint kedvezőnek mondható. Sajnos, nem mondható el ugyanez a barnamedvéről, egyrészt kisebb állományossága miatt, másrészt azért, mert a Kárpátokban elszigetelődve él, amely a genetikai leromlás veszélyével jár.

A természeti park igazgatóságának legfontosabb feladata a természeti értékek megóvása és a helyi lakosság igényei közötti egyensúly megőrzése. Az Erdélyi-szigethegységben – a Kárpátok más régióival ellentétben – az állandóan lakott települések gyakran a legmagasabb csúcsokig húzódnak. Az itt élő és dolgozó több mint tízezer ember között a mőcsök népcsoportja a legnépesebb. Szokásai, hagyományos életformája és gazdálkodási módja meghatározó a védett terület arculatának formálásában.

Alapvető fontosságú az Európai Unió alpin és pannon biogeográfiai régiójába tartozó, de egymással ökológiai szempontból kapcsolatban álló védett területek közötti kapcsolódási pontok kiépítése. A lehetőségek kiaknázásának jó példája az Erdélyi-szigethegység Természeti Park Igazgatósága és a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság 2005 óta fennálló együttműködése.

A közös munka keretében született meg a román–magyar, biológiai sokféleség megőrzését szolgáló PHARE CBC projekt, amely lehetővé teszi a természeti park infrastruktúrájának kiépítését, továbbá a Cséffai Természeti Park (Parcul Natural Cefa) megalakítását a magyar–román határ román oldalán. A közösen kidolgozott ökoturisztikai programok pedig a két szomszédos tájegység kapcsolatainak erősítését és egymás jobb megismerését teszik lehetővé.

Fotó: Tószögi György

Fotó: Tószögi György

Czárán Gyula nyomdokain (IV.)

A Galbina szurdoka (Galbinária)

Ha Czárán Gyulát megkérdezték volna, hogy a Bihar-hegység melyik része volt a kedvence, melyik állt legközelebb a szívéhez, talán nem is tudott volna válaszolni. A Csodavár, a Szamos-bazár, a Galbina szurdoka, mind kedves volt számára. Egy dolog biztos: halála előtt néhány héttel a Galbinában vett örök búcsút szeretett Biharjától...

A park határai, a Kárpátok egyik legvadregényesebb táját övezik

Czárán (jobbról az első) a „Galbina Hotelben” a „vendégekkel”

Ezt a körutat Czárán Gyula 1901-ben építette, majd annak 1905-ben történt lerombolása után újjávarázsolta. Sajnos, ez a munkája sem volt hosszú életű: még ugyanabban az évben az erdőmunkások újból lerombolták, hogy a Galbina vizét faüszításra használják.

A Galbina-patak a Fekete-Körös egyik forrása, amely a pádisi karsztfennsík víznyelőiben eltűnő patakok vizeit – a Csodavár érintésével – vezeti le. Nevének eredetével kapcsolatban több magyarázat is ismert. Mátyás Vilmos – a bihari turizmus nagy alakja, Czárán útjainak leírója – szerint a szláv glubina, azaz szakadék szóból ered, mások szerint – tapasztalataim alapján ezt a véleményt osztom én is – a Rozsda-szakadék sárgászörös, agyagos hordalékáról kapta nevét – a galben magyarul sárgát jelent –, ami esős időben a Száraz-völgyön keresztül zúdul a Galbinába, annak vizét sárgára színezi. A szurdok valószínűleg egy barlang maradványa, melynek teteje az erózió következtében beszakadt.

Útvonal

A szurdok felé a Belényes (Beiuș) és Vaskohsziklás (Ștei) között fekvő Szedres (Sudrigiu) településnél térünk le a főútról Vasaskőfalva (Pietroasa) irányába. Elhagyjuk a falut, majd

Gübbenők a Galbina medrében

balról az Aló (Aleu) völgyét, melynek torkolatától számított 2 km után kettéválk az út: a bal oldali ág továbbvisz a Boga-telep, illetve Pádis felé, a jobb oldali pedig emelkedni kezd. Elhagyva a nyitott sorompót utóbbin megüünk tovább, ideig-óráig aszfalt biztat minket, amely aztán földútként folytatódik.

Az elágazástól számított 5 km után egy magaslati ponthoz érünk, ahol egy bal oldali irányjelző oszlopnál az út hirtelen jobbra kanyarodik. Itt érdemes megállni egy percre, mert a Galbina völgye teljes szépségében tárul elénk: alattunk zúg a víz, amint átréplődik a Vályú-szoroson (Cheile Jgheabului), felette a Ló szikláit (Piatra Calului) őrködnek. Innen 4 kilométert megtéve érkezünk meg a Păuleasa erdészházhoz, amely mellett kitűnő

sátorozó hely, szemben vele (az út mellett) pedig hideg forrás található.

Gyalog folytatjuk tovább utunkat, áttérve a Galbina másik – folyásirány szerinti jobb – oldalára. A táj egyre vadregényesebb lesz, a sziklafalak egyre magasabbakká válnak, „egyhangúságukat” egy-egy barlang töri meg. Mintegy 2 kilométerre a sátorhelytől elhaladunk egy pár évvel ezelőtt felújított ház mellett, majd néhány száz méter után az út keresztülhalad egy hídon, és hirtelen jobbra fordul. Ezen a ponton kezdődik a Galbina szurdoka.

A Galbina szurdokában

Elhagyjuk az utat és a sárga pont jelzést követve, immáron egy szűk ösvényen, néha nagy sziklákon keresztül, szoroson a patak mellett haladunk előre. Mindjárt ezen a kezdeti szakaszon igénybe kell vennünk a sziklafalba erősített acélsodronyt, majd egy 5-6 méter hosszú láncon kell átaraszolnunk, ugyanis itt a víz teljes szélességében kitölti a szurdokmedret.

E kényelmetlen részt követően a szoros kissé kiszélesedik. A patak partján minden erőlködés nélkül haladhatunk tovább mintegy 150-250 métert, majd lendületünket újabb falba épített sodronykábel töri meg. Itt már elővigyázatosnak kell lennünk,

mert a szikla oldalában nehezen találunk olyan helyet, ahol megvetethetnénk a lábunkat, felülete főleg nedves időben csúszós. A megfelelő túracipő vagy bakancs használata nagyon fontos! A veszély nem is önmagában a zuhanás lehetőségében rejlik, hiszen a kábel csak 2–2,5 méternyire van a víztől, nagy víz esetén azonban – jellemzően a tavaszi hóolvadáskor – a hullámok elsodorhatnak. Alacsony vízállás idején akár a kábelek használata nélkül, kőről kőre lépdelve, avagy a vízben gázolva is haladhatunk.

Túljutva ezen a kényes részen is, megérkezünk a Galbina alsó kitöréséhez. 10 méter magas, legyezőszerű zuhataggal, az Eminenciás-eséssel (Cascada Evantai) bukkan ki a hegy gyomrából a patak. Itt két út között választhatunk: vagy továbbmegyünk a sárga ponttal jelzett ösvényen, vagy kis víz esetén követhetjük a patak földalatti folyását. Utóbbihoz zseblámpa feltétlenül szükséges. A barlangi szakasz 100 méter hosszú, a kijárat visszavezet a jelzett ösvényre. Az erősen emelkedő szakasz nehezebb részén kábelek teszik biztonságosabbá az előrehaladást, miközben alattunk, 50 méteres mélységben a víz dübörögve, kisebb vízéseket alkotva zubog az ember számára járhatatlan medré-

Eminenciás-vízesés

ben. Nemsokára megérkezünk a Galbina felső kitöréséhez, mely egyben a szoros végét is jelenti. A magas sziklafal alól kitörő – vagy feltörő – víz egy több méter átmérőjű tavat alkot, amelyből a patak egy vízeséssel túlcserdülva szabadul ki.

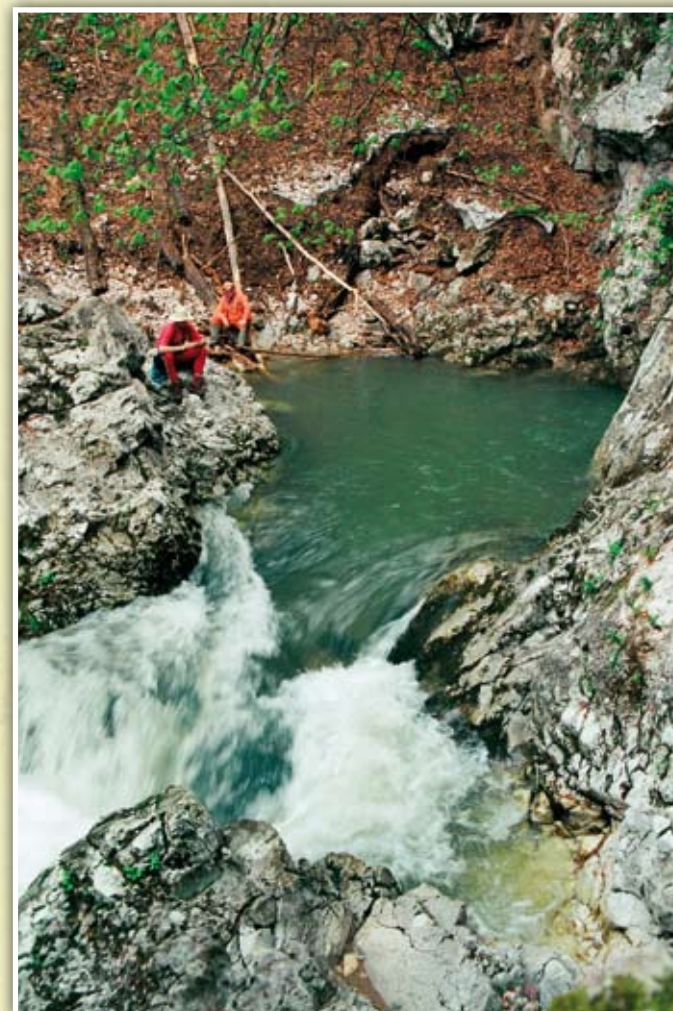
A tó körüli, utolsó acélkábel átvezet a patak másik (jobb) oldalára. Innen követjük a sárga pont jelzést további 40-50 méter hosszan, addig, amíg bal felé egy alig kivehető ösvényt nem találunk. A fákat is figyelniük kell, ugyanis az egyik törzsbe régen bevéselt C betű jelzi azt a keskeny ösvényt (nincs színjelzeve), amely egyre emelkedve elvezet minket a „Galbina Hotelhez”, Czárán barlangjához. Itt jelzést nem találunk, ösztönökre kell hagyatkoznunk, állandóan figyelve a jobb oldali sziklákat. A Galbina kitörésétől indulva kb. 10 perc gyaloglással érkezünk meg a barlangnyíláshoz. Tavasztól őszig – míg a galbinai munkálatok folytak – itt lakott Czárán Gyula és 12 munkása. A barlangüregben hálóléphet, konyhát és szerszámok kamrát alakítottak ki, sőt még a vendégek számára is volt egy elkülönített rész.

Amint kifújtuk magunkat visszamegyünk a jelzett ösvényre és elindulunk rajta felfelé, a gerincre. Itt balra folytatjuk utunkat – jobbra a Csodavárhoz, majd Pádisra érünk – úgy 15 percen keresztül, egyre feljebb emelkedve az első, az ösvénytől 30-40 méterre, a bal oldalon található kilátóig. Innen jól belátható a szurdokvölgy, és óvatosan le lehet tekinteni a Galbina 100 méter mély szakadékába. A kitérő kezdetétől meredek, csúszós talajon beereszkedhetünk a Colosseum kapujához is, ami nem más, mint egy egykori barlang bejárata.

Továbbmenve az ösvényen nemsokára megérkezünk a második kilátóponthoz, ahonnan búcsút veszünk a Galbina szorosától. A jelzés jobb felé, a Flóra-rétre vezet le, mely – mint azt neve is mutatja – a megfelelő évszakokban színpompás virágok ezreivel gyönyörködteti szemünket. Jobbra felnézve az 1243 méter magas Galbina szírtén akad meg a tekintet, mely őrszemként vigyázza a környéket.

A réten átvágva elhaladunk az EKE – Erdélyi Kárpát Egyesület – forrás mellett, ahonnan szekérút vezet vissza kiindulási helyünkre. A körút időtartama nyugodt tempóban sem haladja meg a 4-5 órát.

Kellemes túrázását és jó időt!

Galbina-kitörés

Fotó: Siska-Szabó Zoltán

A Jád völgye: a vízesések és lila virágok vidéke

Írta: Cristian Horgoș

A hegyvidék hangulatán túl az Erdélyi-szigethegység minden egyes völgye hordoz magában valami teljesen egyedülállót is. A Szegyesdi-völgy például különbnél különb barlangokban bővelkedik, melyek közül elég csupán a Csóri vajda-barlangot – vagy más néven Semsey-barlangot – megemlíteni, ahol Európa egyik leg-

Jósika-orgona régebbi, őskőkori barlangrajzai találhatóak. A Köves-Körös völgye a tavaszi olvadáskor a vadvízi evezést kedvelők paradicsomává válik, a Galbena-völgy vad és festői hasadékain csak sziklába rögzített láncok segítségével lehet átjutni, míg a Dragan völgye aranyszínű pisztrángjai miatt kedvelt a horgászok körében.

A Jád völgye – mintegy koronájaként a számtalan patak-völgynek – nem csupán a fő látványosságainak számító vízeséseknek köszönhetően különleges, hanem az olyan egyedül-

A Miss-vízesés

álló növények miatt is, mint például a Jósika-orgona (*Syringa josikaea*). Ez az őshonos cserje – népies nevén „iorgovan” virág – fontos jégkorszaki maradványfaj, mely szigetszerűen bukkant fel a régióban az európai zergeboglárral, illetve néhány hegyvidéki orchideafajjal egyetemben. A Jád völgye botanikai szempontból már e növények miatt is kiérdemli a természetvédelmi területek közé történő besorolást, nem beszélve az 1100 méter magasból eredő patak-völgy érintetlen, lombhullató és tűlevelű erdőségeiről.

Ez a Biharfüred, illetve a Vlegyásza- és a Királyerdő-hegység által közrefogott térség az Erdélyi-szigethegység kiemelt csapadékpólusa, ahol a főként hóolvadásból és gyakori esőkből származó, jelentős vízmennyiség táplálja a Pokol völgyének (*Valea Iadului*) is nevezett Jád völgyét. A fő gyűjtőágat, a Jád-patakot Biharfüredtől egy igen rossz állapotban lévő aszfaltút kíséri, amely személyautóval még nyáron is nehezen járható a számtalan gödör, hatalmas kátyú miatt. Az út a téli időszakban le van zárva, mégis vannak, akik a Nagyvárad–Kolozsvár útvonalat erre kívánják lerövidíteni, és akiket egy-egy hófúvás alkalmával gyakran a rendőröknek kell kimenteniük a bajból.

Turizmus a védett területen

Az út rossz állapotának egyetlen pozitív hozadéka, hogy a turizmus nincs tömegesen jelen a völgyben, amely a Jád mellékpatakjai mentén élő őzek és szarvasok vonzotta, védett ragadozó állatok jelenlétére kedvező hatást gyakorol. A Jád-völgy természetvédelmi felügyeletét ellátó Aqua Crisius Egyesület vadőrei az elmúlt télen végzett felmérések során vidrák, farkasok, vadmacskák és hiúzok nyomait is dokumentálták.

Az idelátogató turistáknak mindenképpen érdemes végigjárniuk a Biharfüred és a Lesi-tó közötti útvonalat, természetesen a védett területekre vonatkozó szabályok betartásával, melyek közül a legfontosabb a növényzet és az állatvilág érintetlenségének biztosítása.

Az utóbbi időszakban a völgyben megjelentek a hegyi ke-rek-párosok is, akiknek a gödrök és kátyúk közti sebessége nem sokkal marad el a terepjárókéétól. A 42 kilométeres útvonal népszerűségét bizonyára a kialakított pihenőhelyek is növelik.

A biharfüredi üdülőhelytől indulva számos, júniustól virágzó Jósika-orgona bokrot figyelhetünk meg. Néhány kilométert haladva a völgyben eljutunk egy kis víztározóhoz, amely a Dragan völgyének víztározóihoz biztosítja a csapadék átvezetését. A tiszta és hűvös vizű tó a levonuló árhullámok alkalmával a pisztrángok számára kiváló menedékhelyet nyújt, míg partjait különféle virágos növények, köztük orchideák is szegélyezik.

További öt kilométert haladva bukkanunk rá a Menyaszszonyfátyol-vízesésre, majd egy újabb kilométer megtétele után, egy út melletti forrás közelében az Aqua Crisius Egyesület menedékháza található, amely a tervek szerint a közeljövőben látogatóközponttá és ifjúsági táborrá bővül. A menedékházhoz vezető patakhídon lévő vízügyi mérőpontnál egy tábla emlékeztet a Jád völgyének eddigi legnagyobb, 63 köbméter/másodpercnyi vízhozamára.

Jósika-orgona a Szerenád-vízesésnél

A menedékháztól két kilométerre fut le a Jád völgybe a Leduțul-patak, amelyen a Szerenád-vízesés található. Az úttól nem messze, mintegy 200 méterre lévő vízeséshez a hegyol-

dalban vezető, turistajelzéssel ellátott erdei úton vagy a patak völgyének sziklás szurdokát követve lehet eljutni. A vízesésnél megtalálhatóak a Jósika-orgonák, amelyek alakja a Biharfüreden megfigyelhető, síksági bokorjelleg helyett inkább a meredek lejtőbe való kapaszkodáshoz idomult.

A Biharfüred – Lesi-tó út felénél találjuk a Jadolina-vízesést. Bár nincsen túlságosan nagy esése, a zuhatag már a szurdoka felette futó útról szemlélve is kifejezetten gyönyörű látványt nyújt. Az ezen a szakaszon már jelentős vízhozamú patak – mintha egy óriás kövekbe kapaszkodó karja lenne – egymásra zuhant, hatalmas sziklatömbök között préseli át magát, majd belevetődik egy átlátszó, számos pisztráng tanyájaként szolgáló vízgölytőbe. Továbbhaladva a Lesi-tó felé vezető úton a völgy egyre jobban kiszélesedik, kitárul a magas hegygerincek határolta, nyugalmat sugárzó táj, és Jádremete település Erdőkerület térségében újból felbukkannak a Jósika-orgonák.

Fotó: Tószögi György

Egyéb turisztikai látványosságok

Jádremete falu környékének karsztvidéke több mint 250 barlangot rejt. Ezek közül kiemelkednek a Kessler-vízöntőbarlang, a Somosi-barlang, a Pobraz-barlang és a Gruicul Jderului-barlang. A Leșu Moteltől induló, mintegy kilenc kilométer hosszú, kék háromszög jelzésű útvonalon – számos barlang érintésével – egészen a Mézgedi-cseppkőbarlangig juthatunk.

Jádremetén és Csarnóháza falu 116-os házszámánál egy-egy régi vízimalmot láthatunk. Utóbbi helyszínen az egykor a ruhák verésére szolgáló ványológép mellett a mosáshoz használt, vízörvényt létrehozó gépezet is megtekinthető. E szerkezeteket a Jád völgyének víze működtette, melyet egykor a környező települések lakói számos egyéb módon is hasznosítottak.

Írta: Danyik Tibor

Hat lábú határsértők kislexikona

Az inváziós kagylótutajok közül előtör a békaszólvó virága

A természetben mindig is jelen voltak különböző léptékű vándorlások, gondoljunk csak a szigetek benépesülésére, a jégkorszakok alatt és között a fajok észak-déli irányú migrációjára vagy egyszerűen csak az egyes élőhelyek közötti átmozgásra. Természetesen a térlépték, a távolság és az út során felmerülő akadályok, és persze az adott faj mozgékonyasága mind-mind meghatározzák a mozgás időtartamát, mely az azonos élőhelyen belüli egy-két órától a lakatlan szigetek benépesülésének több száz évig tartó periódusáig terjedhet.

Kezdetben az ember is a természet és a saját fiziológiája által megszabott keretek között „járt-kelt” a nagyvilágban. A közlekedés lehetőségeinek fejlődésével – különösen az elmúlt fél évszázadban – egyre gyorsabban juthattunk el távoli területekre, napjainkban pedig már pár óra alatt elérhető a Föld bármely pontja. Utazásaink során óhatatlanul is számtalan potyautas szállítói vagyunk, az áru- és teherforgalom globális hálózata által pedig már a kontinensek közötti „stoppolás” sem lehetetlen. A fajok – köszönhetően a véletlen vagy szándékos behurcolásnak – saját képességeiknél jóval nagyobb távolságokra juthatnak el így. Az egyes növények és állatok új otthonukban nem mindig képesek az életben maradásra, azonban ha származási helyükhöz hasonló környezeti feltételek közé kerülnek, akkor igen jó esélyük van a megtelepedésre. Maga a megtelepedés önmagában még

Harlekin katicák

nem lenne probléma, ám bizonyos fajok új hazájukban igen agresszíven is terjedhetnek; ilyenkor már invázióról beszélünk. Egy-egy inváziós faj hosszú távú hatása a környezetre nehezen jósolható meg, legrosszabb esetben az természetvédelmi, gazdasági és egészségügyi károkkal is járhat. Egy faj látszólag kontroll nélküli, gyors terjedésének számtalan oka lehet, így a természetes ellenségek és paraziták hiánya, az őshonos fajok gyengébb versengési képessége, illetve akár a klímaváltozás is.

A növényi és állati hódítók első nagy hulláma a 15. században indult, mely egybeesik Amerika felfedezésével. A távoli kontinensről azóta számtalan hivatlan vendég érkezett, bár fontos megemlíteni, hogy egyes fajoknak pont az ember nyújtott segítő juttatást új hazát találni. Például az Amerikából származó burgonyát felmenőink kultiválták Európában, míg a rajta élő kolorádóbogarat – ismertebb nevén a krumplibogarat (*Leptinotarsa decemlineata*) – a tengerészek már nem szándékosan hozták magukkal.

A rovarok igen sikeresnek mondhatóak az új területekre történő eljutásban, lévén könnyen elkerülik az ember figyelmét, ügyesen megbújnak. Jelenleg több mint 170 inváziós faj tekinthető rovarfajról van tudomásunk Magyarországon, mely szám bizonyosan emelkedni fog a jövőben.

Az elmúlt évek legnagyobb és legszélesebb társadalmi nyilvánosságot kapott rovarinváziója a **harlekinkaticáca** (*Harmonia axyridis*) elterjedése volt. A faj Kelet- és Közép-Ázsiából származik, mára azonban szinte az összes mérsékelt és meleg égövi országban megjelent. Világhódító útját az embernek köszönheti: az 1900-as évek elején biológiai növényvédelem céljából telepítették be Észak-Amerikába és Európába. Mivel a legtöbb helyen csak üvegházakon belül alkalmazták, egészen a 90-es évekig nem alakult ki önfenntartó állományai a természetben. Ezt a folyamatot felgyorsította az egyre szélesebb körben történő alkalmazás, valamint azon országok számának bővülése, ahol kereskedelmi forgalomba hozták. Magyarországon 2008-ban találták első példányait Szigetszentmiklóson, az azóta eltelt öt év alatt az egész országban általánosan elterjedt és az egyik leggyakoribb katicafajjá vált. A bogarak igen változatos mintázatúak, ezért könnyen összetéveszthetőek egyes honos katicáinkkal. Leggyakoribb színváltozatának szárnyfedői narancssárga színűek, 15-21, fekete pont látható rajtuk, az előtör hátlemezén pedig

Lepkekabóca

egy sötét „M” vagy fordított „W” alakú mintázat van. Létezik fekete színváltozata is, amelyen 2-4, barnás-pirosas folt ékesíti a szárnyfedőket, az előtör rajzolata fekete, trapéz formájú.

A harlekinkaticák ősszel – október, november körül – előszeretettel, időnként tömegesen húzódnak be a lakásokba, telelés céljából. Ilyenkor könnyen találkozhatunk velük a nyílászárók réseinél. Azonban míg az emberek közül csak a rovaroktól viszolygók szenvedhetnek a jelenlététől, addig a hazai katicáknak igazi sorscsapás az ázsiai rokon. A faj gyors szaporodású, viszonylag nagytermetű és természetes ellenségei sincsenek, így az komoly vetélytárs és táplálékkonkurens. Emellett a harlekinkaticák a levéltetvek mellett előszeretettel fogyasztják más katicafajok petéit és lárváit.

A kertbarátok számára ma már nem ismeretlen az **amerikai lepkekabóca** (*Metcalfa pruinosa*) sem. Mint ahogy neve is sugallja, az óceánon túl, pontosabban Észak-Amerika keleti részein őshonos. Tápnövényeül különböző fás- és lágyszárú növények szolgálnak, nem válogatós – úgynevezett polifág –, melyet mi sem bizonyít jobban, mint hogy Európában több mint 300 növényfajon figyelték meg károsítását. Nem meglepő módon könnyedén eljutott Európába is: először 1979-ben, Olaszországban jegyezték fel megjelenését, majd 2004-ben Budapesten is felbukkant. Az elmúlt kilenc évben – sok esetben a kertészetekből és faiskolákból kikerült fertőzött növényeknek köszönhetően – az országban általánosan elterjedté vált. A kifejlett állatok 5-8 mm hosszúak, barnás-szürkés alapszínűek. Testüket viaszos réteg borítja, melynek következtében fehéres-szürkés árnyalatúak, a szárnyak fehéren pontozottak. A lárvák szárnyatlanok és hófehér színűek, testüket viaszszálak és viaszemcsék borítják. A fertőzött növényeken az állatok jelenlétét jól jelzi a fehér pamacsos viaszbevonat. A hazai klimatikus viszonyok között a lárvák nyár elején kelnek ki, két hónapos fejlődés után jú-

A spanyol csupaszcsiga sem a saját „lábán” érkezett

Levellábú poloska

liusban és augusztusban jelennek meg az imágók, sokszor a lárvák társaságában. A párzást követően a kabócák ágakra, kéregpedésekbe helyezik el petéiket, és ebben a fejlődési stádiumban telelnék át. A rovar jelenléte kezdetben nem okoz problémát, ám gyors elszaporodása hamar terhessé tud válni. A fertőzött növényi részek eltávolításával és kis odafigyeléssel kordában tartható.

A **nyugati levellábú poloska** (*Leptoglossus occidentalis*) őshazája Észak-Amerika, természetes elterjedési területe a melegebb éghajlatú Kalifornia, Oregon és Nevada államok. Európai sikerútjára 1999-ben indult, legalábbis az első példányokat ekkor fedezték fel Olaszországban, majd 2004-ben már hazánkban is felbukkant. Napjainkra az ország teljes területén, általánosan elterjedt. A faj könnyen felismerhető hosszú hátsó lábairól és a lábszárak levél alakú kiszélesedéséről, amelyről nevét is kapta. Az állat 15-20 mm nagyságú, barna-vörösesbarna alapszínű, feltűnő rajzlati eleme a félfedők (az első pár szárny erősebben kitinizált része) fehér, fordított „Y” alakú mintázata. A kifejlett egyedek és a lárvák különböző fenyőféléken táplálkoznak, kedvelik a hosszútűs fenyőket (pl. erdei- és feketefenyő) és duglászfenyőt. A kifejlett rovarokkal ősszel, leggyakrabban épületekben találkozhatunk, ugyanis a faj imágó alakban telel át, melyhez védett, fagymentes búvóhelyet kell keresnie.

Fotó: Danyik Tibor

A helyenként mindent ellepő selyemkóró mézelő virága a gazdálkodónak áldás, a természetnek sorscsapás

A Körösök veszélyeztetett halai

Írta: Sallai Zoltán

Az 1830-ban kezdődő folyószabályozások, valamint a Nagy-Sárrét lecsapolása sokat változtatott a Körösök vidékének arculatán. A vízrendezések hatására természetes vizeink halállománya erősen megcsappant. A mocsarak lecsapolásával, valamint a lapos ártéri területek számának csökkenésével több halfajunk elveszítette optimális életterét, ivóhelyét. Ezeket a helyrehozhatatlan veszteségeket néhány szakember már közvetlenül a vízrendezéseket követően felismerte. Kriesch János 1876-ban a következőképpen fogalmazott: „Mióta a Tiszát szabályozták és szabályozzák, azóta nincsen benne hal, mert a hal ikráját inkább le sem rakja s ennek következtében kivész, mintsem hogy azt alkalmatlan helyre rakná le.” Az eredeti állapotban fennmaradt élőhelyek számának csökkenésével feltűnően megritkultak olyan halfajaink, melyek még a 19. század elején – a vízrendezési munkálatok megkezdése előtt – legtöbbször vízünkben tömegesen voltak jelen. Ma már ezek a fajok a hazai és európai természetvédelmi szervezetek oltalma alatt állva különböző szintű védeltséget élveznek.

2011-ben az év hala a kősüllő volt

A soron következőkben egy rövid áttekintést kívánunk adni a Körösök hazai vízrendszerében élő, napjainkra megritkult, veszélyeztetett halfajokról.

A **kecsege** (*Acipenser ruthenus*) a tokfélék egyetlen Körösökben élő képviselője. Ősi eredetét igazolja, hogy testét pikkelyek helyett csontvérték borítja. Elterjedése főként nagyobb folyókhoz kötött, a Sebes-, a Kettős- és Hármas-Körös alsó szakaszain tudunk előfordulásáról. A **kurta baing** (*Leucaspis delineatus*) faunaterületünkéről származó első bizonyító példányát Mocsáry Sándor gyűjtötte 1873-ban a Sebes-Körösből, melyet azonban nem ismert, így azt a Nemzeti Múzeum állattani gyűjteményének munkatársa, Károli János határozta meg. Apró termetű, testhossza ritkán haladja meg a 8 cm-t. Többnyire állóvizekben, mocsarakban alakulnak ki népes populációi, de alkalmanként lassabb patakokban is élhetnek állományai. A Sebes-, a Kettős- és Hármas-Körösben találkozhatunk vele. A **sujtásos küsz** (*Alburnoides bipunctatus*) áramlásokkedvelő faj, állóvizekben nem találja meg életfeltételeit. Nevét az oldalvonal mentén található dupla pontsorról kapta, melyek mintegy sujtásként húzódnak végig testén. A Sebes-, a Fehér- és a Fekete-Körösben ritkán fordul elő, de nemrégiben a Hármas-Körösből is előkerült egy fiatal példánya. A **garda** (*Pelecus cultratus*) eredetileg a tenger és a folyók között vándorló faj volt, de a tengertől messze eltávolodott állományai ma már csak a folyókon belül vándorolnak. A Balaton legendás „látott

Halfauna felmérés a Hármas-Körös alvívén (Fotó: Tószögi György)

Kurta baing

Vágócsík

hala”, melyet korábban őszi vonulása idején tömegesen fogtak a halászok. Jellegzetes, hullámos oldalvonal, szinte egyenes háta jól megkülönbözteti egyéb halainktól. Ritka, vidékünkön a Sebes-, a Kettős- és Hármas-Körösben bukkan fel. A **petényi-márna** (*Barbus peloponnesius*) a Magyar Vörös Könyvben is szereplő, fokozottan védett, áramlásokkedvelő faj, leginkább a pizstrángszintjé jellemző hala. A legújabb rendszertani munkák alapján valószínűsíthető, hogy a Körösök vízgyűjtőjén élő faj elkülönül a Felső-Tiszán élő taxontól, így teljesen új fajnak számít hazánk területén. A Körösök közül egyedül a Sebes-Körösben, a körösszakáli fenékgát alatt tudunk egy kisebb populációjáról. A **fenékgátó küllőnek** (*Gobio gobio*) évtizedekkel ezelőtt az alföldi folyókban is nagyobb populációi éltek, de a halványfoltú küllő térhódításával a faj visszaszorult a folyók felsőbb szakaszaira, illetve a domb- és hegyvidéki patakjainkban maradtak fenn önfenntartó állományai. A Sebes- és a Fekete-Körösből, valamint a Hármas-Körös felső szakaszáról, a Sebes-Körös torkolata tájékaról van információnk előfordulásáról. A **halványfoltú küllő** (*Gobio albipinnatus*) hazánk folyóinak főként alsó szakaszain terjedt el, de néhány állóvizünkben is megtalálható. Leggyakoribb küllőfajunk, nem ritkán veszít rajta a horgászok finom készségein. Mérsékelt gyakori, védett faja a Körösöknek, mindegyik Körös-ágban megtalálható. A **szivárványos ökle** (*Rhodeus sericeus*) Magyarországon minden olyan vízben fellelhető,

ahol a szaporodásához szükséges, nagyobb kagylók is jelen vannak. A nőtények ikráikat tojócsövükön keresztül főleg tavi és festőkagylók kopoltyúréseibe rakják. Mindegyik Körösben előfordul. A **széles kárásznak** (*Carassius carassius*) kizárólag mocsarakban, előregedett vizekben maradtak fenn populációi. Állománya egyre csökken, eltűnően lévő, veszélyeztetett faunaelemünk, az IUCN vörös listáján is szerepel. A Sebes-, a Kettős- és Hármas-Körös menti holt medrekben tudunk kisebb fennmaradt állományairól. A **lári póc** (*Umbra krameri*) a Duna vízgyűjtőjének bennszülött hala. Élőhelyeinek beszűkülésével, a lápok és mocsarak lecsapolásával veszélyeztetetté vált. A hazai természetvédelem kiemelt oltalomban részesíti, fokozottan védett faj. A Fekete-Körösben, a Sarkad-Remetei-erdőnél egy alkalommal, 1999-ben talákoztunk vele, de a Sebes-Körösbe torkolló Csente-érben stabil populációja él a fajnak, így alkalmilag a Sebes-Körösben is megjelenhetnek példányai.

A **réticsík** (*Misgurnus fossilis*) elsősorban mocsarakban, lápokban, feliszapolódott vizekben található meg. A mocsarak 19. századi lecsapolásával számuk meglehetősen megfogyatkozott. A folyószabályozások előtt jelentős szerepet töltött be a népelemezésben, a csikászok szakosodtak kifogásukra. A folyók főmedreiben ritkán fordul elő, főként a hullámtéri holt medrekben és kubikgödörben élnek populációi. Érdeemes megemlítenünk, hogy az ország egyik legnagyobb rétcsík állománya a Szabadkígyóstól keletre húzódó mocsárban él. A 2000-es évek elején a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság munkatársainak mintegy 30 mázsányi rétcsíkot kellett innen kimenteniük, amikor a víztől való indokolatlan félelem miatt újból leeresztették a mocsarat. A Fehér-Körös kivételével mindegyik Körös-ágban, illetve a környező állóvízi élőhelyeken is fellelhető. Szintén az újabb rendszertani kutatások világítottak rá arra, hogy a nálunk élő **vágócsík** (*Cobitis elongatoides*) csak a Duna vízrendszerében él. A hazai természetes vizeinkben általánosan elterjedt fajnak mondható, a szűkös oxigéntartalmú mocsarakat és lápokot azonban már nem viseli el. Mindegyik Körösben jelen van. A **kőfúró csík** vagy **törpecsík** (*Sabanejewia aurata*) első magyarországi bizonyító példányát Jászfalusi Lajos találta meg Kőteleknél a Tiszában, 1948-ban. A kemény, sóderes, homokos aljzatú, oxigéndús, áramló vizek felelnek meg számára a leginkább. Napközben a folyóvizek finom hordalékkal borított részein

Magyar bucó a Sebes-Körösből (Fotó: Nemes Attila)

az üledékbe fúrja magát. A Sebes-Körösben népes populációja él, de ritkán előfordul a Fekete- és a Fehér-Körösben is. Korábban a Hármas-Körösben nem volt ismert, de 2009-ben, a torkolat feletti szakaszon több példánya is kézre került. Az áramláskedvelő **széles durbincset** (*Gymnocephalus baloni*) önálló fajként 1974-ben írták le, jelenlegi ismereteink alapján elterjedési centruma a Duna medencéje. Folyóvizünkben az úgynevezett márnázónától lefelé eső szakaszokon fordul elő. Mindegyik Körös-ágban sikerült jelenlétét kimutatnunk. A **selymes durbincs** (*Gymnocephalus schraetser*) szintén a Duna vízgyűjtőjének bennszülött hala. Áramláskedvelő faj, a nemzetségen belül a legmagasabb az oxigénigénye, a paduczónáig is felhatol. Inkább éjjel aktív, feltehetően ennek tudható be, hogy ritkán találkozunk vele. A faj hazai elterjedése a nagyobb folyóvizekhez kötött, patakokban csak alkalmi előforduló. Az előző fajhoz hasonlóan mindegyik Körös-ágban felbukkan, de jóval ritkább fajrokonánál, a széles durbincsnél. A legritkább a hazai szakaszán végig ásott mederben futó Fehér-Körösben. A **kösüllő** (*Sander volgensis*) őshonos, ritkulóban lévő faunaelemünk, nem véletlen, hogy internetes szavazatok alapján, 2011-ben az év halává választották. Európán belül csak a Fekete- és a Kaszpi-tengerbe torkolló folyók vízrendszerében él, két fő elterjedési területe a Duna és a Volga vízgyűjtője. Hazánkban csak a nagyobb folyókban fordul elő. Eddig a Kettős- és a Hármas-Körösben tudunk jelenlétéről, illetve stabil populációja él a szarvasi Holt-Körösben. Nagyobb figyelmet érdemelne! A **magyar bucó** (*Zingel zingel*) nagyobb folyóink ritka előfordulása, áramláskedvelő, bennszülött faja. A folyókon megépülő vízlépcsők veszélyeztetik állományát, mivel a duzzasztók felső szakaszán kialakuló, lassú áramlási viszonyok között nem találja meg életfeltételeit, továbbá a szaporodásához szükséges iszapmentes aljzatot is elveszíti. Fokozottan védett fajunk, mindegyik Körösben előfordul, de a Fekete- és a Fehér-Körösben tapasztalataink alapján csak alkalmilag jelenik meg. A **német bucó** (*Zingel streber*) fajrokonához hasonlóan a Duna medencéjének bennszülött hala. A kisebb és nagyobb folyóink felső szakaszain egyaránt megtalálható, ritka, áramláskedvelő fajunk. A magyar bucónál magasabb az oxigénigénye, ezért a paduc- és a márnázóna jellemző hala, a dévérzónában csak alkalmilag fordul elő. Az előző fajhoz hasonlóan kerül a iszapos folyószakaszokat, előnyben részesíti a sekélyebb, gyors sodrású, köves, kavicsos, sóderes aljzatú részeket, ahol a nap nagy részében tartózkodik. Hazánkban fokozottan védett faj, vidékünkön egyedül a

Széles kárász a Hármas-Körös egyik holtágából

Selymes durbincs

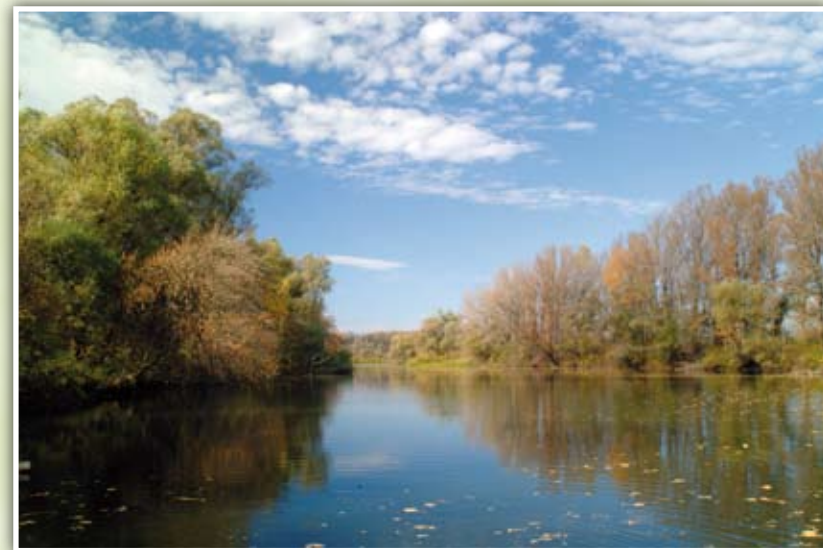

Halványfoltú küllő

Sebes-Körösben tudunk jelenlétéről, ahol népes populációja él a körösladányi duzzasztó felett.

Cikkünkben a Körösök ritkulóban lévő, veszélyeztetett halait kívántuk áttekinteni. A szakirodalmi adatok és saját vizsgálataink alapján a Hármas-Körösben 50, a Kettős-Körösben 44, a Sebes-Körösben 49, a Fekete-Körösben 39, míg a Fehér-Körösben 29 halfaj jelenléte bizonyított az elmúlt 25 évből. Ez alapján kijelenthető, hogy a Körösök természetvédelmi szempontból értékes halfajoknak biztosítanak élő-, pihenő- és szaporodóhelyet, melyre a duzzasztók mellé megépült és tervezett hallépcsők további jótékony hatást fejthetnek ki. Szintén kiemelt érdemel a Körös-vidéki Horgászegyesületek Szövetségének kezdeményezése, melynek keretében a halászati kezelésükben lévő vizeken több őshonos fajra méretkorlátozást vezettek be. A cél az, hogy mielőtt kifognák őket, a méretkorlátozással védett halfajok többször részt tudjanak venni a szaporodásban, és így hosszú távon a természetes szaporulat növekedjen.

Fotó: Sallai Zoltán

Aranyosi-Holt-Körös, Szarvas határában

A Körösök, ahol nemcsak őshonos halfajok élnek

Írta: Cristian Horgoș

A nyár kezdetén, a Sebes- és Fekete-Körös romániai szakaszain a horgászok meglepve figyeltek néhány gyanús személyt, akik egy csónakból speciális elektromos eszközökkel halásztak. A parton ülők kérdőre is vonták őket.

„Örültünk annak, hogy a horgászokat kifejezetten érdeklí, mit csinálunk. Igyekeztünk elmagyarázni, hogy tudományos célú halászat zajlik, egy környezetvédelmi projekt részeként. Minderre persze a horgászok az első pillanatban maguk is rájöhettek volna, hisz amint azonosítottuk és lemértük, azonnal elengedtük a kifogott halakat” – nyilatkozta Andrei Togor, a kutatás projektmenedzsere. A halfauna felmérése része annak a nagyszabású környezetvédelmi programnak, amely az Integrált Menedzsmenti Intézkedés és a Közigazgatási Intézményi Képesség Növelése címet viseli. Az Aqua Crisius Egyesület által megvalósításra kerülő menedzsmenti terv hat Natura 2000 területet foglal magában a Sebes-Körös vidékén Rév községtől egészen Magyarország határáig, a Fekete-Körös területén a borzi

A kevésbé gyakori magyar bucó egy példánya a Fekete-Körös borzi hegyszorosától

hegyszorosától szintén a határig, valamint a bihardíószegi területeken.

„Az összeállított menedzsmenti tervek határozzák meg, hogy milyen intézkedéseket kell végrehajtani a fajok és élőhelyeik kedvező állapotának elérése, illetve fenntartása érdekében, melynek során kiemelt cél az invazív halak állományainak 75%-kal történő csökkentése. Ennek érdekében közbeszerzési pályázat keretében szerződöttünk a szarvasi Halászati és Öntözési Kutatóintézetrel, amely intézmény

tény kárász által lerakott ikrákat más fajok is képesek megtermékenyíteni – például ponty, domolykó, busa, keszegfélék –, a kikelő ivadékok azonban nem hibridek, hanem ezüstkárászok lesznek.

A kutatócsoport jó hírekkel is szolgált: „A Körösök teljes folyásán találtunk domolykót, márnát, paducot, szélhajtó küszt, sujtásos küszt, valamint egyéb jellemző, őshonos fajokat. A lassabb áramlású szakaszokon fogtunk csukát, süllőt, pontyot, sügért és harcsát is. Kellemes meglepetésként több helyen talákoztunk védett halfajokkal, így balkáni csikkal, kövicsikkal, vágócsikkal, német bucóval és magyar bucóval” – részletezte Andrei Togor.

A nyolc hónapra keresztül folyó vizsgálatok alapján a szarvasi intézet kimutatást készít a nem őshonos halak előfordulásáról és feltérképezi azokat a területeket, amelyek kedvezőek számukra. Az eredmények segítenek majd a projekt következő, fontos szakasza, a szelektív begyűjtés minél sikeresebb megvalósításában. Ennek a fázisnak fő célkitűzése az invazív halak számának 75%-kal történő csökkentése.

kellő szakmai tapasztalattal rendelkezik e szakterületen” – mondta Andrei Togor.

A naphal egészen Révig megtalálható

A projektmenedzser megerősítette az Aqua Crisisus Egyesület előrejelzését, mely az invazív halfajok terjeszkedésre utalt. A felmérés során naphalat és ezüstkárászt már a pisztráng és a pénzes pér természetes élőhelyén, a Sebes-Körös felső, Rév környéki szakaszán is találtak. Emellett az Alsólugos környéki víztározóknál megjelent a törpeharcsa, Tinódnál pedig kínai razbórát fogtak a felmérés alkalmával. A Fekete-Körösön a borzi hegyszorosnál az ezüstkárász mellett számos egyéb invazív halfaj jelenlétét is igazolták.

Miért is ártalmasak a nem őshonos halak?

A naphal, a törpeharcsa és a kínai razbóra előszeretettel fogyasztják az őshonos halfajok ikráit és ivadékait, a kárász pedig – amellett, hogy a többi halfaj táplálékkonkurrensé – főleg gynogenezis szaporodása miatt tekinthető rendkívül káros invazív halszóra. A nő-

Üzenet a horgászoknak

A nem őshonos növények és állatok betelepítése sokszor kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Az 1980-as években a Pece-patak természetvédelmi területen, a hévízi tündérrózsa és a tóban élő vörösszárnyú keszeg élőhelyén egy felelőtlen botanikus sikerrel honosított meg egy új, invazív növényfajt. Végül az élőhely megmentéséhez a nagyváradi katonák beavatkozására is szükség volt. Fontos tehát, hogy mindannyian vigyázzunk arra, milyen halakat juttatunk a természetes vizekbe. Sajnálatos módon sokan alkalmazzák még az élő csalihállal történő horgászatot, melynek során a fel nem használt kishalak – ezüstkárászok, kínai razbórák és egyéb nem őshonos halak – a horgászat befejeztével gyakran a folyóvizekbe kerülnek.

Fotó: Cristian Horgoș

Kínai razbóra

A Fekete Körösből kifogott süllő hamar magához tért

AZ ARANYSAKÁL A KÖRÖSÖK VÖLGYÉBEN

A sakálok falkában keresik a zsákmányt

Az eredetileg Indiában őshonos, de évszázadokkal ezelőtt már Észak-Afrikában is elterjedt aranysakál (*Canis aureus*) alaktanilag a farkas és a róka közé sorolható, orra hegyes, szőrméje aransárga-vöröses árnyalatú. Egészen a közelmúltig úgy tűnt, hogy az Észak-Nyugat Erdélyben felbukkanó példányok, csak egy egzotikus faj példányaként vannak jelen, de ma már ez korántsem így van.

Az aranysakál akklimatizálódása és a Körösök völgyében való elterjedése abból is látszik, hogy évről évre emelkedik a rá kiadott vadászati kvóta, melyet a romániai Környezetvédelmi és Éghajlatváltozási Minisztérium határoz meg. Bihar megyében a vadászterületek kezelői 2011-ben a minisztériumtól az érkörtvélyesi, a bihardiószegei, a kiskereki és a cséffai vadászati területeken öt sakál lelővéseire kaptak engedélyt. 2012-ben a kvóta tíz egyedre emelkedett, mivel a vadászterületekhez hozzácsatolták Illyét, Mácsapusztát és Biharlonkát is. A 2013-2014-es szezonban már tizennégy aranysakál kilövésére kaptak engedélyt a bihari vadászok a vadászterület Goroniște, Peri, Árpád, Cighid, Bályok, Hegyközpályi településekkel való kibővülésével.

Dél felől érkezik

Az elmúlt években bizonyítékok kerültek elő arról, hogy aranysakálok a Balkán felől hatoltak be Közép-Európába és onnan jutottak el egészen Ausztriáig, Németországig és Svájcig. A Fehér megyei vadászok és a falusiak

Egyáltalán nem válogatós

Az aranysakál alkalmazkodó faj, dögökkel, mezei rágcsálókcal, rovarokkal, hullókkal, halakkal, vagy akár gabonával, gyümölcsökkel és zöldségekkel is táplálkozik, amint ez egy Bulgáriában végzett tanulmányból kiderült. A nő-

gyaránt úgy vélik, a sakálok Arad megyéből és Magyarországról érkeznek hozzájuk a Maros folyó vize mentén, mivel a ragadozókat leginkább a folyó menti települések közelében látták. Arad megye egyébként a 2013-2014-es szezonban jóval nagyobb, hatvankét állatra érvényes vadászati kvótát kapott, különösen a Maros és a Fehér-Körös térségében (Székudvar és Pankota). Szatmár megye ebben az évben pedig alacsonyabb, hét sakál kilövését engedélyező vadászati kvótához jutott, míg Szilágy és Kolozs megyét egyelőre elkerülték a ragadozók, ezért vadászati kvótát ott nem engedélyeztek. „A faj erőssége, hogy párban vagy falkában vadászik, távol a farkas élőhelyétől, így a sakálnak nincs természetes ellensége” – mondta Adrian Florescu a nagyváradi Erdészeti Osztály vezetője.

tény 5-6 kölyköt szokott egy fialás alkalmával a világra hozni. A pásztorok – akik a síksági területeken nincsenek veszélyeztetve a farkasok támadásaitól – kártékonynak ítélik a sakálokat, amelyekről különösen tavasszal kell megvédeniük az állatállományukat, amikor azok előszeretettel támadják a juhokat és a kecskéket. 2013 áprilisában a temesvári Buziásfürdő melletti pásztorzállásnál egy öt állatból álló falka 66 juhot ölt meg, 15-öt pedig megsebesített.

A vadállomány kezelői egyrészt szintén kártékonynak tartják a sakálokat, mivel tizedelik az apróvadat: nyulat, fácánt, őzet, ürgét, stb. Másrészt azonban, az aransakál felhalja a fertőzésveszélyt okozó dögöket is, ezáltal tehát fontos szerepet tölt be az ökoszisztémában. Az a szokása pedig, hogy a mezei egerekre előszeretettel vadászik, a mezőgazdaság hasznára is válik. Néhány környezetvédelmi szervezet ezért tanulmányozni kezdte a sakálokat elterjedési területeiken annak érdekében, hogy alátámasszák a faj természetben betöltött fontos szerepét. Ezen civil szervezetek környezetvédelői azt állítják, hogy a tudományos tanulmányok hiánya miatt a média nem fest valós képet a sakálról.

„Descriptio Moldaviae”

Az aransakál – melyet Magyarországon egykoron „nádi farkasnak” is hívtak – egykor sok gondot okozott a Körösök vidékének alföldi részét uraló régi vízi világ állattartóinak. Az akkoron náddal és gyékénnyel borított területek megfelelő életteret nyújtottak ennek az afro-ázsiai eredetű fajnak.

Szintén e kedvező környezeti feltételek le-

Florin Ardelean mérnök a sakálok „lakomája” után megtalált őzbak koponyákkal

hetnek az okai, hogy az aransakálok már régóta otthon érzik magukat a Duna-delta nádasaiban is. Dobrudzsából Moldova felé való terjeszkedését 1716-ban jegyezte le Dimitrie Cantemir a „Moldova leírása”, (Descriptio Moldaviae) művében, ahol az állatot régies megnevezéssel „hilac”-ként említi. A német katonai történész tábornagy Karl von Moltke 1841-ben szintén feljegyezte az aransakált Dobrudzsában.

„A faj tudományos azonosítását 1929-ben a Dunától északra megjelenő példányok tették lehetővé Dolj megyében. Az állatok a befagyott Dunán át jöttek Bulgáriából, melyekből lelőttek hét példányt” – mondta Dumitru Murariu a bukaresti Antipa Múzeum igazgatója egy tévéinterjú alkalmával. Dumitru Murariu szerint az aransakál elterjedése Dél-Romániában, a Duna-deltánál és a Bánságban a globális felmelegedésnek tudható be.

Egészen Magyarorszáig elterjedt

Miután hivatalosan 1930-ban azonosították a fajt az egyik Dunától északra lelőtt példány alapján, R. Hönicke a Bukaresti Természettudományi Múzeum preparátora megjegyezte, hogy a sakál már száz évvel korábban is gyakran felbukkant Romániában illetve Magyarországon egyes területein. A Vadászok Magazin szerint a sakál Erdélyben, 1937-ben Nagyváradban, 1957-ben és 1969-ben Beszterce megyében és 1984-ben Csíkszeredában tűnt először fel.

A magyarországi a „nádi farkast” Kramer már ugyan már 1756-ban leírja, de a faj 1940 után csaknem teljesen eltűnt. Újbóli terjeszkedése az 1980-as évektől datálható.

Az aransakál a bihari vadászterületeken

A sakál Nagyvárad környékén való megtelepedéséről Florin Ardelean, a 12.330 hektár kiterjedésű Hegyközpályi vadászterület kezelője a következőket mondta:

„Ahhoz, hogy megkapjuk a vadászati kvótát, megfelelő bizonyítékokkal alátámasztott tanulmányt kellett összeál-

lítani. Abból, amit tapasztaltam, és abból, amit más vadászterületek kezelőitől megtudtam, egyértelmű, hogy a sakálok Temes megye felől jöttek a zöld határ mentén, mivel az védett terület. A bevándorló állatok a műveletlen mezőgazdasági területeken, különösen a káka, berek és bokrosok között találtak otthonra. Mivel a sakál a kutyafélék közé tartozik, többnyire éjszaka aktív, nappal az odújában alszik. A hím sakál lábnyomát nehéz megkülönböztetni a nőstény farkas lábnyomától. Egy esős napon magam is megfigyeltem a hegyközpályi vadászterületén három fiatal sakált. A fajra jellemző egyébként, hogy borús, esős, havas napokon nappal is szívesen mutatkozik. További jellegzetességük, hogy vonzzák őket azok a területek is, ahol szemetet találnak.

A Biharszentjános felé vezető út mellett sok hulladékot, állati tetemet dob-
nak el, aminek következtében található itt sakálok által lakott odú, de szívesen tartózkodnak a Hegyközpályi-tó környékén is. A sakál – a farkashoz hasonlóan – az odúját nehezen megközelíthető bozótos aljnövényzettel teli területeken vájja. Két sakál

Aransakál által megölt juh, Hegyközpályi környékén

A sakálok jól érzik magukat a nádasokban

Zsákmányállat csontjai a Hegyközpályi vadászterületén

könnyen elkap egy rókát, egy falka pedig egy őzet is el tud ejteni. Nagy pusztítást tudnak okozni a szarvasfélék és a nyulak vemhességi ideje alatt. Sok vadat találtam, melyeket valószínűleg a sakál ölt meg, ezért örültünk annak, hogy megkaptuk a vadászati kvótát. Ha a sakálpopuláció létszáma nagymértékben megemelkedik, akkor rendkívüli módon képesek megtizedelni a vadállományt. Ez azért sem kívánatos, mert a vadgazdálkodás a területek kezelése, a vadak takarmányozása és megfigyelése szempontjából igen költséges. Megfelelő állományszabályozással azonban a sakál helyet kaphatna a vadászterületeken. A természetben betöltött szerepe miatt nem hiába nyilvánították védett állatnak Olaszországban, és ha nem tévedek Ausztriában illetve Svájcban is” – mondta Florin Ardelean.

A sakál nem tekinthető kártékony vadászati fajnak. 2007-ben az European Mammal Assessment (EMA) NT (fenyegetett) kategóriájába sorolták. Romániában csak kvóta alapján, szelektív eszközökkel vadászható. A nyuszt (*Martes martes*) és a vadászgörcény (*Mustela putorius*) mellett a 2007. évi 57-es Sürgősségi Kormányrendeletben felsorolt „közösségi jelentőségű fajok” között kapott helyet.

A sakálok gyakran folyóparti odúban tanyáznak

Fotó: Cristian Horgos

Az aransakálok alkonyatkor indulnak vadászatra

FOTÓGALÉRIA

Bemutatkozik: FLENDER JÁNOS

1968-ban születtem Békéscsabán és jelenleg is itt élek. Lányom születésére készülve, 2003 őszén készítettem első felvételeimet. Az én első fényképezőgépem már digitális volt, egyszerű kis masina. Számítógépes programozó képzettségemnek köszönhetően a képek feldolgozása nem okozott gondot. A gépet hamar elkezdtem mindenféle dolgokkal kiegészíteni, szűrőket, előtét lencsákat próbálgattam. Mára talán sikerült néhány „képet” készítenem, de hosszú még az út, mire képes leszek azt elkészíteni, amit elképzelek.

Próbálok tudatosan készülni egy-egy képre, igyekszem minden információt megszerezni ahhoz, hogy az adott körülmények között elkészített felvétel minél inkább azt tükrözze, amit látni, láttatni szeretnék. A fotózás egyben nyújtja számomra a kikapcsolódás és az önkifejezés lehetőségét. Ugyan néha túrló túrákra hasonlítanak, de bihari kirándulásaink emlékezetes pillanatokkal gazdagítanak minket. A természetfotózás - melyhez a Körösök völgye ideális környezetet nyújt - alapvetően változtatja meg az ember szemléletét.

A természet szépségéért és az olyan helyzetekért rajongok, amelyeket a hétköznapokban nem veszünk észre. Azt tartom, hogy amit a jó Isten megalkotott annál ember szebbet

alkotni képtelen. A fotózás által sok nagyszerű, kivétel nélkül megszállott emberrel kerültem kapcsolatba. Jó és építő dolog megvitatni egy-egy képet, benyomásokat, technikai információkat megosztani. Az alkotómunkában az egyik legfontosabb, és egyben bizalmi kérdés a visszajelzés.

Köszönettel tartozom feleségemnek, Móninak és lányainknak, Flórának és Lilinek, akik szeretettel és megértéssel viselik szenvedélyemet.

Kapcsolat: janos.flender@gmail.com
<http://janosflender.500px.com/>

Nulla Hulladék a háztartásban

Írta: Bonyhádiné Pásztor Enikő

Keddenként, amikor végigsétálok a kukákkal sormintázott utcánkon, hétről hétre ugyanazok a gondolatok jutnak eszembe. Miért van az egyik család kukája csordultig tele, és miért van csak félig a másiké? Mitől van az, hogy valaki kevesebb hulladékot termel, míg a másik után a világ nem győz megsemmisíteni? Az emberek kapcsolata a kommunális hulladékokkal nagyon speciális, árulkodik a közösség és a környezet iránt érzett felelősségükről.

Sokat gondolkodtam már azon, miképpen lehetne kevesebb hulladék a Földön, a közvetlen környezetünkben, és leginkább hogyan csökkenhetne a hulladék a háztartásokban. Talán ez az oka annak, hogy környezeti nevelőként évek óta együtt tevékenykedem a HuMuSz Szövetséggel olyan szemléletformáló kampányokban, mint például a Nulla Hulladék Program, amely az emberek viszonyulását, szokásait, gondolkodását hivatott megváltoztatni ezen a területen. Ebben a rövid írásban néhány egyszerű és megfontolandó, gyakorlati ötletet villantunk fel a hulladék felhalmozódásának megelőzéséhez és mennyiségének csökkentéséhez.

A hulladékról már a boltban el kell gondolkodni

Talán nem én vagyok az egyedüli a nagyvilágban, aki értetlenül figyel az évről évre növekedő csomagolási lázat. Bevásárlás után, már rögtön a hazaérkezést követően zacskók, műanyag- és papírdobozok, merevítő, kötözők, polisztirol tálcák kerülnek a szemébe értelmetlenül. Persze nem minden esetben. Ha bevásárlószatyorral indulok a helyi piacra és netalán a barack és a tojás számára viszek magammal tartót, kevesebb zacskóval úszom meg a vásárlást. Tehát van alternatíva, minden csak megszokás kérdése. Mit, hol, mennyit vásárolok, és milyen csomagolásban emelem le a polcról? Ez a mi döntésünk...

Hogyan jelenhet meg a nulla hulladék elve a háztartásban?

Következzen néhány apró trükk, amelyek nem követelnek nagy áldozatot, mégis radikális változást hoznak a háztartási

hulladék kezelésében és – ha figyelmesen olvasunk a sorok között – megtakarítást is eredményeznek.

Gondolja végig, hogy Ön hány tételt tart fontosnak az alábbi listából a mindennapokban! Ezek alapján eldöntheti, hogy elindult-e már a nulla hulladék felé vezető jó úton.

- ✓ A bevásárlólistám szerint vásárolok (no és persze gyerekek nélkül indulok a boltba)
- ✓ Viszek magammal vászontáskát, kosarat vagy hátizsákot
- ✓ Mindig kritikusan szemlélem a reklámokat, akciókat
- ✓ Tudatosan választok újrahasznosított termékeket
- ✓ Piacon vásárolok, támogatom a helyi kereskedelmet
- ✓ Visszaváltom, ami visszaváltható
- ✓ Elkülönítve gyűjtöm legalább a papír és a műanyag hulladékokat
- ✓ A konyhai és kerti szerves hulladékot komposztálok
- ✓ Veszélyes hulladékokat nem teszek a kukába
- ✓ Jó minőséget választok, ha elromlik, megjavítatom
- ✓ A használt tárgyakat eltérő funkcióban újra felhasználom
- ✓ Amire nincs szükségem, elcserélem, elajándékozom
- ✓ Rendszeresen járok kölcsönzőbe és könyvtárba
- ✓ Csökkentem a postai levélszemetet

Veszélyes hulladékokat nem teszünk a kukába

1. Vigyél magaddal bevásárlólistát, vászontáskát, kosarat!; 2. Taposd laposra és gyűsd szelektíven!; 3. Komposztálj!; 4. Javítsd meg, használd újra!; 5. Cseréld el vagy add tovább!; 6. Vásárolj piacon és támogasd a helyi kereskedelmet!; 7. Keresd az újrahasznosított termékeket!; 8. Válaszd a visszaválthatót!; 9. Járj könyvtárba, kölcsönzőbe!; 10. Tiltsd le a szemétpostádat!

Komposztálás:

A módszernek nincs költsége, csak megfelelő ismeretek kellene ahhoz, hogy egy, a kertben felállított komposztálókeretbe miből mennyit dobhatunk bele. Társasházban ugyanúgy lehet komposztálni, mint kertes háznál, mindössze egy apró területet kell kialakítanunk hozzá. A keletkező komposzttal megspórolhatjuk a műtrágyák, tápok és virágföldök költségét.

Javítás, újrahasználat:

A túlermelés és a fogyasztási kényszer miatt vált divattá az elromlott eszközök, készülékek kidobása. Ezt a pazarlást elkerülhetjük azzal, ha már vásárláskor olyan, jó minőségű terméket választunk, ami javítható, kapható hozzá alkatrész és kapcsolódik hozzá szervizhálózat. Az újrahasználat csak a kreativitáson múlik, mert egy tárgynak az eredetihez képest rengeteg egyéb funkciója is lehet.

Félévente lomtalanítás:

Otthonunkban hathavonta nézzük át, hogy melyek azok a tárgyak, amelyek ugyan épek, de már nincsenek használatban. A számunkra feleslegessé vált tárgyakon adjunk túl cserebere börzéken vagy mutassunk példát azzal, hogy elajándékozzuk vagy adományként felkínáljuk azokat.

„A nulla hulladék koncepciója az elmúlt húsz évben teljessé vált ki. Egyszerre jövőképek és gyakorlati iránymutatás egy fenntartható és természetes életmód kialakításához. A nulla hulladék célkitűzés egy újszerű gondolkodásmód és életstílus. A megelőzés jegyében a fogyasztást és a termelést kell hulladékszegénné tenni.” (Graczka Sylvia, a Humusz Szövetség elnöke)

Csapvíz vagy csomagolt víz?

Hulladékkezelés – A hulladékkezelési módszerek környezeti szempontú rangsorolásában a legkedvezőtlenebb megoldások a lerakás, illetve az égetés. Ennél egy fokkal jobb az anyagában történő újrahasznosítás. Kevesen tudják azonban, hogy a hulladékból származó, úgynevezett másodnyersanyagok felvevőpiaca még alig alakult ki hazánkban, így szelektíven gyűjtött hulladéunk nagy része külföldön köt ki. Ráadásul az újrahasznosítás csak akkor nyer értelmet, ha a fogyasztók az újrahasznosított terméket választják, ami még nem jellemző Magyarországon. Ezeknél kisebb környezeti terhelést jelent az újrahasználat (avagy újratöltés), amelyre itthon csak elvétve találunk példát. Legkímélőbb megoldás az a fogyasztási mód lenne, melyben a megelőzés kapna prioritást.

Nulla Hulladék sátor

Nulla Hulladék turné a fesztiválokon

2013. nyár elején indult és év végéig tart a HuMuSz Szövetség Nulla Hulladék turnéja. Az országos kampány fő célja a lakosság szemléletformálása olyan tanácsokkal, mindennapi tippekkel, amelyek a hulladék keletkezésének megelőzését, az átgondolt fogyasztást és a hulladékszegény életmód terjedését segítik. A turnét a zöld szervezet a Nulla Hulladék Hálózat 52 helyi civil tagjával együtt valósítja meg. A Körösök völgyében a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület Nulla Hulladék sátorban várja a térségi fesztiválok vendégeit.

A NuHu turné idején állomásai voltak:

- Gyula – Körös-Völgyi Sokadalom
- Békés – Madzagfalvi Napok
- Békéscsaba – BioRitmus Fesztivál

Nem indulunk nulláról

Mielőtt bárki úgy gondolná, hogy a nulla hulladék elvének érvényesítéséhez egyik pillanatról a másikra fel kellene rúgni a jelenlegi fogyasztási, termelési rendszereket, a mostani életvitelünket, szükséges észrevenni, hogy már most is számos olyan kezdeményezés van – települési komposztálási programok, babaruha börzék, használt cikkek kereskedései, biogazdaságok, helyi piacok terjedése stb. –, amelyek a hulladékképzés minimalizálását szolgálják. **Valljuk, hogy az átalakulásnak fokozatosnak, szélsőségektől mentesnek kell lennie, és azt is, hogy ezen az úton már el is indultunk.**

Rajz: Márki Gabriella, Fotó: Bonyhádi Péter, Gál Zoltán

Részletek, jó gyakorlatok, települési nulla hulladék stratégiák, mintaprogramok mindenkinek:
www.nullahulladek.hu

Írta: Balog Gáborné

Kenderföldről hozott értékeink...

avagy a kender termesztése és feldolgozása

„Kicsiny magbú terem, nem bír tekintettel, királyt, és kódust tartja ötözettel”

A kender ázsiai növény. A magyarság vándorlásai során, török nyelvű népcsoportokkal való együttélése közben ismerete meg. Mivel a Kárpát-medence éghajlata megfelelő a kendertermesztéshez, hosszú időn át az egyik legfontosabb szántóföldi növénynek számított.

Vetés

Békés határában jelentős kendertermelés folyt az elmúlt évszázadokban. Mivel vásznat venni drága dolog volt, lehetőség szerint minden gazda megtermelte családja számára a szükséges mennyiségű kendert. A búslakodó emberről tartja a szólás: „Szomorú, mint akinek nem jutott kenderföld.” A kender vetése Szent György hetében, Zsófia napján kezdődött, és pünkösöd hetében végződött.

Nyüvés

A kender alig néhány hónap alatt másfél méter magasra nő. A néphit szerint Szent Anna napján szakad meg a kender töve, attól kezdve nem nő, csak sárgul. Ha megütötték a kendert és sárga por szállt fel belőle, lehetett kezdeni a nyüvést. Ez a munkafázis általában az asszonyok dolga volt, de a falubéliek segítettek egymásnak. Egy-egy fogásra 40-50 szálat téptek ki a földből, ez volt a tépés vagy marok. 2-5 markot kötöttek egy kévébe.

Áztatás

A kenderáztatást álló- és folyóvízben is végezték. Régen sok falunak volt saját kenderáztatója. Ahol nem állt rendelkezésre a közelben

Kóc, kóc, kenderkóc...

Rohanó és globalizálódó világunkban megnyugtató érzés, ha egy modern lakásban kenderből készült lakástextiliával találkozunk. Egy-egy kenderváson törülköző, terítő vagy használati vászonszöttek nagyszüleink hétköznapijait juttatja eszünkbe. Balog Gáborné, Annát, a Nefelejcs Békési Kulturális és Hagyományörző Közhasznú Egyesület elnökét, számos textiljáték és bábfigura tervezőjét, alkotóját arra kértük, mutassa be nekünk a kendert, a kenderváson születését és megmunkálásának fortélyait. (CrisPer)

áztatásra alkalmas víz, onnan a kendert szekéren akár távolabbi helyekre is elszállították. A természetes vizek mellett a munkafolyamat elvégzéséhez ásott gödröket is alkalmaztak, melyekben a talajvíz felszivárgása vagy az esőzések során összegyűlt vizet használták fel. Az áztatást követően a kévékből vízbe csapdosva mosták ki a sarat. Úgy tartották, hogy az augusztus 20-ai vásárig minden kendert ki kellett áztatni.

A kendert az udvaron, a kerítéshez vagy a pajta oldalához támasztva szárították. Fontos volt, hogy meleg, magas helyen legyen, mert árnyékban megpállott.

Törés, tilolás

Száradás után következett a kendentörés. Az első törésre a törő szolgált, míg a második töréshez, vagyis a tisztítás-

Tiloló

hoz, a könnyebb, finomabban kidolgozott szerszámot, a tilót használták. A munka során a fás részek kihullnak, így a szálak elválnak egymástól.

Fonás

A fonás a kender rostos, szálas anyagának fonallá sodrása. A fonást a legősibb módon combon vagy arcon sodorva végezték, így azonban csak rövid fonaldarabok készülhettek. A fonás régi eszköze a guzsaly, melyet a hón alá fogtak, az övbe fűztek, vagy a térd közé szorítottak. A guzsaly évezredek óta a nők leggyakrabban használt szerszáma volt, így az asszonyi munka szimbólumává vált. A 18. század végén jelent meg a kerek guzsaly, a rokka, de csak lassan szorította háttérbe a talpas guzsalyt.

A fonás – akár csak a kenderfeldolgozás egyéb folyamatai – mindig közösségben zajlott. A fonóházak ősztől tavaszig a munka mellett szórakozásra is alkalmat nyújtottak. A fonó lányokat meglátogatták a legények, munka közben tréfálkoztak, énekeltek, táncoltak. Az őszi betakarítástól a farsang végéig tartott ez a munkafázis, Szent György napjára be kellett fejezni a fonást.

A következő vers is a fonóbeli udvarlásokat idézi:

*„Virágos kenderem elázott a tóba,
rég megmondtam, babám, ne menj a fonóba.
Elejted az orsódat, nem lesz, ki feladja,
Bánatos szívedet, ki megvigasztalja.”*

A békési „zsákosok”

A fonás után következett a szövés. A szövőszékre kerülő fonalat elő kellett készíteni, fel kellett vetni. A felvetés a szövés legbonyolultabb munkafolyamata, amelyet mindig két asszony végzett. A két nyüsttel készült vászon a sima, egyszerű vászon. Négy nyüsttel a sávolymintázatú vásznakat szőtték.

A finomabb vásznak mellett a durvább fonalból zsákokat, ponyvákat készítettek. Békésen is voltak „zsákosok”. Ők voltak azok az asszonyok, akik télen-nyáron a szövőszék mellett ültek. Azért is használták a zsáknak a durvább, vastagabb fonalat, mert ezeknek az anyagoknak a vékonyabb vásznaknál többet kellett kibírniuk. A zsákokba piros vagy fekete csíkot szöttek, a malomban így tudták, hogy melyikbe engedjék a kenyérlisztet és melyikbe a nulláslisztet.

Szövőszék – készül a kenderváson

Üdvözlét Békésről – Fonó (Fotó: Békés Galéria)

Kenderfonal kerül az orsóra

Kenderváson...

A kendernek a lennél lényegesen durvább a rostja, ezért felhasználása is sokoldalúbb. Finomabb rostjából vásznat szöttek, ebből varrták a család ruháit és ágyneműit. A szalmazsákokat durvább zsákvászonból, a derékaljat, a lepedőt, a dunnahéjat és a párnahéjat finomabb vászonból készítették. A hétköznapi abroszok, a leginkább tarhonyakészítés és réteshúzás során használt textiliák, illetve az ünnepi abroszok, a törülközők és a szakajtókendők alapanyaga is a kenderváson volt.

A kenderfeldolgozás nemcsak gyakorlati hasznossága miatt volt fontos a parasztság számára évszázadokon át, hanem az egyes munkafolyamatok kínálta társas együttlétek, szórakozási lehetőségek miatt is, melyek egyben a közösségi hagyományátadás kiemelkedő szinterei is voltak.

Fotó: Bonyhádi Péter

Len és kender

Újragondolt kender

„Ami örökül kapunk, azt örökül is kell hagynunk.”

Írta: Bonyhádiné Pásztor Enikő

Amikor először találkoztam Balog Gáborné, Anna textilműves munkáival, azon gondolkodtam, hogy miből is fakad az Anna egyedi stílusával keveredő, természetes egyszerűsége. Talán az anyagok, a színek természetessége a magyarázat, vagy egy régésrég használt anyag, a kenderfonal felhasználása a kulcs? Néhány textiltárgy bemutatásával, egy rövid beszélgetésen keresztül próbálunk választ találni a kérdésre.

– Honnan táplálkozik a kender, a kendervászon és a vászonszöttek iránti szereteted?

– Békés-Rosserdőn (Madzagfalván), a kenderáztató szomszédságában születtem. Ha becsukom a szemem, még most is magam előtt látom, amint a nagymamám és a szomszédasszony felvetették a fonalat. Igazi szertartás volt. Attól kezdve, hogy a fonal a szövőszékre került és elkezdődött a szövés, engem el sem lehetett onnan mozdítani, ott ültem nagyanyám szoknyája mellett. Majd évek múltán én is szövőszékhez ülhettem.

– Az emlékeken kívül milyen textiliákat őrzöl, amelyek a kendervászon fénykorából valók?

– A mai napig megvannak az egykoron szőtt és használt abroszok, szakajtókendők, szítalóköttők, tésztászacskók és törülközők. Megemlítem a különféle vastagságú madzagokat is, amit kenderfonalból sodortak és részben sodornak ma is a lakásdekorációk kedvelt alapanyagaként.

– Mi az, ami annyira megfogott a kenderben, avagy annak feldolgozásában, hogy még ma is használod a vásznat alapanyagként és használati textilként egyaránt?

– Mennyi és mennyi tapasztalat és tudás halmozódott fel ahhoz, hogy aszatra kerülhessen a szöttek, kezdve attól a pillanattól, amikor valaki rájött, hogy a rengeteg vadon termő növény közül éppen a kender az, amelyből ennyire sokoldalúan használható szál nyerhető. Gondol-e valaki arra, milyen apró mozzanatokból, ötletekből épült fel az út, amely a kender természetésének és feldolgozásának mai szintjéig elvezetett?

– Ma leginkább hagyatékokban bukkanhatunk rá egy-egy kendervászonra, csak ritkán kerül a konyhaasztalra. Megváltozott valami a kender természetése és feldolgozása körül?

– Igen, méghozzá több lépcsőben. Először is megjelent a nagyüzemi kendertermelés. Ezzel megszűnt egy olyan világ, ahol a fonal és a vászon előállítás nemzedékek felhalmozott tudására épült és a társadalmi élet meghatározó eleme volt. Majd a műszálak térhódításával leállt a kender nagyüzemi természetése és feldolgozása is. Ezért zárt be térségünkben a sarkadi kendergyár is.

Balog Gáborné textilműves mester díjai:

- 2003. A kulturális örökség értékeinek megőrzéséért diplomaoklevél
- 2005. Országos könyvborító pályázat II. helyezés
- 2005. Magyar Kézműves Remek címet kapott négy könyvborító
- 2006. A Magyar Kézművességért Alapítvány Betlehemi jászól pályázatán I. helyezés
- 2007. A Néprajzi Múzeum társasjáték pályázatán fődíj
- 2009. A Benedek Elek meseillusztráció pályázaton különdíj

– Úgy érzem, gyermekkorod tudásöröksége ma is munkálódik benned. Mit adnál át az évtizedek alatt felhalmozott tudásodból?

– Én szerencsésnek mondhatom magam, mert találkoztam a múlt egy darabjával, és gyermekként megtanulhattam szöni. Ez a szerencse vezérli azóta is az életemet és a munkámat. Fontosnak érzem, hogy azokat az ismereteket, melyek gyermekkoromban szinte észrevétlenül ivódtak belém, felnőttként pedig tudatos gyűjtőmunka eredményeként szereztem meg, továbbadjam a következő nemzedéknek.

Játékvilág kiállítás a békéscsabai Meseházban

– Miként tudod a kendert újra közelebb vinni a fiatalokhoz a 21. században?

– Játékvilágban, táborokban próbálom megismertetni, megszerettetni a fiatalokkal a kenderből készült tárgyakat, figyelve arra, hogy azok ne csupán szépek, de hasznosak is legyenek. A kenderfonal madzagokból készült kendervirágok, lakásdekorációk, egy izléses karkötő, egy egyedi vászonszatyor, egy különleges könyvborító, egy jó társasjáték, egy kedves báb vagy rongybaba közelebb viszi a gyerekekhez a kendert mint alapanyagot. Nagyon fontosnak tartom, hogy a baba- és bábkészítő táborokban a lányok a természetes anyagokból, kelmékből készült babákkal tanuljanak bele majdani anyaszerepükbe, hogy kézi készítésű babákkal gyakorolják a családi és közösségi élet mozzanatait. Emellett fontos, hogy a bábok segítségével megismerjék népmeséinket, elő tudják adni azokat nemcsak egymásnak, hanem akár nagyobb közönség előtt is.

A kender a mesékben, versekben, dalokban

A kendert mint motívumot sok mesében felismerhetjük. Nem is kell olyan nagyon visszamennünk a múltba. Gyerekeinknek sokan meséltük a „Hogyan szerzett a vakond zsebes nadrágot?” című mesét, melyben a nadrághoz szükséges vászon elkészítésének lépéseit állatok végzik. A gólya megtilolja, a sün meggerebenezi, a pókok fonják, a hangyák pedig szövik a fonalat.

A régebbi időkbe visszatekintve is találkozhatunk a kenderfeldolgozás elemeit megelevenítő mesékkel, versekkel, dalokkal. „Volt egyszer egy ember, szakállá volt kender”, így kezdődik az ismert mondóka, amely az ország különböző tájain különböző szövegekkel folytatódik. Az áztatás mozzanatait őrzi a „Zsipp, zsupp, kender zsupp, ha megázik, kidobjuk” mozdulatutánczó gyermekjátékunk is. A gyorsan fejlődő gyerekekre pedig ezt mondják: „Nő, mint a Vitáslisné kendere”.

– Mesélj nekünk azokról a különleges bábokról és mesefigurákról, amelyek éjszakánként a műhelyedben születnek.

– A figurákat a népmesék ihletik, melyek mellett különösen kedvelem Benedek Elek meséit. Nagy megtiszteltetésnek érzem, hogy kedves mesefigurám, a Varjúkirály Elek apó erdélyi szülőfalujában, Kisbacconban állandó kiállításon tekinthető meg. 150 éve született írónk „Édes anyaföldem” című írásában így fogalmaz:

„...szívemnek háborgása hirtelen lecsöndesül;
Hogy újra gyermekké leszek,
S repeső szívvel vetem magamat
Szép gyermekkorom tündértavába.”

Ezzel a gondolattal teljesen azonosulni tudok. A kenderbábok készítése alkalmával magam is a gyermekkoromra gondolok vissza, rohanó világunkban ez ad nyugalmat, lelki békét.

Nyári tábor a Békési Tájház verandáján

– Hogyan készülnek ezek a babák és bábok?

– Számomra természetes, hogy munkáimnak a nyers kendervászon az alapja, erre álmodom meg babáimat, bábjaimat. A földszíneken kívül más színeket nemigen használok. Így alakult ki a rám jellemző színvilág, melytől nem szívesen térek el.

– Hol találkozhatunk az általad készített babákkal?

– Békésen a Baky utcai Központi Óvodában a Léghajó bábelőadás szereplői állandóan láthatóak. Békéscsabán a Meseházban, a Játékvilág kiállításon is rendszeresen megtekinthetők munkáim.

Fotó: Skultéti Imre

Írta: Bonyhádiné Pásztor Enikő

Játsszunk, játsszunk valamit azt is megmondom, hogy mit...

Fesztiválok, illetve városi és iskolai rendezvények sokasága várja manapság gyermekeinket. A mozgalmas, színes, csillogó, édes illatokkal teli, csábító programok tárháza szinte kimeríthetetlen, így szülő legyen a talpán az, aki el tudja rángatni gyermekét az óriásra nőtt ugrálóváraktól, a Pókemberré válást garantáló arcfestéstől, a rágógumi ízű vattacukortól, a műanyag kulcstartót rejtő zsákbamacskától vagy az ütött-kopott, hangos és villogó körhintáktól.

A rendezvények behálózák hétvégéinket, ünnepnapjainkat, a pihenni vágyók sétaprogramját, egyre többen ezeken az eseményeken töltik a szabadidejüket, a gyerekek itt szocializálódnak. Megnőtt a rendezvényszervezők és a megrendelők felelőssége, hogy minőségi programok, minőségi ételkínálat, minőségi háttérzene vegyen körül bennünket. Fontos, hogy a fesztiválok és egyéb rendezvények alappillérei legyenek a HAGYOMÁNYŐRZŐ és TERMÉSZETES ÉLETMÓD programok, valamint a FESZTIVÁLZÖLDÍTÉS.

Írásunkban olyan hagyományörző és a természetes életmódot szem előtt tartó programlehetőségeket mutatunk be, melyeket elhivatott szakemberek, igazi mesteremberek szerveznek és kiviteleznek. Ők azok, akik évek óta egyre több vidéki és helyi rendezvényen viszik hírét a minőségi és valós tartalommal bíró gyermekprogramok jelentőségének. Bemutatásuk csak ízelítő, hiszen szűkebb régióinkban, a Körösök völgyében is egyre többen szervezik tevékenységeiket ezen értékek mentén.

Népi kézműves játszóház

a Békés Megyei
Népművészeti Egyesülettel

pedagógusok, vagy az élet különböző területeiről érkeztek a hagyományörzés ezen területére. A hagyományok megőrzése és újraélesztése, a természetes alapanyagok megismertetése, a népi kézműves technikák megszerettetése a játszóházak hivatása, mely ebben a felgyorsult és a természetességtől eltávolodott világban nagyon fontos szerep.

A foglalkozások, a játszóházak kaput nyitnak a népi mesterségek felé a gyermeki (vagy akár felnőtt) érdeklődés számára. Miközben egy-egy csuhélepké, rongybaba, marokedény, vesszőkarika vagy szőrlabda elkészül, újabb

Gyűjtögessünk!

Jó tudni, hogy a népi kézműves játszóházban használt alapanyagok többsége kis leleményességgel és némi odafigyeléssel könnyen begyűjtendő. Majd minden esetben természetesen anyagokról van szó, melyek egy része – mint például a csuhélevél, a gyapjuszőr vagy a búzaszál – mezőgazdasági melléktermék. Meg kell azonban tanulnunk, hogy mit és mikor kell gyűjteni, miből, mit és milyen technikákkal érdemes készíteni. Ebben segítenek nekünk a játszóház vezetői és a népművészeti egyesület, akik mind az alapanyagok beszerzésében, mind a kézműves technikák alkalmazásában jártasak, illetve emellett azt is tudják, hogy milyen tárgy készítésével lehet kedvet ébreszteni a kézművességhez.

és újabb alapanyagok kerülnek kézbe, és népi kézműves fogásokat sajátítunk el.

A gyerekek mellett a szülők és a nagyszülők is nagyon kedvelik ezeket a régi korok hangulatát megidéző foglalkozásokat, hiszen kosárfonó fűzveszővel, gyékénnyel, gyapjúval, csuhéval, marhabőrrel és agyaggal ritkán találkozunk a hétköznapokban. A mai, kreatívnak nevezett foglalkozásokon leginkább mesterséges alapanyagokkal dolgoznak a gyerekek, lassan elfeledve azokat az anyagokat, melyek az egykori paraszti udvarokban mindennaposak voltak.

Kézműves játékok és használati tárgyak

Nagyon fontos, hogy kezűgyességünket fejlesztve, magunk készítsünk valóban használható tárgyakat és játékokat. A népi kézműves játszóházaknak többek kö-

Fonalbaba készítés

Nemezlabda készítés

zött ez is az üzenete, hiszen születik itt hagyományos textilbaba, viaszgyertya, gyékénylovacska, bőrkarkötő, termésbábok és népi hangszerek.

Néprajzi tudás és üzenetek

A Békés Megyei Népművészeti Egyesület játszóházai néprajzi ismereteket is közvetítenek. Itt minden – így a farsangi álarc, a húsvéti tojás, a pünkösdi királylány hajfüzére, az esőcsiga búzafonata, az őszi termésbábok, az adventi koszorú, a mézeskalács és a betlehemi királyok is – az évkör hagyományos ünnepeire igazodva, a jeles napok időszakában készülnek el.

Ha többet szeretne tudni az egyesület népi kézműves tevékenységéről, keresse fel nyári táborainkat és népi játszóház vezetői képzésünket Békéscsabán.

Honlap: www.bmne.hu Kapcsolat: info@bmne.hu
Tel.: (66) 442-122

Húsvéti tojás díszítése írógával

BÁBIKA Játszóház

„Szeretnénk a legkisebbektől a felnőttekig érdekes, kellemes szórakozást nyújtani a játékon keresztül. Játsszani nemcsak a kicsik szeretnek, nemcsak a kicsiknek kell. A felnőttek is szívesen veszik kezükbe az ördöglakatokat és gyötrik magukat, hogy megtalálják a megoldást.”

A Bábika szó szlovák jelentése: újszülött gyermek, játék baba. Játszóházunk elnevezése utal egyrészt Békéscsabára, az itt élő, jelentős számú szlovák kisebbségre, másrészt tevékenységünkre, hiszen a foglalkozásokon sokszor készítünk rongybabát, játék babát.

Kezdetben kézműves foglalkozásokat tartottunk főleg természetes alapanyagok felhasználásával, majd következtek az óriás társasok – így az óriásmalom és -dominó – készítése; egészen más egy 20 x 20 cm-es malomtáblán, mint egy 150 x 150 cm-es méretűn játszani. Később ördöglakatokkal bővítettük a játékok körét, hiszen e fából és fémből készített fejtörők minden korosztály körében kedveltek. Mára közel 100 ördöglakatot tudunk egyszerre kitenni a résztvevők elé. Az ügyességi játékokat saját ötlet alapján Berényi Nagy Péter rajzolta, majd egy ügyes kezű fiatal festette meg. A vásári vigasságok hangulatát idéző játékokat folyamatosan alakítgatjuk, fejlesztjük. Ez a folyamatos megújulás is hozzájárul közel 20 évnyi sikeres működésünkhöz.

Babaház

A gyermekrendezvényeken gyakran nem gondolnak a legkisebbekre. Ezt igyekszünk elkerülni Babaház programunkkal, amelynek központi eleme a vesszőből font, gyorsan összeállítható babaház, valamint a hozzávaló asztal, fotel és babakocsi. A helyi kézművesek által készített berendezési tárgyakkal szívesen játszanak az apróságok. A polcokra babaruhákat hajtogathatnak, az asztalon hímzett terítő van, a babakonyhában edények, fakanál és egyéb kicsinyített konyhai eszközök várják a legkisebbeket. A

Írta: Ujj Éva

gyermekeimtől sok mesefigurás zsebkendő maradt, melyek moshatók, teregethetők. A kicsik eljátszhatják a környezetükben élő felnőttek életét, tevékenységeit. Sokszor fakad mosolyra, aki hallja beszélgetéseiket.

A babaháznál szívesen töltenek hosszabb időt a gyermekek és a felnőttek is. A nagymamák számára pedig megelenednek a gyermekkori emlékek. A babaház mellett kialakított horgászat, a fából készült halacsokák, egy egyszerű horgászbót és egy vödör víz is remek szórakozást kínál.

Amellett, hogy a gyerekek számára új ismereteket nyújtunk, új anyagokkal ismertessük meg őket, játszóházaink fontos célkitűzése az is, hogy a szülők együtt játszassanak a gyermekekkel, megélve saját gyermeki énjüket is. Sokan, visszajárva hozzánk mesélik, hogy a ma már felnőtt gyermekeik egykoron itt készült alkotásait még mindig őrzik.

A Bábika játszóház rendszeres vendég Gyulán, Nagykamarason, Kondoroson, Orosházán, Sarkadon, Kötegyánban, Dévaványán, de rendszeresen hívnak bennünket Egerbe, Domonyvölgybe és Veszprémbe is. Ismertek vagyunk a Vajdaságban, a Felvidéken, Kárpátalján és Erdélyben is. Évekig tartottunk játszóházakat a Ghymes együttes táborában, Hegymagason. A gyimesközéploki gyermeknapon közel 10 éve veszünk részt és örömmel megyünk a jövőben is. Nekünk a gyönyörű táj, a gyermekek eltérő hozzáállása érdekes, nekik az új technikák és anyagok megismerése szerez örömet.

Fotó: Ujj Éva

Honlap: www.babika.hu, Kapcsolat: babikabt@gmail.com

Ördöglakat felnőttekkel

Malomjáték

Drótos Tóthék Kincsestára

„A XXI. század gyermekei készen kapnak szinte mindent... még a gyerekjátékokat is. Az összerakható játékok előre gyártott kiszereelésben kaphatók, a játékboltok polcain fejlesztőjátékok tömkelege sorakozik. Ez részben jó, de hol marad az önfeledt játék? Mindent megadunk gyerekeinknek és közben elveszítik a szabad játék örömeit.”

Ezt a problémát pedagógusokként felismerve, elhatároztuk, hogy szeretnénk visszahozni a régi játékok hangulatát, mert a mai gyermekek is tudnak játszani, ha hagyjuk, ha engedjük őket.

Kukorica morzsoló

Népi játékokkal már többen is foglalkoznak, így mi más szeretnénk volna. Kitaláltunk egy olyan tematikus, interaktív játszóteret, ahol a századforduló mindennapi tevékenységeit lehet korabeli eszközökkel kipróbálni, megjelenítve, a gyermeki kézbe adva egy szeletet e korszakból.

A múltat a múzeumokban is meg lehet ismerni. A köznevelésnek köszönhetően a gyerekek egy része el is jut kiállításokra, de a számukra gyakran ingerszegény környezetben idegenül érzik magukat. Semmit nem szabad megfogni, el sem tudják képzelni, hogy melyik eszköz miként működött, mire való és kik használhatták. A Drótos Tóthék Kincsestára gyűjtemény régi használati tárgyait azonban kézbe vehetik, kipróbálhatják, megismerve a hagyományos tevékenységeket: búzát őrölünk kézi malommal, mosóteknőben mosunk háziszappannal, mángorolunk, magokat válogatunk, szemezgetünk.

Mi történik eközben? A gyermek imád a játszóban lenni, megtudja, hogy mire valók ezek a tárgyak, és bizony nem akar hazamenni. Ki tud még itt jól játszani? Hát a nagymama, aki visszarepül a gyerekkorába, amikor még ő is, azzal az eszközzel, a szülői háznál... és mesél-mesél az unokának... Így lesz egy közös, emlékeztető programjuk. Eközben a gyermek nem csak azzal az ismerettel gazdagodik, amit kipróbálhatott, megtapasztalhatott, hanem a családi kötelékei is elmélyülnek, és ez így együtt hiteles és nagyon fontos. Szerencsére egyre több családnak szerezhettünk örömet ezzel.

Írta: Tóthné Kiss Szilvia

Drótos Tóth?

A drótosót egykoron elvitte a hátán a szerszámaival és helyben, a házaknál javította meg, ami eltört. A családnevünk Tóth, amely jó alapot szolgáltatott egy találó szójátékra, és egyben vállalkozásunk nevére is (Drótos Tóth Kft.). A kincsestár szó pedig egyben foglalja magában az érték és a gyűjtemény fogalmát is, úgy szellemi, mint tárgyi értelemben.

Kincsestár

Hagyományörző gyűjteményünk és népi ügyességi játékaink száma folyamatosan bővül. Különösen büszkék vagyunk egy vindornyaszőlősi bazaltból faragott kőmalomra, amellyel Lisztes Molnár programunk keretében ki lehet próbálni, hogy miként lesz a búzából liszt. A kisebbek nagyon kedvelik a Kukorica Jancsi elnevezésű tevékenységünket, amelyben lehet

Kőmalom

Hamupipókéként válogatni, mérni, törni stb. Életképek programcsomagunk legújabb eleme – amit nem sokan kínálnak az országban – a Mossad Masa, amelyen keresztül el lehet mélyülni a korabeli mosás rejtelmeiben. Választható még a népi ügyességi játékokat magában foglaló Dédi játékaik, amelyek között például megtalálható a patkóemelés, a vessződobáló, a kakaskapkodó, az egyensúlykereső, illetve vannak óriás és asztali társasjátékaik, pörgettyű gyűjteményünk, és van egy Csilimpoló nevű elfoglaltságunk is, amely ugyan nem tartozik a csendes tevékenységek közé, de a gyerekek szeretik.

Nagyon vigyázunk arra, hogy ne sértsük az egyéb, a megyében hagyományörző játékokkal foglalkozók érdekeit. Mindegyikünk tevékenysége, arculata kicsit más, a tisztelet kölcsönös, nem is lehet ez másképp.

Fotó: Tóthné Kiss Szilvia

Kapcsolat: drotostothkft@gmail.com Tel.: 30/340-68-41

Fűszerkert a ház körül

Írta: Bonyhádiné Pásztor Enikő

A csabai és a gyulai piacról kertészként ismerős Botyánszky család életében a fűszernövények és gyógynövények szaporítása és termesztése 20 évvel ezelőtt kezdődött. Kertészeti tanácsaikkal sokak kertjének megújulásához, gyógy- és fűszerkertek létrejöttéhez járultak hozzá.

Ellátogatva a Kereki Kertbe arról kérdeztük Kati nénit, Misi bácsit, fiukat, Botyánszki Istvánt, valamint a nagymamát, Ica nénit, hogyan érdemes fűszerkertjeinket kialakítani és miért fontos a zöldfűszerek fogyasztása.

– István, tudom, hogy fontosnak tartod a fűszerkertek szerepét a ház körül. Mondanál erről pár gondolatot?
– A hétköznapi taposómalom után a legjobb felüdülés kimenni saját kertünkbe, vagy akár erkélyünkre, és kertészkedni egy kicsit. A fűszernövények intenzívebb odafigyelést igényelnek, és nem is gondolnánk, hogy erre leginkább nekünk, embereknek van szükségünk.

– Mi a véleményed a házi zöldfűszerek használatáról a konyhában?

– Fűszerhasználatunk többnyire leszűkül a tradicionális fűszerek, a só, a bors, a paprika és a hagyma felhasználására. Ezen egészségünk megőrzése érdekében is változtatnunk kell. Emellett nagyon sok félkész étel, ízfokozókkal teli élelmiszer kerül a tányérunkra, illetve bizonytalan eredetű, csomagolt fűszereket fogyasztunk, nem is gondolva ezek hosszú távon negatív hatásaira.

Kerti bazsalikom palánták

– Kati néni, miben segíthetnek a házi zöldfűszerek?
– Csak egy példát említenék: gyomor- és veseproblémák esetén borsmentes étrend javasolt, helyettesítőként ebben az esetben a borsikafű szolgálhat. A zöldfűszerek egy része – így például a bazsalikom és a kömény – emésztést segítő hatású. Szintén lényeges, hogy a saját, vegyszermentes kertünkben jó minőségű natúr zöldfűszerekhez juthatunk.

– Hogyan csempészi be a család konyhájába ezeket a nyers zöldfűszereket?

– Az én családom szereti a fűszernövényeket, mindenkinek van kedvence. Általában a főzés végén ízesíték a zöldfűszerekkel, így az ételben megmarad az íz és a zamat. Gyakran a kész ételre szórom a fűszeraprítékot, ilyenkor fatálakban tálalom és mindenki magának fűszerezhet. Ne feledjük, ne csak főzéskor, hanem tálaláskor is gondoljunk a fűszernövények leveleire, virágaira.

Az Aloe Vera növény égési sebekre jó

– Sokan sajnálják letörni a rozsmaring, a bazsalikom vagy a borsika hajtását, mert féltik a növény szépségét a kertben.

– Bátran és rendszeresen kell gyűjtenünk a hajtások végét, hiszen a növényeket zöldkonyhánk javára ültettük. A fűszernövények a visszacsipést bokrosodással, a visszavágást újrakhajtással hálálják meg.

– Ki az, aki segít a Kereki Kert munkáiban?

– Ica néni 87 évesen tavasztól őszig még mindig a kertben tölti idejét, a kertészet nélkülözhetetlen tagja. A család tőle tanult el sok kertészeti praktikát. Korát meghazudtolva nagyon fogékony az új dolgok iránt, fáradhatatlanul dolgozik nap nap után.

– Segítsenek nekünk eligazodni kertészeti kérdésekben! Vegyünk sorra néhány fűszerkert kialakítási praktikát és soroljuk fel azokat a fontosabb fűszernövényeket, melyekkel érdemes elkezdni a kertészkedést!

– A kert kialakítása alkalmával ügyeljünk arra, hogy fűszerkertünket mindig napos helyre telepítsük, hiszen a legtöbb fűszernövény mediterrán vidékről származik. Vegyük figyelembe házi kedvenceink szokásait, szegélyezett, kiemelt ágygal különítsük el a fűszereket, de fűszerspirált is építhetünk a növényekből. Mivel a fűszerkert intenzív

ápolást, öntözést igényel, a kialakuló puha föld hamarosan a macskák kedvence lehet. Ennek megakadályozása érdekében érdemes nekik egy homokágyat is készíteni. A teraszhoz, a kerti grillhez vagy egyéb sütő- és főzőhelyhez közel telepítsük a növényeket, így lesz a legpraktikusabb a zöldfűszerek használata. Persze a kert hiánya sem akadály, erkélyen is kialakíthatunk fűszerládát. Ami a talaj-, tápanyag- és vízigényt illeti, a fűszernövények nem kényesek. Nagyon kötött talaj esetén szükséges a talaj lazítása érett komposzt föld, homok vagy érett marhatrágya segítségével. Rendszeres gondozásukkal, kiváltképp öntözésükkel egyenletes növekedésük – ezzel pedig a család zöldfűszerrel történő ellátása – egész évben biztosítható. Lehetőség szerint gyűjtött esővízzel öntözzünk. A nyári nagy melegen a növények lombzatának csökkentésével, gyűjtéskor történő visszavágásával párolgatatásuk visszafogható, így kevesebb locsolás szükséges.

Évelő borsikafű bors helyett

– A magvetést vagy az ültetést válasszuk inkább?

– Ha türelmesek vagyunk, próbálkozhatunk tavaszi magvetéssel a metélő petrezselyem, a koriander, a bazsalikom, a kakukkfű, a borsikafű és a szurokfű esetében. A kikelő növények rövid időn belül ritkábbra ültetendők, és tovább nevelve a végleges helyükre helyezhetőek. Egyes apró magvú fűszernövények, így például a rozsmaring és a levendula szaporítása – történjen az magvetéssel vagy dugványozással – nagyobb odafigyelést és klimatizált körülményeket igényel. Vegyük figyelembe azt, hogy amennyiben saját palántaneveléssel próbálkozunk, az első évben még nem lesz bokros fűszernövényünk, nem tudunk majd szüretelni. Ha már a kertkialakítás évében szeretnénk zöldfűszereinket konyhánkban felhasználni, érdemes inkább konténeres fűszernövényeket ültetni. A növényeket beszerezhetjük faiskolákban és kertészetekben, illetve a piacon is. Az ültetés ebben az esetben egész évben lehetséges, de optimális időszakai az ősz, szeptember vége és október, valamint a tavaszi hónapok, március és április.

– Végül még egy fontos kérdésem van Misi bácsihoz. Hol találkozhatunk a Kereki Kert gyógy-, fűszer- és évelő növényeivel?

– Hétfévenként a gyulai és a békéscsabai piacon árúsítunk. Rendszeresen jelen vagyunk a Gyulai Virágok Vasárnapján, a Tűri Vásáron Mezőtúron, Egerben a Botanika Hetén és a Vácrátóti Botanikus Kert éves gasztronómiai rendezvényén is.

Fotó: CrisPer szerk.

Botyánszky Mihály gyógy- és fűszernövényei és a gyerekek

Amikor Botyánszky Misi bácsitól először vásároltam iskolai zöld programhoz illatos gyógy- és fűszernövényeket, nem gondoltam, hogy évek múltán mindezt papírra fogom vetni. Nem gondoltam, hogy írni kell valaha azokról a kedves és szakmailag felkészült segítőkéről, akik rendszeresen színesítik a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület szemléletformáló gyerekprogramjait és kapcsolatot nyitnak a gyerekek, az intézményi programok és a valós élet, jelen esetben a kertészkedés között.

Évek óta tőle vesszük a növényeket, ha fűszerkertet alakítunk ki iskolaudvaron vagy óvodakertben, ha lepkebarát

kertet népszerűsítünk a Körösök Völgye Látogatóközpontban. Misi bácsi állandó vendégünk a Bioritmus Fesztiválon és más zöld programon, ahol szívesen mesél a gyerekeknek hasznos gyógynövényeiről és illatos fűszereiről. Pedagógusok és gyerekek sokasága kapott már kedvet lepkebarát kert kialakításához, fűszerspirál építéséhez az ő tapasztalatai alapján. Legutóbbi találkozásunk alkalmával kertészeti méretű komposztálóját is megismerhettük, amelyben 1 év alatt remek komposztföld keletkezik, földkeverék készítésének remek alapjaként.

Misi bácsi! Köszönjük szépen...

Zöld Ritmus Gyermekműhely Misi bácsival

Gyógynövény szimatoló

A fűszerkert növényei

Szurokfű vagy **oregano** (*Oreganum vulgare*): Évelő, 50 cm magas növény. Leveles hajtását virágzásakor gyűjtjük, teljesen visszavágva. Pizzafűszer, valamint tojásos, paradicsomos és sajtos ételek ízesítésére is kiváló. A fűszerolaj tipikus ízesítője, de bedörzsölhetjük vele a sült húst is.

Kakukkfű (*Thymus sp.*): Évelő, 10-20 cm magas félcserje. Virágzó hajtásait gyűjtjük. Étvágygerjesztő, segíti a húsok és a zsíros ételek emésztését. Szárnyasok, halételek, pizzák, köretek és nyers saláták fűszere. Frissen erőteljes ízű, erős illatú, így óvatosan használjuk.

Bazsalikom (*Ocimum basilicum*): Lágyszárú, egynyári, 40 cm magas fűszer. Folyamatosan törjük vissza a hajtáscsúcsát, így bokrosodik, majd később hozza virágát és termését. Friss, leveles hajtásait mediterrán ételek, pizza, bolognai spagetti, lasagna, valamint levelek, tojásételek és paradicsomos ételek ízesítésére használjuk.

Évelő borsikafű (*Satureja montana*): 20-25 cm magas félcserje, mely nyersen salátákba, fűszerkrémekbe és köretekbe javasolt. Adjuk bors helyett húsos, tojásos és babos ételekbe.

Rozmaring (*Rosmarinus officinalis*): Évelő, 50-60 cm magas félcserje. Fagyérzékenysége miatt védett helyre ültessük. Keressük télálló változatát vagy takarjuk le télre. Virágát frissen salátákhoz használjuk. Leveles hajtása bárány- és sertéshús ételek ízesítésére, de pizzára is kiváló. Hajtását bátran törögeszük, a növény tovább bokrosodik.

Citromfű (*Melissa officinalis*): 60-70 cm magas, évelő, lágyszárú növény. Friss hajtásvégeit gyűjtjük, virágzásakor teljesen vágjuk vissza. Frissen apróra vágva salátákba, majonézbe, gyümölcsitalokba használjuk.

Tárkony (*Artemisia dracuncul*): Évelő növény, 80-100 cm-es magassága miatt zöldségeskertbe ültessük. Virágzás előtt és alatt is gyűjthető, virágzásakor teljesen vágjuk vissza. Erős aromája különösen szárított formában jelentkezik. Aprított levele ragulevesekbe, paradicsomos és tojásos ételekbe, mártásokba ajánlott.

Metélő petrezselyem (*Petroselinum crispum*): Kati néni kedvence. Kétéves növény, évente vessük újra szabadföldbe, a zöldségeskertbe vagy cserépbe. Levelét nyersen fogyasszuk levelekbe, salátákba, szendvicskrémekbe, köretekbe keverve.

Lestyán (*Levisticum officinale*): Évelő, lágyszárú, 60-80 cm magasra megnövő bokor. Mérete miatt inkább a zöldségeskertbe ültessük. Levele zöldség- és húslevesek, pörköltök és sajtok ízesítője.

Zöldségeskertünkbe mindig kerüljön a régi parasztkertek fűszernövényeiből, a kaporból, a köményből, a zellerből, a fokhagymából, a vörshagymából és a metélőhagymából is.

Fűszerkertünk kialakításakor gondoljunk egészségünkre is! Ne feledje, hogy a zöldfűszereknek gyógyhatása is van!

Csináld magad!

Írta: Bonyhádiné Pásztor Enikő

...a fűszereidet

Bár a fűszerek megnevezés sokszor Indiát, a hosszú hajútakat, a történelem fűszerillatát juttatja eszünkbe, nem szabad elfeledkeznünk a régi parasztkertek kaporillatáról és a kertünkben ma is termesztett mediterrán fűszernövényekről sem. A meleg nyári napokon se legyünk restek gyűjtögetni, majd árnyékos, szellős helyen megszárítani és eltárolni zöldfűszereinket!

Ha magunk gyűjtjük vagy termesztjük növényeinket, vegyszermentes és zamatos fűszerekkel ízesíthetjük ételünket egész évben. Ez nagyon lényeges, hiszen a fűszer az ételek lelke, megfelelő adagolásuk és kombinációjuk az ételek harmonikus ízének alapja, továbbá egyes fűszerek – például a köménymag, a kapor és a bazsalikom – az emésztést is elősegítik.

Gyűjtés verőfényben:

A fűszernövények egy részének hajtását, más részének virágát vagy termését, esetenként gyökerét gyűjtik. Ennek megfelelően kell kiválasztani a gyűjtés idejét annak érdekében, hogy a növényi rész megfelelő érettségű és illóolaj-tartalmú legyen. Így például a kapor, a bazsalikom és a rozmaring friss hajtása a legjobb, míg a kakukkfű és a szurokfű teljes virágzásban gyűjtendő. Fontos tudni, hogy napos időben, a déli verőfényben a legmagasabb a fűszerek illóolaj- és hatóanyag-tartalma, ekkorra időzítsük a gyűjtést. Mindig csak annyi növényt szedjünk le, melynek szárításáról is gondoskodni tudunk.

Virágzó hajtások gyűjtése

Szárítás, tárolás a felhasználásig:

Amennyiben a hidegebb hónapokban is élvezni szeretnénk fűszereinket, szárítást kell alkalmaznunk. A szárítás kellően árnyékos, szellős helyen, egy pamutvászonra terítve történjen. Így meg tudjuk őrizni a fűszernövények szín-, íz- és zamanyagát is. A hajtásokat egészben is száríthatjuk, ez esetben száradás után kell kézzel lemorzsolnunk a leveleket, virágokat a szárról. A száraz fűszereket üvegekben vagy vászonzsákokban, árnyékos, pormentes helyen tároljuk felhasználásukig.

Átmosás után szárítjuk a növényt

A szárított fűszereket üvegekbe is tárolhatjuk

Régebben sokkal változatosabban használták a zöldfűszereket. Bátran fűszerezték a nyers salátákat, a leveleket, a pástétomokat, a kenyér- és süteményfélét, a köretek és a sülteteket is.

Merítsünk elődeink bátorságából és fűszerezzünk zölden, bátran!

Fotó: Bonyhádiné Pásztor Enikő

Válogatás, aprítás a zöld konyhában:

A begyűjtött növényi részeket átválogatjuk, szükség szerint átmoszuk, szűrő és konyharuha segítségével alaposan víztelenítjük. Ezt követően késsel vagy fűszeraprítóval a hajtásokat apróra vágjuk, friss fűszerként felhasználjuk.

Felaprítjuk a zöldfűszereket

Köménymag kert is termesztendő

Petrezselyem a hó alól is gyűjthető

Írta: Danyik Tibor

A lepkébarát kert

„Aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet” tartja a közmondás, és bár ezt nem tekinthetjük örökérvényű igazságnak, biztosra vehetjük, hogy aki a növényekért rajong, az a lepkék iránt sem közömbös.

Az idei évre már jobbra mindenki túlesett a kertépítés és -tervezés, valamint a virágültetés fáradtságos, ámde annál örömtelibb folyamatán. A továbbiakban arra adunk ötleteket, hogyan tudjuk a jövőben kertünket a lehető legkívánatosabbá tenni repülő ékköveink számára.

Egy jól megtervezett kerttel valódi kis zöld szigetet hozhatunk létre egyes lepkefajaink számára. Azt hihetnénk, hogy a lepkék kertünkbe édesgetése csupán önnön esztétikai igényeink kielégítését szolgálja, azonban ennél sokkal többről van szó. Természetes körülmények között, a saját élőhelyén minden faj megtalálja létfeltételeit. Akkor van probléma, ha az élőhelyek nagysága drasztikusan lecsökken, minősége megváltozik és az már nem lesz képes eltartani az ott honos életközösségeket. Sajnálatos tény, hogy a Körösök vidékének természetes vegetációja, legyen az erdő vagy gyeper, mára csak múló foszlánya egykori kiterjedésének, köszönhetően a természetes élőhelyek beépítésének és mezőgazdasági termőterületekké alakításának. A megmaradt területek zömében természetvédelmi oltalom alatt állnak, míg a védettség nem rendelkezőket folyamatosan veszélyezteti a beszántás és a vegyszerhasználat.

Nem nehéz felmérni a természetes élőhelymozaikok jelentőségét, azonban ezek sokszor igen nagy távolságra találhatóak egymástól. A másodlagos élőhelyek – így a rovarok számára pihenésre, táplálkozásra és szaporodásra alkalmas kertek – szerepe jelenkori társadalmi és gazdasági környezetünkben igencsak felértékelődött.

A lepkék jó helyváltoztatató képességüknek köszönhetően könnyen rátalálnak az általunk felkínált élőhelyekre, azonban a lepkébarát kert kialakítása során nem szabad csupán a kifejlett állatokra gondolnunk. Holometabol fejlődésük (teljes átalakulás) következménye, hogy lárvaalakban a kifejlett, úgynevezett imágó lepkéktől eltérő életmódot folytatnak. Az egyes lepkefajok számára a tápnövény, vagy nektárnövény meglehetősen elengedhetetlen, előbbi a hernyók kifejlődésé-

Kertjeink ritka vendége a sakkáblalepke

Fotó: Tószögi György

hez szükséges, míg utóbbin az imágók táplálkoznak. Vannak olyan fajok, amelyekkel nem csupán az imágók, de a hernyók igényeit is ki tudjuk elégíteni.

Elsőként tekintsük át a teljesség igénye nélkül, hogy mely fajok megjelenésére számíthatunk leggyakrabban kertjeinkben.

E fajok sorát talán a legismertebb és a leginkább – talán kissé túl hivalkodóan is – szemet gyönyörködtető fajjal, a **nappali pávaszemmel** (*Inachis io*) nyitom. Mintázatának köszönhetően más lepkével nem téveszthető össze. Szárnyain egy-egy nagy szemfoltot visel, az elülső szárnyon fekete keretben sárga és kék kitöltésű, közepén szürkésbarna pupillával. A hátsó szárnyak szemfoltja világos keretezésű, fekete kitöltésében kék foltocskák láthatóak. A szárnyak alapszíne élénkvörös, míg a fonákjuk barnásfekete, mely utóbbi igazi rejtőszín, így az állat könnyen beolvadhat környezetébe.

Lárvális fejlődését igen könnyen biztosíthatjuk, ugyanis hernyói a nagy csalánon (*Urtica dioica*), társasan élnek. Színezetükre a fekete-fehér pontozás jellemző, emellett többágú tövisekkel gazdagon fedettek. Imágóival, a díszes lepkékkel először júniusban és júliusban találkozhatunk, melyek az első generáció egyedei. A tavasz beköszöntével felbukkanó példányok az augusztusi, második nemzedék áttelelő példányai. A lepkék kedvelt nektárnövénye az orgona (*Syringa vulgaris*), illetve a parlagon tömegesen megtalálható aszat (*Cirsium spp.*).

A **C-betűs lepke** (*Polygonia c-album*) hernyói is a csalánt „választották” fő tápnövényüknek, de emellett elfogyasztják a komló (*Humulus lupulus*), a szilfajok (*Ulmus spp.*), a mogyoró (*Corylus spp.*) és a ribiszke (*Ribes spp.*) leveleit is. Nem kevésbé ritka az előző fajnál, azonban jobban kötődik a fás, cserjés területekhez. Hátsó szárnyának fonákján egy apró, ezüstösfehér színű, C-betűhöz hasonló mintát visel, innen kapta talán a nevét is. Szárnyai

karéjos szélűek, mintha viharvert lenne. A magányosan élő hernyók igen érdekes megjelenésűek, vörösesbarna és fehér mintázatukkal madárürüléket igyekeznek imitálni; ezt a jelenséget, az álcázás tudományát mimikriának hívjuk. Imágóinak két nemzedéke van: az első júniusban és júliusban repül, a második generáció egyes példányai pedig áttelelnek és augusztustól a következő év áprilisáig repülnek.

Az **atalantalepke** (*Vanessa atalanta*) igazi vándor faj. A Kárpát-medencében a bábok csak ritkán tudnak áttelelni, így a kertekben felbukkanó tavaszi példányok többsége a Mediterráneumból érkezik hozzánk. Későbbi nemzedékei az itt lerakott petékből már nálunk fejlődnek ki. Hernyójának tápnövénye a nagy csalán, amelyen az összesített levelek között, magányosan él. Az imágók sokáig repülnek, egyes esetekben áttelelnek. Ezek az egyik legkorábban megjelenő lepkepéldányaink.

Ritka vendége kertjeinknek a **farkasalmalepke** (*Zerynthia polyxena*), mely egyike a négy hazai pillangófajnak. Ritkán távolodik el nagyobb távolságra a hernyók tápnövényéül szolgáló farkasalmától (*Aristolochia clematitis*). Ezt a népi gyógyászatban medicinaként használt növényt leggyakrabban útszéli, bolygatott élőhelyeken találjuk. A hernyók élénk narancssárgák, végükön fekete színezetű kinnövések sokaságával. Az állatvilágban a sárga és fekete színek kombinációja jellemzően viselője mérgező, vagy rosszízű mivoltára hívja fel a figyelmet, akárcsak a darazsak esetében. A mérgező táp-

telettéséről gondoskodni szükséges.

Dekoratív és illatos félcserje a levendula (*Lavandula angustifolia*), mely az elmúlt évtizedben hódította meg a kerteket.

A végére hagyunk három olyan cserjefajt, melyek rovarvonzó képességét aligha szárnyalja túl más növény. A bodzát (*Sambucus nigra*) leginkább az utak mellől ismerjük, azonban mára több kertészeti változat is kapható.

Virágzás után beérő termése vitaminokban gazdag, és mint természetes színezék vagy sűrítőanyag használható fel.

A közönséges orgona (*Syringa vulgaris*) májusban a lepkék első nemzedékét látja el bőséges táplálékkal, míg a nyáriorgona (*Buddleja davidii*) a nyári hónapokban virágzik. Mindkét faj esetében számos színváltozat közül választhatunk.

Amint az a fentiekből kiderül, egy kis érintetlen csalánfolt meghagyásával is igen sok faj szaporodását segíthetjük elő. Arra azonban figyeljünk oda, hogy a tápnövény elszáradt kóróit ne távolítsuk el az ősz beköszönésével, mivel nagy esély van rá, hogy szándékunk ellenére a báboktól is megszabadulunk. Legtöbb lepkénk a tél viszontagságos időjárását bábalakban vészeli át és első generációjuk csak a következő év tavaszán kel ki.

A kerttel kapcsolatban alapelvnek tekinthetjük a vegyszerek használatának teljes mellőzését. A rovar- és gyomirtók nem csupán lepkénk és azok lárvái számára kedvezőtlen hatásúak, de más hasznos rovarokat is elpusztíthatnak. A lepkebarát kertben legkívánatosabb az ökológiai növényvédelem alkalmazása.

Azoknak sem kell csüggedniük, akik nem rendelkeznek elég hellyel növények neveléséhez, a lepkék ugyanis mesterséges etetőkből is táplálhatóak. Az etetők elkészítése olyannyira egyszerű, hogy már-már hulladékokból is kivitelezhető, és a nektár „imitációkra” is számtalan receptet találunk a világhálón.

Fotó: Boldog Gusztáv

Látványos színekben pompázik a bogáncslepke

növény elfogyasztásával maguk a hernyók is mérgezővé válnak, színükkel erre figyelmeztetik a hernyólakomára érkezőket.

Gyakori viráglátogatók a **fecskefarkú lepkék** (*Papilio machaon*) és a **kardoslepkék** (*Iphiclides podalirius*), melyek a pillangófélék családjának tagjai (*Papilionidae*). Igen nagytermetű fajok, szárnyfesztávolságuk 50-70 mm. Méretükön túl alakjuk is nagyfokú egyezést mutat. A fecskefarkú lepke szárnyainak alapszíne sárga, rajzolatuk fekete, a kardoslepke szárnyainak alapszíne fehér, némi sárga árnyalattal, a rajzolat haránt irányú, fekete csíkokból áll. Mindkét faj megnyúlt hátulsó szárnyai hosszú faroknyúlványban végződnek.

Tápnövényeik közül bizonyos fajok megtalálhatóak virágos-, vagy konyhakertünkben is, így a veteményezett édesköményen (*Foeniculum vulgare*), a sárgarépan (*Daucus carota*) és a kapron (*Anethum graveolens*) a fecskefarkú lepke, míg a törpemandulán (*Amygdalus nana*) és egyéb csonthéjas magvú gyümölcsökön a kardoslepke hernyójával találkozhatunk.

A kert virágosítása során teljesen szubjektív, hogy milyen fajhoz tartozó növényeket ültetünk, azt azonban tartsuk szem előtt, hogy a virágok különböző típusai erősen képesek szelektálni az őket megporzókat. Nem elég csupán a mennyiségre koncentrálni, hiszen például a tölcseres felépítésű virágokat csak egyes hosszú pödörnyelvű szenderek látogatják, míg a fészkes virágzatú (*Asteraceae*) növényeket számos más rovarcsoport is. A színek kiválasztása során részesítsük előnyben a természetben is megtalálható árnyalatokat. A rovarok, velünk ellentétben, a fény rövid hullámhosszú, ultrabiolya (UV) tartományát is látják, így az általunk érzékelt virágsszín nem egyeznek meg a lepkék által látottakkal. Főszabályként elmondhatjuk, hogy a fehér, a kék és a sárga virágok fejtik ki a legerősebb vonzó hatást. Az sem teljesen mindegy, hogy a kert mely részébe helyezzük el kiválasztott növényeinket. A lepkék kedvelik a napos, meleg helyeket, itt táplálkoznak, napfürdőznek és várják párjukat, az árnyékos helyeket kerülik.

A fészkes virágzatúak közül talán mindenki számára az egynyári bűdöske (*Tagetes*) fajok a legismertebbek, melyek júniustól szeptemberig virágoznak és a lepkék kedvelt táplálkozóhelyei. Viszonylag közönséges mivolta miatt sokan inkább a szintén kiváló lepkecsalogató kúpvirág vagy kasvirág (*Echinacea spp.*) fajait választják. Érdeemes megemlíteni az őszirózsák (*Aster spp.*) kertészeti változatait is, melyek kisebb, de több virágot bontanak.

Igen kedvelt nektárnövény az örökzöld sétányrózsa (*Lantana camara*), melynek változatai sokféle színben pompáznak tavasztól egészen késő őszig. Sajnos nem télálló, így

Jutka néni Konyhája

Semmi kétség, az elmúlt években rögeszmémé vált a fekete bodza éltetése. Annak ellenére, hogy úton-útfélen elénk áll és kecsegtetve kínálja nekünk virágát, gyümölcsét, árnyékát és szemnek kedves zöldjét, valamiért mégis gyomfának, nemkívánatos gaznak tekintjük. Talán annyi igazság lehet a dologban, hogy a fekete bodza általában olyan helyen érzi jól magát, ahol az ember durván avatkozott be a természet rendjébe. Kedveli a tápanyagban feldúsult talajt, amit általában elhagyott állattartó telepek környékén, vagy a levegő nitrogénjét a bodza számára is felvehetővé alakító, azt a talajba záró akácokban talál meg. Mi viszont nem találjuk meg a gondozott kertekben, parkokban, talán éppen azért, mert amit nem kell sziszifuszi módon életben tartani (mint ahogyan azt néhány éven át én próbáltam megtenni öszibarack fáimmal, míg fel nem adtam), az az „új hagyomány” szerint nem is lehet értékes. A természet adományait az ember nem, az állatok azonban magától értetődő módon fogadják el, a legkevesebb energiaáldozattal a legnagyobb hasznot zsebelve be. Virágzaskor pillangók, rózsabogarak lepik el lakmározva a természetes, fehér tányérokba, augusztusban pedig a hosszú vándorútra készülő madarak látogatják a terméstől roskadozó bokrokat.

Kölyökkorunkban az egyik kedvenc szórakozásunk a bodzapuska készítése volt. Nagy-

A bodzagyűjtés alkalmával körültekintően járjunk el! A fekete bodza (*Sambucus nigra*) zöld részei egészségre ártalmasak, így a gyümölcsöt gondosan tisztítsuk meg a szármaradványoktól.

Ne tévesszük össze a fekete bodzát a gyalogbodzával (*Sambucus ebulus*), melynek fogyasztása nem ajánlott! A gond nélkül fogyasztható, fás szárú fekete bodza virága és termése csüngő, míg az évről évre új szárát nevelő gyalogbodzáé az ég felé néz.

Bodzakocsonya

1 kg átmosott bodzabogyót 2,5 dl vízzel addig főzünk, amíg a szemek szétfőnek, majd szitán áttörjük. 0,8 kg cukrot hozzáadva tovább főzzük, míg a tányérra cseppentett lé meg nem kocsonyásodik. Üvegekbe töltjük és lezárva, szárazon hőkezeljük.

A palacsinta kiváló tölteléke a bodzalekvár

kat csatáztunk és nagyokat neveltünk, amikor a kunágotai utca porában töltött nap végén összeszámoltuk, hogy hány krumplitöltény hagyott nyomot rajtunk. Néhány évvel később már a virágot szárítottam, a bodzateával a legcudarabb télben is tavaszt tudtam varázsolni. Most, hogy olvasom Jutka néni receptjeit és közben kertemben méregetem a dús fűrtöket, már azon jár az eszem, hogy almával vagy szilvával, lekvárt, szörpöt vagy kocsonyát... Lehet, hogy idén osztozni lesznek kénytelenek velem a kertem madarai?

Fotó: Boldog Gusztáv, receptek: Varga Judit

Bodzalekvár

4 kg érett bodzabogyót szárastól alaposan megmosunk, majd leszezzük, fél liter vizet hozzáadva és többször megkavarva addig főzzük, míg a bogyó meg nem puhul. Hozzáadunk 2,5 kg cukrot és közepes tűzön tovább főzzük, amíg be nem sűrűsödik. Előmelegített üvegekbe mervé és lezárva egy napig szárazon hőkezeljük, kihűlés után száraz helyen tároljuk.

Fele-fele arányban, külön főzve, majd elkeverve elkészíthetjük almával, szilvával, körtével vagy birsalmával is.

Bodza szörp

3 kg érett bodzabogyót 1 liter vízzel addig főzünk, míg a gyümölcs meg nem puhul és kevergetés közben szét nem esik. A főzés után hagyjuk kissé lehűlni, majd sűrű szitán átnyomjuk. Literenként 1 kg cukrot adunk hozzá, ismét feltesszük főni, majd az újraforrástól számítva 10 perc után levesszük a tűzről és üvegekbe töltjük, szárazon hőkezeljük. A kihűlés után száraz, hűvös helyen tároljuk. Vízzel hígítva kiváló üdítőital, de a fél liter tejjel összekeverve 1 dl bodzaszörp is kitűnő frissítő.

KERÉKPÁROZZ!

Élj teljes életet könnyedén – kezdj neki most!

Írta: Gyebnár Péter

Évről évre egyre többen pattannak nyeregbe Magyarországon, nő a kerékpárutak hossza, javul a minőségük, és a bringadivatnak köszönhetően fiatalok és idősök egyre többen csatlakoznak az Európában egyre erősödő kerékpáros forradalomhoz.

Korunk a dinamikus változások kora, egyre nagyobb a sebesség, gyorsul a világ. Környezetünk napról napra változik, így hát szeretnénk mi is változni: alakot formálni, izmot építeni, állóképességet fejleszteni, kalóriát égetni, lelki egyensúlyt, önértékelést és (stressz)tűrőképességet növelni. Mindenki az aktív, teljes életre törekszik.

Mindez hangzatos, de hogyan élhet aktív, teljes életet egy többgyermekes háziasszony, egy kisvárosi villanyszerelő, egy irodai alkalmazott, egy otthonülő kisnyugdíjas, akiknek alig jut idejük, pénzük avagy energiájuk magukra? Nos, a módszer ismert és bevált.

I. A kerékpározás hatása lelkünkre és elménkre

– Kerékpározás közben a koncentrációs képesség erősödik, így a hétköznapi problémák is csökkenni fognak. Javul az emlékezőképesség, könnyebb lesz a gondolkodás.

– A kétkerekű hátán jobb lesz a kedv, nő az önbizalom, mivel boldogsághormon (endorfin) szabadul fel a szervezetben. A kerékpározás a szorongás, a mindennapi stressz ellen kitűnő sport. Jótékonyan elfáraszt, megnyugtat és teljesen kikapcsol.

– A városi, mindennapi kerékpáros közlekedés magabiztossá és jó megfigyelővé tesz.

– Önértékelésünket javítja egy-egy kitűzött teljesítmény-cél elérése, egy-egy jól megoldott közlekedési helyzet és a fizikai teljesítőképesség megélése.

– A mindennapi közlekedés bringával emberközelibb, szabadabb, útközben több impulzus ér. A mozgás hatására fel szabaduló endorfin növeli a kommunikációs hajlandóságot, ezért látunk oly sokszor bringájuk mellett álló, beszélgető embereket.

– A kerékpározás velejárója az élénkebb közösségi élet.

– A gyerekek számára nagyobb élményt nyújt, amikor a szülő kerékpárjára rögzített gyerekülésből szemlélve fedezhe-

tik fel a világot maguk körül. Izgalmasabb, valóságosabb tapasztalatokat szerezhetnek, mintha az autó ablakából szemlélnék az eseményeket, emellett már korán a környezet- és egészségtudatosságra szocializálódnak.

– A napsütés, a természet, a környezet és az időjárás változatossága közvetlenül hatással van a kerekese lelkiállapotára is. Ne feledjük: a változatosság gyönyörködtet!

– A természet, a szabad tér és levegő nagyobb élvezetet és mentális felfrissülést nyújt a mozgás során.

II. A kerékpározás hatása testünkre

– Az ember reflexműködését karbantartja (egyensúlyozás, térlátás, mozgáskoordináció stb.), ami különösen az idősebb emberek szempontjából fontos, akik köztudottan gyakran reflexproblémákkal küzdenek.

– Kiválóan edzi a szív- és vérkeringési rendszert. Kerékpározás közben a légzésszám emelkedik és a szív munkája fokozódik: a pulzus nő, a vérnyomás emelkedik, ezáltal a vérkeringés élénkül, ami azt jelenti, hogy a szervezet sejtjeihez azonos idő alatt nagyobb mennyiségű oxigén jut el, mint nyugalomban.

– A rendszeres kerékpározás nagymértékben javítja a terhelhetőséget, a fizikai teljesítőképességet, kedvezően befolyásolja a vér zsírsav- és lipidtartalmát.

– A kerékpározás statikailag kíméli a lábat. Az ortopédiai betegségek esetén (például gyulladáscsökkentő lúdtalp stb.) kitűnő „járógép”.

– A láb vér- és nyirokkeringését javítja. A már kialakult érszűkületek kiegészítő értornája a biciklizés. A visszértágulásokban szenvedők is gyakran mondják az orvosoknak, hogy a fájdalmakat és a pangás tüneteit hatásosan csökkenti a kétkerekű.

– Az ízületek kilazításában és rendszeres mozgásában a reumatikus megbetegedések megelőzésében is nagy szerepe van.

Kerékpározzon!

Kerékpározzon a munkahelyére, a boltba, az óvodába, a postára, a szomszéd településre, és kerékpározzon sokat szabadidejében! Kerékpározzon, ha feltöltődésre, kikapcsolódásra vágyik, és kerékpározzon, ha rossz kedve van! Kerékpározzon mindenki, minél többet!

Térségünkben rendszeresen szerveznek kerékpártúrákat és kerékpáros versenyeket. Vegyenek részt Önök is rajtuk!

– A kerékpározás a szervezet energiaháztartásának szabályozásához is hozzájárul. Mint fizikai teljesítmény a vércukor rendellenességek enyhébb eseteiben javítja az anyagcsere-zavart. Ennek következtében megelőzi az elhízást, illetve tudatos táplálkozással kiegészülve hatékonyan segíti az ideális testsúly elérését.

– A gát- és medenceizomzat ritmikus tornája előnyös a kiválasztószervek funkciózavarai esetén. A biciklizés gerinctorna.

– Jelentős alakformáló hatással bír. A combon és a fenéken lévő narancsbőr legnagyobb ellensége a rendszeres tekerés, amitől még formás lábat és feneket is szerezhetünk magunknak!

Kerékpározás – KÖRNYEZETVÉDELEM

Egy átlagos bicikli elkészítéséhez mindössze 13-25 kilogramm nyersanyagra, acélra és alumíniumra van szükség. A kerékpár anyagtakarékosságban verhetetlen, hiszen egy személyautó legyártásához 30-60-szor több nyersanyag, energia, és sokféle nehezen lebomló, a környezetre veszélyes segédanyag kell.

A kerékpár működtetéséhez nem igényel környezetre káros szénhidrogéneket, sem benzint, sem olajt, sem gázt, sem szükség van a hajtóerő létrejöttéhez. Nincsenek égési folyamatok, ennek következtében nem terheli az amúgy is igénybevetett

környezetet káros anyag kibocsátásával. A zajhatás is elhanyagolhatóan alacsony mértékű.

Egy átlagos kerékpár könnyen

szerezhető, javítható, és miután megszűnik kerékpárnak lenni, alapanyagai szinte teljes mértékben újrahasznosíthatóak, veszélyes hulladékai nincsenek. Problémásnak egyedül a gumi külsők és belsők tekinthetők, de ezek negatív környezeti hatása is kisebb, mint az autók hasonló alkatrészeié.

Kerékpározás – OLCSÓ és GYORS

Olcsó. Beszerzése egyszerű, ára mindenki számára megfizethető. Használatát nem korlátozza a benzin árának emelkedése. Javítása, karbantartása, tárolása kis leleménnyel olcsón megoldható.

Gyors. A kerékpár csak látszólag lassú közlekedési eszköz. A városi, kertvárosi forgalomban gyorsan és rövidebb úton elérhetjük a célunkat. A városokban a csúcsidőszakban, csúcsforgalomban gyorsabb, mint az autó, öt kilométeres távon belül szinte teljességgel verhetetlen.

Egyre többen ismerik fel, hogy bármennyire is szeretnének változtatni életükön, az egyedül nem vagy csak időlegesen sikerül. Ezért is érdemes egy értékes, egymásra odafigyelő, közös célokat megfogalmazó közösség részévé válni, ahol az egyéni fejlődés a közösség fejlődésének szükséges alapja, így szükségszerű velejárója. Érdemes csatlakozni a kerékpáros egyesületekhez és programjaikhoz.

Fotó: Vári László, Gál Zoltán, Gyebnár Péter

feta.info.hu korosbike.hu
www.csabaibhargok.hu www.pedaldongolok.hu

Légy mindig udvarias,
különösen, ha igazad van!

Írta: Kotroczó Henrietta

Szlávikék méhszorgalmának köszönhetően...

a mézeshetek ma is tartanak

Kevesen tudják, hogy Magyarország Európa második legnagyobb méztermelője, a magyar méz pedig világszerte ismert. Természetesen Békés megyében, Békéscsabán is van jeles képviselője a méhészetnek, a méztermelésnek. A Szlávik Méhészet – számtalan szakmai elismerés birtokosa – a Csabai Hungarikum Klub tagja.

A Csabagyöngye Kulturális Központ szervezésében, 2011 tavaszán alakult meg a Csabai Hungarikum Klub, olyan békéscsabai intézmények, vállalkozók és kistermelők részvételével, akik szívügyüknek tartják, hogy a helyi termékek minél szélesebb körét ismertessék meg a nagyközönséggel. A méltán híres csabai kolbászon kívül olyan helyi hungarikumokkal foglalkoznak, mint a Csabagyöngye bor, olyan helyi kötődésű művészek hagyományait ápolják, mint Munkácsy Mihály vagy Schéner Mihály, illetve olyan kézművestermékeket készítenek, amelyek csabai motívumokra épülnek. A klub fesztiválokon, nagyrendezvényeken való megjelenései alkalmával rendszeresen kinyitja a „Csabai bolt”-ot, ahol a békéscsabai kistermelők termékei – így mézek, házi szörpök, lekvárok, befőttek, savanyúságok, sütemények és még sok más unikum – megvásárolhatóak. A békéscsabai Szlávik Méhészet is – különféle mézspecialitásaival – a Hungarikum Klub jeles tagja.

Jól tudjuk, hogy a méz kitűnő édesítőszer, de emellett széles körben ismert a méhészeti termékek kimagasló gyógyhatása is: egyebek mellett természetes orvossága a meghűléses betegségeknek, kedvezően hat az izomzat és a szív működésére, előnyösen befolyásolja az emésztőrendszer, illetve vérnyomáscsökkentő hatása is van. Sajnos, az utóbbi időben a méhállomány csökkenése tapasztalható világszerte, amely tendencia nálunk is érezteti hatását. Az okok között a környezeti változások, a globális felmelegedés is szerepel, hiszen azzal, hogy „eltűntek” az évszakok, egyre kevesebb lett a méh. Következésképpen a méhészet iránti érdeklődés is csökkenőben van.

A békéscsabai Szlávik család, György és Marika közel másfél évtizede foglalkozik méz készítésével. A házaspár férfi tagja anyai ágon régi méhészfamiliából származik. A kétszemélyes családi vállalkozás 1999 őszén vásárolta meg első méheket. Ekkor a méhészkedés még csak hobbinak indult, mára azonban már megélhetésüket is biztosítja. Amellett, hogy mindketten megszerezték a méhészképesítést, az évek során fokozatosan szaporították az állományt is. Jelenleg 270 méhcsaládot kezelnek. Békés megyében Póstelek, Kétsoprony, Telekgerendás és Gyoma területén méhészkednek, de a Duna-Tisza közén és a Nyírségben is vannak területeik.

A házaspár hölgy tagját 2012-ben, a Gyulai Méz és Mézeskalács Fesztiválon a Göndöcs Benedek Méz Lovagrend mézlovagjává avatták. Ezzel hivatalosan is felesküdt a méz népszerűsítésére és a természet védelmére. A rendezvényen a Szlávik Méhészet két terméke, az akácméz és a vegyes virágméz is aranyminősítést kapott, a hársmez pedig bronzéremben részesült.

Termékskálájukban 11 fajta méz – az említetteken kívül például selyemkóróméz, repceméz és retekmez is –, valamint 4 ízesített termék szerepel. A különféle típusú mézek mellett speciális mézes csemegék értékesítésével is foglalkoznak. Az ínyencek megköszönhetik az akácmézet magvakkal, aszalt gyümölcsökkel, dió- és mogyorófélékkel, mazsolával, propolissszal, vagy éppen fahéj és chili ízesítéssel is. Ajándékba szánt finomság esetén díszdobozos kiszerelet választhatunk. A gyerekek kedvence, a maci alakú üvegbe töltött méz is megtalálható a kínálatban, valamint a mézes termékek kivül különleges ízesítésű lekvárokat is beszerezhetünk. A Szlávik Méhészet legkeresettebb termékei a magas ásványianyag-tartalommal bíró erdei méz és a lúgosító hatású, a reflux és a gyomorsavtúlnegés ellen is hatásos repceméz.

A Szlávik Méhészet a békéscsabai Vásárcsarnokban várja a mézédés csemegék szerelmeseit. A házaspárnál ma sem értek véget a mézeshetek...

Foto: Szlávik Méhészet

Békéscsaba, Vásárcsarnok

**Nyitva: keddtől-vasárnapig:
8.00-14.00 óráig**

**Szlávik-Orvos Mária:
+36-20/255-20-93**

A virágméz a növények nektárjából, a méhek gyűjtő-, átalakító- és sűrítő tevékenysége révén alakul ki. A méz tulajdonságait alapvetően az a növényfaj határozza meg, amelyik a nektárt termelte. Az elnevezés is ezen az alapon történik. Tiszta fajtamézet csak azokról a növényekről kaphatunk, amelyekből egy helyen, egyszerre sok virágzik. Ellenkező esetben a kaptárban a különféle nektárok összevegyülnek és vegyes virágméz keletkezik.

A nektártermelő növények nagyobb részének beporzását méhek végzik. Az édes nektárt a méhek mézgyomrukban összegyűjtik, majd hazarepülnek a kaptárba. A nektárt a viaszból épült sejtek falára kenik.

A belső munkára beosztott, fiatal méhek a nektárt néhányszor kiszedik és átrakják. A képződő enzimek az összetett cukrokat az emberi szervezet által legjobban hasznosítható egyszerű gyümölcs- és szőlőcukorrá alakítják. Közben a méhek szárnycsapkodásukkal a nektár víztartalmát 18-19%-ra csökkentik és a megtelt sejteket viaszszal befedik. Ha a mézes lép sejteinek többsége már fedett, a méhészt kipergetheti a mézet.

MÉZFAJTÁK:

Akácméz

Az akácméz a divatos fajtamézek közé tartozik a világ minden részén. A magyar akácméz évtizedek óta mindenhol jól csengő, bizalmat keltő, a különleges minőséggel és értékkel egyet jelentő márkánév vált. Miben rejlik a magyar akácméz különlegessége? A fehér akác (Robinia pseudoacacia L.) őshazájában, Észak-Amerikában görgeteges lejtőkön, más fajok által elnyomva, ritkás állományokban él. A faj a magyarországi viszonyok között, néhány évszázad alatt azonban nagy, tiszta állományú erdőket, illetve számos különböző tulajdonságú változatot hozott létre.

Magyarország erdőterületének több mint egyötöde akácerdő. Hazánkban a szikesek kivételével minden talajon megtelepíthető, mézhozama bőséges. A magyar akácméz kitűnő minőségi jellemzőinek kialakulásához az igen kedvező éghajlaton kívül az összefüggő akácerdők, egy különleges képességű méhfajta, egy sajátos méhészeti technológia és egyéb kedvező környezeti hatások is hozzájárul-

nak. Páratlan különlegességét igazán az érzékszervi vizsgálatok során tárja elénk. Harmonikus ízű, akácvirág illatú, édes, lágy és kevésbé savas méz. Színe a csaknem színtelentől az enyhén sárgás árnyalatig terjedhet. Jelentős gyümölcscukor tartalma miatt sokáig folyékony marad. Jó fertőtlenítő hatású. Köhögés, valamint a gyomorsavtúlnegés miatti emésztési zavarok ellen is ajánlott. Kevésbé domináns íz karaktere miatt az italok és a sütemények szívesen használt édesítőszer.

Hársmez

Színe a gyűjtés idejétől függ, a későbbi gyűjtésük barnás árnyalatúak. Kristályosodásra hajlamos, de a kristályok között húzódó, folyékony hártya miatt a méz nem tömbösödik. Illata és íze határozott. Kellemes, pikáns aromája fűszerezi az ételeket és az italokat, más mézekbe keverve gazdagítja azok zamatát.

A gyógyászatban különösen hörgőhurut ellen ajánlják, de lázas betegségek enyhítésére és görcsoldásra is alkalmas. Újabban egyre nagyobb szerepet kap a biokozmetikában (pl. hársmezzel készített arcpakolás).

Selyemkóróméz

A selyemkóró (Asclepias syriaca) nektárjából származó, igen erős, édeskésen fűszeres illatú és jellegzetesen aromás ízű méz. Kétéves korában kezd kristályosodni.

A selyemkóróméz a nyers ételek különleges ízesítője. Előnyösen házasítható más fajtamézekkel. Azonos színű és folyékonyságuk folytán jól társítható például az akácmézzel. Mivel a selyemkóró hazánkban alkotja a legnagyobb összefüggő mezőket Európában, a selyemkóróméz elismert magyar specialitás.

Napraforgóméz

A napraforgóméz színe az arany-sárgától a narancssárgáig terjed. Illata a napraforgó virágára emlékeztető, közepesen intenzív. Íze a terméshez

hasonlítható, aromás, ízletes. Frissen sűrűn folyó, szirupszerű. Közepes gyorsasággal (kb. 32 hónap alatt) válik kristályossá. Tárolása során a napraforgóméz két fázisra válik szét: felül folyékony, olajszerű, míg alul vajszerű és kristályos. Krémmezzé alakítva, nyersen fogyasztva kellemes csemegé. Sütéshez (pl. mézeskalácsolhoz) kiválóan alkalmas.

Repceméz

Amíg folyékony a repceméz, színe sárga, de a gyorsan bekövetkező kristályosodási folyamat eredményeképpen hamar fehérre válik. Kristályai aprók, nem rontják a méz élvezeti értékét. A repceméz a kevésbé savas mézfajták közé tartozik, ezért még a gyomorsavtúlnegésben szenvedők is élvezhetik.

Vegyesméz

Aranysárga vagy barna színű méz, viszonylag rövid idő alatt kristályosodik, ez azonban természetes folyamat, nem jelenti a méz minőségi romlását. A kristályosodásnak indult krémmezzel kellemes csemegé. Sokan sajtokkal, dióval, magvakkal, mazsolával vagy szőlővel fogyasztják. Süteményekhez is kiválóan használható. Többféle növény nektárjából készül, ezért íze, zamata, jellege nagy mértékben függ a termelés helyétől és idejétől. A tavaszi vegyesméz főként gyümölcsfák, fűzfafélék, gyermekláncfű, juharfélék, esetleg repce, a nyári vegyesméz leginkább napraforgó, lucerna, tarlóvirág, herefélék és tők nektárjából, illetve mindkét esetben a réteken, árok- és folyópartokon virágzó különféle növények nektárjából származik. (forrás: www.omme.hu)

SÓLYOMKŐ VÁRA

Írta: Cristian Horgoș

A 60 méter magas szikla tetején álló vár

Az Élesd felett magasodó ősi vár az utóbbi három évszázadban némileg ugyan feledésbe merült, megmaradt romjai azonban manapság egyre több turistát csalogatnak.

Jó példa erre a 2013. július 13-án, immár második alkalommal megrendezett, a történelmi múltat megidéző Középkori Esték, melynek alkalmával minden figyelem a várra összpontosult, Élesd városa pedig több évszázadot repült vissza az időben.

Az 1658-tól Súlyomkő várát is birtokló Constantin Șerban Basarab havasalföldi uralkodó nevét viselő középiskola udvarán megtartott rendezvény nyitányaként a szervezők bemutatták az Európai Unió támogatásával megvalósult „Élesd városa – Súlyomkő várának turisztikai támogatása” című fejlesztési programot. A pályázatnak köszönhetően prospektusok, térképek és naptárak készültek, Súlyomkőpestes falutól a várig húzódoan információs táblák kerültek kihelyezésre, illetve a

A közönség a Kóbor Lovagok udvarhölgyeivel és harcosaival táncolhatott

Megmaradt boltívek

projekt hivatalos weboldala (www.piatrasoimului.com) is elérhetővé vált.

A nyitórendezvény helyszínén főként gyerekek és fiatalok sereglettek össze, akik izgalmas és vidám pillanatokat éltek át a többek között a lovagi tornák hangulatát is felidéző lovagok, hercegnők és trubadúrok segítségével.

A középkori játéksorozat – a Pusztai Farkasok Egyesület közreműködésével – ijgal történetű célba lövéssel kezdődött. A különböző, sisakokból, mellvértékből és karvédőkből álló páncéltözeteket az érdeklődők nemcsak megcsodálhatták, hanem ki is próbálhatták. A bátrabbak és szerencsésebbek eredeti kardokat, lándzsákat és alabárdokat is kezükbe vehettek. Az élesdi hölgyek a hercegnői foglalatosságok közül leginkább a gyöngyfüzést választották, illetve érdeklődve figyelték a Medgyes városából érkezett Kóbor Lovagokat kísérő, korhű ruhákba öltözött udvarhölgyek csoportjait is.

A debreceni Bordó Sárkány együttes is elkápráztatta a közönséget. A népszerű zenészek nem csupán énekeltek, hanem jellegzetes középkori hangszereken, dobokon, dudákon, furlyakon, citerán és kobzon játszottak. A tánkra perdülő Kóbor Lovagok és udvarhölgyeik segítségével a nézők közül főként a fiatalok próbálták ki az egykori tánclepiéseket és -figurákat.

Viadalok a Középkori Estéken

A jelképes csata kezdetét a Pusztai Farkasok íjászbemutatója jelentette. Ezt követően a Kóbor Lovagok és a nagyváradi Ezüst Súlyom hagyományörző csoport lovagjai léptek színpadra, akik bajvívási tudományukkal kápráztatták el a közönséget. A harcosok egy- és kétkezes kardvívást, láncos buzogánnyal való küzdelmet, valamint látványos közelharci technikákat mutattak be.

A havasi kürtök úgy szóltak, mintha a tatárok támadását jelezték volna

A legizgalmasabb részt a Kóbor Lovagok és az Ezüst Súlyom harcosainak azon összecsapása jelentette, amely a Kolozsváron megrendezett, első országos páncélos full-contact bajnokság szabályaihoz igazodott. A harc során az győzött, aki legalább három ütést mért ellenfelének sisakjára, avagy egyéb létfontosságú testrészére. A második menet során a közönség körében jól érezhető volt a feszültség növekedése, hiszen itt már kettő a kettő ellen, végül három a három ellen folyt a küzdelem, amely az ellenfél földre kényszerítésével ért véget. Roland és Joseph lovagok vezetésével összesítésben a nagyváradiak diadalmaskodtak, míg a Kóbor Lovagok csapatából egyedül Bogdan győzedelmeskedett. A visszavágó a csapatok minden erőfeszítése ellenére döntetlenül végződött, de a szurkolók tapsa kárpótolta a feleket. Végül a harcosok lovagokhoz méltóan üdvözölték egymást.

Elrejtve a Körösök vidékén

Amint Debreceni Sándor szervezőtől megtudtuk, az élesdi vásáron „Súlyomkő vára” feliratú pólóba öltözött, lovagi pajzsral felszerelt fiatalok szórólapokat osztogatva hívták fel a figyelmet a fesztiválra.

„Ez a régió a történelem minden szakaszából bővelkedik régészeti emlékekben. A várak és kastélyok közül némelyik már csak romjaiban áll, némelyek azonban kedvezőbb állapotban vannak. Súlyomkő várának felújításával Élesd városa fontos turisztikai célpont lehet” – magyarázta a program fő célkitűzését Nicu Cureu projektmenedzser. Ezt szolgálta Élesd részvétele a 2012 novemberében megtartott kolozsvári turisztikai vásáron, illetve a 2013 márciusi, bukaresti Országos Turisztikai Vásáron is, melyek után többszörösére növekedett a www.piatrasoimului.com weboldal látogatóinak száma. Az online felületen az érdeklődők többek között megismerkedhetnek a vár részletes történetével, melynek romjai a téli időszakban készített fényképeken különösen jól láthatóak.

A vár környezete természetesen nyáron is varázslatos: a sziklákon megkapaszkodó, hatalmas fákkal körülvett, romos építmény egyedi látványt nyújt. A misztikumot és vad-ságot sugárzó környék bejárásához megfelelő lábbeli viselése szükséges, hiszen az ösvény egyes szakaszai egy patakmeder és egyéb vízmosások mellett halad el, a várkörnyéki sziklák, barlangok, üregek – beleértve azt is, mely egykor várörtönként szolgált – köveit pedig sok helyen már megkoptatták a turisták. A déli irányba néző falhoz felérve a Sebes-Körös nyugat-alföldi völgyére tekinthetünk le, illetve követhetjük azt az erdei utat, amely a Zichy-vadászkastély környékéről eredő, tiszta vizű patak mentén halad.

A gyerekek megtanulták, hogyan kell kifeszíteni az íjat

A vár története

A várat az erdélyi fejedelmek rokonságához tartozó Geregye nemesi családból származó Pál királyi bíró – vagy fia, Miklós – kezdte építeni 1250-1260 körül azzal a céllal, hogy a betörő tatár lovasok támadásaitól megóvják a vidék lakosságát. 1406-ban Luxemburgi Zsigmond Lackfi Jakabnak és Dávidnak adományozta. Ekkor a várkörnyéki területhez még 10 magyar, 50 román és egy vegyes lakosságú, többségében a Királyhágó és a Réz-hegység térségében, a Sebes-Körös felső szakaszán fekvő falu tartozott. 1456-ban a vár annak a Vitéz János püspöknek a kezére került, aki Nagyváradon Európa első csillagászati megfigyelőhelyét létesítette, hozzájárulva ezzel a város nevezetes kulturális központtá válásához. 1658-ban Constantin Șerban Basarab vette meg az erődítményt, majd 1660 és 1692 között az egész bihari térséggel együtt török fennhatóság alá került. A Rákóczi-szabadságharcot lezáró, 1711. évi szatmári béke megkötése után az osztrák seregek lerombolták a várat, köveinek egy részét a Báthory József által 1821-ben emeltetett kápolnába építették be. Az élesdi kastély – mely ma a városi kórháznak ad otthont – szintén az ő kezdeményezésére épült.

Fotó: Cristian Horgoș

A várbeli barlangok egyike

Népzenei gálaműsor Nagyvárad szívében

Írta: Cristian Horgoș

Határon túlról érkezett vendégek a hivatalos bemutatón

A nagyváradai Nicolae Bălcescu parkban – az egykori Rhédey-kertben – a 2013. esztendő megelőzően két alkalommal rendezték meg a Népi Kézművesek Vásárával egybekötött Nemzetközi Népzenei Fesztivált. A nagyszabású rendezvényre tavaly Algériából, Bulgáriából, Szerbiából, Szlovákiából és Törökországból érkeztek együttesek. A helyiek közül a szervezői feladatokat is ellátó Crișana együttes mellett a Lioara, a Dacia, a Țara Crișurilor és a Nuntașii Bihorului együttesek is felléptek.

Utóbbi már 1993-ban kísérletet tett egy nemzetközi népzenei- és néptáncfesztivál megszervezésére, mely elképzelés a megyei hivatalok közreműködésének köszönhetően az elmúlt években végre teret kaphatott.

„A rendezvénysorozat harmadik évéhez érkezve elmondhatjuk, hogy a Polgármesteri Hivatal és a Mária Királyné Színház (Teatrul Regina Maria) együttműködése nélkül mindezt nem tudtuk volna létrehozni Nagyváradon. Szeretnénk a fesztiváltól hagyományt teremteni, amely felé a harmadik esemény megszervezésével jó úton haladunk. A rendezvény nem csupán a fellépőknek biztosít kitűnő lehetőségeket a más nemzetek művészeivel való találkozásra, tapasztalatcserére, hanem jelentős turisztikai vonzerővel is bír a város számára” – mondta a 2013. július 5. és 7. között megrendezett fesztivált megnyitó köszöntőjében Leontin Ciucur, a Crișana Népművészeti Együttes vezetője.

A történelmi központ újjáélesztéséért

„A városvezetés szándéka a nagyváradai belvárosi élet élénkítése” – hangzott el Daniel Vulcu,

A gefirai táncosok a görög népi ritmusokat hozták el a Körösökhöz

A ciprusiak élénk színű öltözete

a Mária Királyné Színház igazgatója beszédében, aki arról is tájékoztatta a résztvevőket, hogy a Bémer (Ferdinánd) térre történő áthelyezésével a rendezvény 2013-tól színvonalasabb keretek között kerül megrendezésre. Az új helyszín többek között azért is kedvezőbb, mivel rossz időjárás esetén az előadások a tér szomszédságában található színházba is könnyen áthelyezhetőek.

A fesztivál megnyitóját rövid, nyári záporosó kísérte, amely megrövidítette a hivatalos beszédek és a hallgatóságokra is rájlesztett. Ezt követően a mintegy 250, Ciprusról, Görögországból, Szerbiából, Szlovákiából, Törökországból, Magyarországról és Romániából érkezett művész nemzeti zászlókkal a nagyváradai történelmi központba vonult, ahol a járókelők tapssal köszöntötték és fotózták őket.

A szakmai programsorozatot a határon túlról érkezett együttesek műsorai nyitották, melyeket a helyi művészekből álló együttesek fellépései követték. Utóbbiak közül kiemelkedtek a craiovai Maria Tănase, a szucsávi Ciprian Porumbescu és a nagyváradai Porolisum és Crișana előadásai.

Kelet-európai vigalom

A táncok karaktere, a különleges ritmusok és a jellegzetes viseletek megkülönböztették az egyes országok, régiók együtteseit, de a nagyváradai közönség meggyőződ-

A szlovák szatíra vicces ízt kölcsönzött a fesztivál zárónapjának

hetett arról is, hogy a hét országból érkezett művészek olyan közös vonásokkal is bírtak, mint a jókedv, az életerő, a virtuozitás és a szülőföld büszke képviselője.

Az együttesek a színpadi produciókat a közösségeik életeről szóló, legkülönfélébb előadásokkal egészítették ki. A görögországi Gefira településről érkezett művészek például a fák ültetésének fontosságát és a helyi hagyományok ápolását hangsúlyozták, míg a Crișana együttes többek között azt mutatta be, hogy a 2010. évi, Sanghajban megrendezett Világkiállításon Románia képviselőjében moldvai, olténiai, havasalföldi és erdélyi táncokat is előadtak.

A román nézők érdeklődése természetesen leginkább más nemzetek néptáncaira irányult, így a törökök keleties mozdulataira, a ciprusi táncosok szaltóira, a magyarok csárdásaira, a szerbek autentikus táncaira, a szlovákok polkájára és a görögök körtáncára.

Tréfás zenei jelenet

A szlovák együttes zenés szatírával búcsúzott a közönségtől, mely megnevetette és elbűvölte a publikumot. Egy nőnek öltözött táncos azokat a hölgyeket figurázta ki, akik túlságosan is kicsinosítják magukat a fiatal emberek figyelmének felkeltése érdekében. A nőnek öltözött férfi „tüzes” csábítása sikerrel járt egy legénynél, aki túlságosan is szeretett volna párt találni.

A Bémer téren az előadások mellett grillezett húsokat, kolbászt, sört, édességet és kézműves termékeket kínáló standok sokasága is szolgálta a látogatók jó hangulatát.

Egyesek szerint ugyan a standok környékének hagyományörző hangulatához nem igazán illett néhány elem – mint például a felfújható csúszda –, mégis összességében dicséret illeti a szervezőket – így a Mária Királyné Színházat, a Crișana Népművészeti Együttest, a nagyváradai Polgármesteri Hivatalt és a Bihar Megyei Tanácsot –, akik mindent megtettek azért, hogy a külföldi művészek Nagyvárad vendégszeretétét megtapasztalva jövőre is visszatérjenek.

Fotó: Cristian Horgoș

A törökországi táncosnők lemondtak az arcukat fedő fátyolról

Írta: Kotroczó Henrietta

Miénk itt a tér..

Az LGT dalát dúdolhatják Csabán

A békéscsabaiak sok évtizedes vágya teljesült idén: végre született egy hely, ahol összegyűlhetnek, ismerkedhetnek és nagyszabású programokon vehetnek részt a helyiek. A belváros rehabilitációjának legfontosabb elemeként a nyáron adták át a felújított Szent István teret. A város vezetésének elképzelése szerint e helyszín újra minden békéscsabai tere lesz, s az visszakapja korábbi szerepét, rangját. Ennek megfelelően felújították a régi, szép épületeket, esztétikus térburkolattal, változatos szökőkutakkal, megfelelő számú paddal látták el a főteret, s annak közvetlen környékét is. A korzó egész nyáron zsongott, egymást érték a különféle produkciók, szórakoztató programok, a csabaiak és a Csabára látogató turisták nem kis öröme. Van egy LGT-dal, „A siker” a címe. A főtér megvalósulása, életteli működése valóban sikertörténet.

A békéscsabai belváros-rehabilitáció összköltsége közel kétmilliárd forint volt. Ennek mintegy 57 %-a pályázati támogatás. A munkálatok 2011 őszén kezdődtek meg, a projekt 2013 nyarára fejeződött be. A fejlesztés keretében megszépült a Sas Patika, a Szent István tér 8. és 10. számú épületek, valamint a Városháza homlokzata, átalakult a Szent István tér, megújult a Luther utca az Irányi utcáig, a Szeberényi utca – Kosuth tér - Szent István tér csomópont, az Irányi utca, az Andrássy út egy szakasza, a Szabadság tér buszfordulója és buszmegállója. Megépült a Belvárosi Parkolóház az Irányi utcában.

A katolikus templom előtt kialakított rózsakert középpontjában rózsakutat találunk

A 18 harangból álló harangjáték, számtalan dallam lejátszására alkalmas

Az Új Széchenyi Terv keretében megvalósult beruházás leglátványosabb eleme a Szent István tér átépítése volt. A tér gyökeresen átalakult: a forgalommal és parkolással terhelt fő közlekedési útvonalból látványosságoknak, eseményeknek és rendezvényeknek helyet adó városi tér jött létre.

A Szent István tér Békéscsaba 140 éves múlttal rendelkező, patinás közttere. A város 1851-ben megjelent első utcanevjegyzékében még Nagy Piac Fő utcaként szerepel, majd 1884-ben Fő térre egyszerűsítették elnevezését. Államalapító királyunk nevét 1910-ben vette fel. Itt futottak össze a települést átszelő útvonalak, ez a terület lett a város közigazgatási és kereskedelmi központja. A teret körülölelő épületek szinte mindegyike idősebb 100 évesnél.

A Szent István tér délkeleti sarkán, a József Attila utcai kereszteződésben állt az a ház, amelyben Munkácsy Mihály is lakott. A Városháza helyén az 1700-as évek elején a Gádor nevű, híres-hírhedt vendéglátóhely működött. A téren egy vályúval el látott kút állt, ide hajtották itatni a helyiek állataikat. Az 1900-as évek elejére alakult ki a mai tér közvetlen elődje.

A Fiume Hotelben Kossuth Lajos is megfordult. A Sas Patika épületében fejlesztették ki és kezdték el gyártani a sokunk által jól ismert és kedvelt pemetefű cukorkát. De Stark Adolf, a híres szőlőnemesítő is a főtéren keresztül vitte ki a vasútállomásra az értékesítésre szánt Csabagyöngye szőlőt.

A belváros-rehabilitáció keretében a Városháza Ybl Miklós által tervezett homlokzata is teljesen megújult. A kialakított díszter a tervek szerint városi ünnepek, esküvők, sport és kulturális események otthona lesz. A téren és a környező utcákban 50 db új fát, 468 db rózsát, 1399 db évelőt és 2789 db egynyári növényt ültettek, emellett több mint 2000 négyzetméter új gyeppelületet alakítottak ki. Új térbútorok is kihelyezésre kerültek, köztük 114 db pad, 75 db hulladékártóló, kerékpártártólók 312 db

férőhellyel és 141 db gyönyörű közvilágítási kandeláber. A főtéren térfigyelő kamerákat helyeztek el.

A 10.000 négyzetméternyi területű korzó új távlatokat nyitott meg, olyan nagyszabású szabadtéri rendezvények számára szolgálva ideális helyszínül, mint a West Side Story vagy az István, a király előadások voltak az idei nyáron.

Vantara Gyula polgármester a főtérfejlesztéssel kapcsolatban a következőket mondta: „Bátran állítom, hogy eleink – akik a teret 140 évvel ezelőtt megálmodták – is büszkén néznének ma körül a megújult Szent István téren. Biztos vagyok benne, hogy a terveinknek megfelelően a tér újra a város, a megye szíve lesz. A Szent István tér 100 évvel ezelőtt egy mozgalmas, életteli, igazi főtér volt, piaccal, korzóval és kisvonattal. A tér felújításával az volt a fő célunk, hogy visszaadjuk a térnek ezt az eredeti, patinás, század eleji pezsgést, hangulatot.”

A beruházás során a Szent István tér 10. szám alatti önkormányzati bérpalota, Békéscsaba egyik legszebb épülete is megújult. A 99 millió forintba került, az eredeti állapot helyreállítását célzó felújítást követően nemcsak a harmonikus, szépen díszített homlokzat, hanem az épületbelső is visszanyerte régi eleganciáját. A kapubejáróban és az egyik emeleti iroda sarkaiban a gazdag, korabeli díszítőfestés is megtekinthető. Az épület földszintjén üzletek, többek között egy csabai és Békés megyei termékeket kínáló bolt is kialakításra kerül. Az emeleten exkluzív irodák működnek majd. „Nagy öröm számomra, hogy az évtizedek óta méltatlanul, romos állapotban vegetáló épületet sikerült ilyen szépen felújítani. Azért is fontos ez, mert a városvezetés egyik fő prioritása az új beruházások, fejlesztések mellett Békéscsaba meglévő értékeinek védelme, ápolása.” – jegyezte meg Vantara Gyula.

A Jókai Színház előtt 20 vízsugár lövelli ki a földből a vizet

A projekt során a régi Főtéri üzletház, a Szent István tér 8. is új köntösbe öltözött. A 120 éves épület a város egyik legszebb és talán legjobb állapotban megmaradt városi polgárháza, amely új színbe öltözve díszíti immáron a főteret. Egykor Adler Lajos cipőkereskedő műhelye és üzlete foglalta el az épület teljes földszintjét. A háború után Del-Ka néven cipőüzletként vált ismertté. A Sas Patika laboratóriumában Réthy Béla gyártotta közismert, védjegyzett termékeit, így például a ma is igen népszerű pemetefű cukorkát.

A felújított főtéren és sétálóutcán öt új szökőkút, illetve csobogó is épült, melyek a nyári melegben hamar a helyiek és a vendégek kedvenceivé váltak. Az Andrássy út torkolatában díszkút medence készült, melybe később műalkotás kerül majd. A Pádúai Szent Antal római katolikus templom előtti térrész látványossága a rózsakert, melynek középpontjában egyedi rózsakút áll. A Justh Gyula utcával szemben harangjáték kapott helyet.

... és ha már a cikk elején az LGT-t említettük: szeptemberben Békéscsaba volt a Magyar Dal Napja házigazdája. Az esemény ötletgazdája, motorja – pardon, mozdonya – nem más, mint Presser Gábor, a Locomotív GT alapítója és vezetője, aki maga is jelen volt a jeles eseményen. A rendezvény előtt azt kívántuk, hogy a megújult Szent István téren – Presserrel együtt – legyen ott „MINDENKI”, mert „A DAL A MIÉNK” – ahogy (stílszerűen) az LGT-szerzemények is szólnak...

Fotó: CrisPer szerk.

A felújított díszter városi ünnepek, esküvők, sport és kulturális események otthona lesz

Írta: Cristian Horgoș

Szent László napok Nagyváradon

László Király legendája

A jelenlegi Nagyvárad több ősi település területén jött létre. A nagyváradi vár építése és ezzel a város megalapítása I. (Szent) László nevéhez fűződik, aki 1077 és 1095 között volt Magyarország királya. A Bécsi Képes Krónikában (Cronicum Pictum Vindobonnense) Márk szerzetes meséli el, hogy a királyt egy vadászat alkalmával varázsolta el a festői hely, mely a Sebes-Körös és a Calidei-Calendei

folyó (latinul forró víz) azaz a Pece-patak között található. Mikor beesteledett, a legenda szerint az angyalok a királyt álmában arra biztatták, hogy alapítson egy Szűz Máriának szentelt kolostort e helyen, melyet Váradnak hívjanak.

A hely szépségétől lenyűgözve László király úgy rendelkezett, hogy a halála után itt helyezték örök nyugalomra. Mivel júliusban halt meg, vezérei úgy döntöttek, Székesfehérváron temetik el, nehogy romlásnak induljon a teste a Váradig tartó úton. A kocsiban azonban, melyben a halott király teste volt, egyik napról a másikra eltűnt. A magyar krónikások így magyarázták ezt: „minden emberi segítség nélkül, a Szent test kocsistól Nagyváradra megy. Látva az isteni nagy csodát, dicsérték az Urat.” A király testét azonban először mégis a somogyvári kolostorban temették el, véglegesen 1106-ban helyezték végső nyugalomra Váradon. 1192-ben a királyt, az egyháznak nyújtott támogatásai miatt szentté avatták, a szertartást a nagyváradi sírhelyénél tartották. A gótikus katedrális a Szent király ereklyéi miatt zarándokhelyé vált a közép-európai katolikusok számára. A 14. század második felében, az unitárius vallás Nagyváradon is átvette a katolikus vallás helyét, ezért a székesegyház hanyatlásnak indult és a király maradványait a város lakói szétszórták. A maradványokat egy szerzetes gyűjtötte össze és vitte Magyarországra észak-nyugati részére.

Korabeli viseletbe öltözve

Szent László napok

Szent László tisztelete ma is él Nagyváradon. Az évente megrendezett Szent László napok jó alkalmat adnak arra, hogy az ünnep közelebb hozza egymáshoz a Nagyváradon élő román és magyar közösségeket. (A változatos program hangulatos képekkel illusztrálva mind magyar, mind román nyelven megtalálható a <http://szentlaszlonapok.ro> honlapon.)

A rendezvényt az a gondolat hívta életre, hogy Kolozsvárral és más városokkal ellentétben Nagyváradon még nem volt ilyen jellegű magyar kulturális esemény. Ugyanakkor nemcsak a magyarok ünnepének szánták a rendezvénysorozatot, hiszen a Szent László Egyesület vezetői kijelentették, hogy „minden nagyváradi, legyenek bármilyen nemzetiségűek, szeretettel várnak a programokra.”

Az idei rendezvény megnyitójával egybekötve Gheorghe Gorun professzor tartott előadást „Szent László városa, Nagyvárad” címmel a Partiumi Keresztény Egyetemen. A programok részeként kétnyelvű városbemutató sétát szerveztek a belvárosban és a várnál, a Bălcescu parkban pedig önkéntesek válaszoltak azon váradlakosok kérdéseire, akik nem tudnak magyarul. A programok megszervezése a római katolikus egyház és mind a református egyház bevonásával zajlott. Mihalka Melinda a szervező bizottság tagja kihangsúlyozta, hogy szeretnék a helyi érdekű hazafiságot megerősíteni. Ennek szellemében állították össze a többi programot is, melyek között megtalálható volt az emigrált nagyváradiak találkozója, Weiss István képeslap és fénykép kiállítása a régi Nagyváradról, a Partiumi Egyetem Képzőművészeti Karának művészeti kiállítása, filmbemutatók és Shakespeare színház a Debreceni Csokonai színház közreműködésével, illetve könyvbemutatók.

A románok is képviseltetve érzékké magukat

Zatykó Gyula főszervező bejelentette: jövőre úgy fogják megrendezni az eseményt, hogy a helyszínül szolgáló Bălcescu park elegendő és méltó helyet biztosítson a programokhoz. A román nemzetiségű polgárokkal való beszélgetésekből okulva pedig elhatározták, hogy „igyekeznek megteremteni annak a lehetőségét, hogy a nagyváradi románok jobban magukénak érezzék a városalapító király tiszteletére szervezett eseményt”. Az ünnepség szervezői továbbá nem

A mester megmutatta a fiataloknak, hogyan kell az üveggömböt megformázni

zárják ki az önkormányzattal való szorosabb együttműködés lehetőségét sem, amely az esemény utolsó napján hivatalosan is üdvözölte a rendezvény létrejöttét. Zatykó Gyula reméli, hogy a jövőben nyitottabbak lesznek a rendezvényre akár potenciális szponzorai is lehetnek az ünnepségsorozatnak.

A csodák sorozata

A szervezők azon túl, hogy igyekeztek megéleveníteni Szent László király máig élő legendáit, maguk is úgy hiszik, az esemény a szent király „pártfogásával” zajlott. „Borson és a környező területeken szakadt az eső, de a Bălcescu parkban nem esett. Mintha László király elűzte volna a felhőket Nagyvárad egéről...” – hangoztatták.

A meghívott személyek között – akiket felkérték, hogy kötetlen beszélgetéseket folytassanak az érdeklődő nagyváradiakkal – ott volt Dr. Kemény Dénes olimpiai bajnok vízilabdaedző, a magyar vízilabda válogatott egykori vezetőedzője és a Magyar Vízilabda Szövetség jelenlegi elnöke, valamint a Szeged-Csanádról érkezett Kiss Rigó László püspök, aki a „magyar nemzet szentjéről” Szent László királyról tartott beszédet.

Operett, kórusok, táncok, koncertek

A művészetet és kultúrát képviselő meghívottak közül kiemelkedett a budapesti Bódi Marianna és Balla Melinda szoprán illetve a debreceni Haja Zsolt és Bőjte Melinda bariton énekesek szabadtéri operett műsora. A kulturális és zenei kínálatot színesítette a Classic Arts Művészeti Egyesület, a nagyváradi Szent László Római Katolikus Egyház keretében működő Halmos László-kórus, az Érmihályfalvai Veres Zsolt László kórus, a Nagyváradi Asszonykórus és a Nagyváradi Dalnokok Kórusa.

Csökmői Fúvószenekar toronyzenéje a Kálvin János utcai református templom tornyában

Néptánc előadásokat mutatott be a Rezgő Néptánc-csoport Belényesújlakról, a Kéknefelejcs Néptáncsoport Magyarremetéről, a Pacsirták Néptáncsoport Mezőtelegdről, a Csillagocská Néptáncgyűttes Nagyváradról, a Körös-körül Néptáncgyűttes Komádiból. A közönséget elragadtatta a Csökmői Fúvószenekar, a Profana Együttes, az Érmihályfalvi Bartók Béla Hagyományörző Citerazezenekar és a Köröstárkányi Gyermekezenekar. A már régóta várt esti koncertek előadói Rúza Magdi valamint a Csík zenekar és barátai, Lovasi András és Kiss Tibor voltak. Műsoruk több ezer embert vonzott a Bálcescu parkba, különösen fiatalokat.

Kreatív műhelyek fiataloknak

Különös figyelmet fordítottak a szervezők a legfiatalabbakra. A gyerekprogramokért felelős Nagy József Barna a „kocsi történetekkel” elnevezésű, történelmi témájú játéksorozatot hozta el Nagyváradra. „Minden, gyermekeknek ajánlott programelem László királyhoz kapcsolódik. Igyekszünk a gyerekeket játékosan megismertetni Nagyvárad alapítójának történetével.” Nagy József Barna azt is kihangsúlyozta, hogy a Bálcescu parkban található kreatív műhelyeket „nem csak a magyar gyerekek számára működtették, hanem a városban lévő minden gyermek számára nemzetiségtől függetlenül rendelkezésre álltak.” A szervezők minden esetben arra törekedtek, hogy ne csak a magyarul, hanem a románul beszélő gyermekeknek is programot biztosítsanak.

A legnagyobb attrakció a mini-üvegkészítő műhely volt, ahol a mesternek állandóan volt munkája és aki sok esetben „túlórázott” is azért, hogy bevezesse a kicsiket a mesterség fortélyába, amelyet néhány évvel ezelőtt tett ismertté a kézművésséget kedvelők körében. A gyermekeknek legalább nyolc helyszínen kellett igazoló pecsétet gyűjteniük, hogy üveget fújhassanak. A kézműves műhelyek azonban leginkább a nemezkészítés és az agyag kézi

feldolgozására összpontosítottak. Emellett persze volt gyöngyfüzés, kavicsfestés, csillámpor-festés, bábkészítés kukoricacsuhéból, kenderfonal készítés, valamint Szent László fegyvereinek készítése kartonpapírból. Ha már a kézművésségre ily módon rálátást nyertek a gyermekek és szüleik, a népművészeti termékek vásárlásának alkalmával lehetőségük nyílt arra is, hogy megcsodálják Erdély és Kelet-Magyarország különböző régióiból származó kézműves remekeket.

A kor ízlésének megfelelő konyha

A szervezők számos csapat részvételével, különböző kategóriákban – például hagyományos ízesítésű ételek – főzőversenyeket is indítottak. A szakácsokat arra kérték, hogy válasszanak ki egy történelmi korszakot és arra jellemző ételeket főzzenek, ugyanakkor a választott korhoz vagy az étel származási helyéhez illő ruhákba öltözzenek. A zsűri vezetője a kolozsvári top chef Kiss Budai Tibor mesterszakács volt, aki egy figyelemre méltó rekordot állított fel: egy hatalmas serpenyőben egyszerre 210 csirkét készített el. A verseny előtt a nagyváradiak a helyszínen ismerhették meg, hogyan kell elkészíteni a híres Csabai Kolbászt. A standoknál a különböző grillezett ételek mellett olyan hagyományos ételek is készültek, melyek ritkán találhatók meg a nagyváradai éttermekben: pacalpörkölt, bográcsban felszolgált bagulyás, zsemleben tálalt gulyásleves. A finom ételek kedvelői a Kis-Küküllő és a Hajós-Bajai szőlőültetvényekről származó borok kóstolásával gazdagíthatták ízlésvilágukat.

A főbb attrakciók 2014-ben folytatódnak

Az eseménysorozatot siker koronázta. A Szent László Napok szervezői becslései szerint csak a Bálcescu parkban tartott esti koncertek június 28-án mintegy 6000, június 29-én körülbelül 4000, június 30-án pedig hozzávetőlegesen 10.000 embert vonzottak. Zatykó Gyula főszervező megköszönte a résztvevőknek, hogy civilizált módon, a tisztaságra ügyelve ünnepeltek. Köszönetet mondott a 60 önkéntesnek is, akik teljes szívvel-leléssel mindent megtettek annak érdekében, hogy probléma nélkül bonyolítsák le a rendezvényeket. Gondolván a jövő évi eseményre, a szervezők kiemelték néhány olyan sikeres momentumot, melynek nyomán 2014-ben érdemes folytatni az eseménysorozatot. Ezek közé tartozott a Csökmői Fúvószenekar játéka a református templom tornyában, valamint a híres emberek részvétele, illetve a gyermekek számára szervezett foglalkozások és a főzőverseny is.

Fotó: Cristian Horgos

A nemezből készült golyócskákból nyakláncot készítettek a legkisebbek

Kis Anikó keramikus agyagba zárt kreativitása

Írta: Hajdu Livia

Megtanulni és elkészíteni valamit fáradtságos és időigényes munka. Ha az alkotás tetszik környezetünknek, az előbbre viszi az embert és ráébredhetünk, hogy nem hiába dolgoztunk. Ez a hitvallás vezeti Kis Anikó békési keramikus kezét is munkája során. Hiszi, hogy amit szívet-lelélekkel csinál az ember, az előbb-utóbb meghozza gyümölcsét.

Kis Anikó több mint 10 éve formálja gondolatait agyagba. Változatos formavilágában természetesen a hagyomány is fontos szerepet játszik. Fantáziája a díszítésben és a formázásban egyaránt kimeríthetetlen. A használati tárgyak éppúgy megtalálhatóak polcain, mint a dísz tárgyak. Évfordulóira, születés- és névnapokra, egyéb ünnepi alkalmakra névre szóló ajándékokat kérnek mindazok a visszatérő vásárlók, akik egyszer már bepillantást nyerhettek Kis Anikó Csap utca 24. szám alatti műhelyébe. Mivel minden darabja egyedi, több városi és megyei

intézmény rendel tőle rendszeresen plaketteket és kupákat. Munkáival évente több kiállításon vesz részt, zsűrizett alkotásai a műhely ékességei.

Az érettségi vizsga után Békéscsabán, az egykori Kézműves Szakiskolában tanulta ki a fazekasság alapjait. Szakoktatói képzés keretében itt szerezte meg a népi játék és kismesterségek oktatója címet. Az iskola elvégzése után két éven keresztül a tarhosi gyógypedagógiai intézetben foglalkoztató iskolás és speciális szakiskolás gyerekeket oktató, majd ezt követően, 1998-ban kezdte el kialakítani saját műhelyét. Ekkor már a békési gyermekeknek – a kulturális központ szervezésében – kerámia szakkört is vezetett.

Rövid ideig a békési Szent László Alapítványnál nyújtott segítséget a pszichiátriai betegek talpra állásához. Ebben a tevékenységben fontos szerep jutott az alkotómunka és a lélek kapcsolatának, ami nemcsak a gondozottak, hanem Kis Anikó számára is érdekes élményt jelentett.

Nyaranta nyugdíjas óvodapedagógus édesanyjával a békési és a környéki gyermekek számára kézműves napokat tart, melynek során a gyermekek betekintést nyerhetnek az alkotómunkába, illetve játékos foglalkozások keretében megismerkedhetnek az agyagozáson túl más kézműves technikákkal is, így a nemezeléssel, a bőrművésséggel és a kosárfonással. A program évről évre nagy sikerrel zárul, az elkészített munkákat természetesen haza is vihetik a kis „mesterek”.

Ha a Körösök völgyébe látogatnak, ne hagyják ki Kis Anikó békési kerámiaműhelyét sem!

Fotó: CrisPer szerk.

Írta: Szűcs Gergely

Elveszett kincseink nyomában

„Írok nektek arról, amit ti nem tudtok, és amit ti letagadtok: apáink, nagyapáink és dédapáink építők munkájáról.”
Kós Károly, 1911.

Nem tudhatjuk, mi az oka, de valószínűleg vagy az egyre jobban elterjedő egészséges táplálkozásnak vagy a gyökereink kutatásának köszönhetjük, hogy újra felfedezzük a régi gyümölcsöket. Szinte minden megyében alakulnak kertek, ahová csak a régi fajta alma, körte, szilva kerül telepítésre. Hazánkban Kovács Gyula pórszombati erdész kezdte meg gerillaharcát törvénnyel, idővel, emberekkel. Gyűjtőmunkájának köszönhetően újra élettel telnek meg a 19-20. századi gyümölcsészettel foglalkozó könyvek lapjai. Mára feledésbe merült nevek csengenek ismerősen újra: Pónyik, Batul, Sóvári, Csetertes, Cigányalma, Tányéralma,

Kun Lajos által készített csúcscsúsz átadása

Árpával érő, Nyeles körte, Kilós körte, Sózókörte, Sárkörte, Kormos körte, hogy csak egy párat említsünk.
A Körösök völgye is tartogat ezekből az értékekből még felfedezésre váró kincseket, amelyek felkutatásában és megmentésében élen jár Gyulateleplése. A Wenckheim Krisztina Köz-

alapítvány nevében, Dr. Pocsay Gábor segítségével megszületett Békés megye első, régi gyümölcsökre alapuló ültetvénye Gyulán, a Kálvária-domb tövében. Ide első ütemben több mint száz alma- és körtefa került elültetésre, a környéken élők örömeire.

Gábor gyűjtőmunkája széles körű érdeklődésről tanúskodik. Kovács Gyulával eljutott az erdélyi területekre is, ahol Bánffyhunad környékén, a kalotaszegi tájegységben különleges gyöngyszemekre találtak. Ezen a vidéken a templomkertekben és az emberek magánkertjeiben több száz éves gyümölcsfa-matuzsálemek találhatóak csendben és méltóságban. Akár vihar szaggatja, akár a sok termés húzza őket, ezek a fák állva vagy megfáradtan eldőlvé, de tovább élnek, dacolva a természettel. A gyulai író, Ambrus Lajos 10 évvel ezelőtt járt a területen a szenvedelmes kertészek nyomát keresve. Gazdag anyagra lelt, ami filmre is került. Ennek a filmnek a helyszíneit járták be a gyulaiak. Kalotadamos, Sztána, Magyarvalkó, Kalotaszentkirály, Magyarókerke kertjei ontották a látnivalókat és a régi fákat.

Magyarvalkóra az út 80-100 éves almafákkal szegélyezve visz. Temploma – mely a vidékre jellemzően négy fiatornyas és fallal kerített – már messziről hívogatja az idelátogatókat. Alig van magyar tájegység, ahol annyi csúcscsúsz emléket, annyi körtornác templomtorony tanúskodik az Erdély középkori építészetében uralkodó stílusirányzatról, a gótikáról. Az Umling Lőrinc és fia által készített kazet-

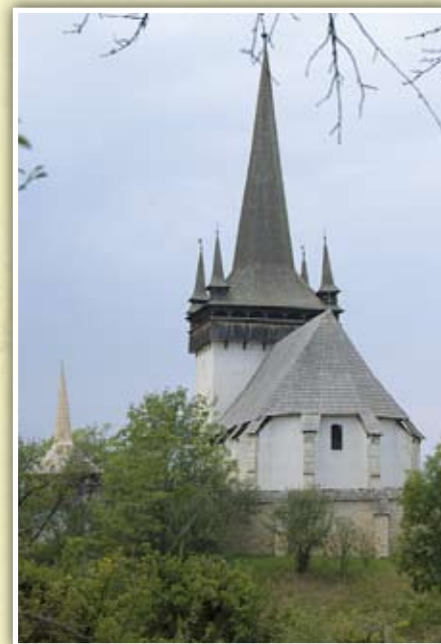
Fehér kálvil

Kormos körte

tás, festett mennyezet, valamint a kalotaszegi emberek kézműves munkái elvarázsolják a betérőket. Minket azonban mégiscsak a templomkert fogott meg leginkább. Az 1863-tól 1897-ig szolgáló lelképásztor, Miháltz Elek, illetve fia, Ákos, aki 1897-től 1908-ig vezette a gyülekezetet, hatalmas munkát végeztek. Ők honosították meg és terjesztették el ezeket a gyümölcsöket a vidéken. Elsőként a templomkert minden zugába ízletes és finom almákat és körtéket ültettek, majd titokban minden környékbeli kertben oltogattak. Ennek a munkának köszönheti Valkó máig megmaradt, sokszínű gyümölcsözönét. A fesztiválokon, a falunapokon és az alma dicsőítésére rendezett Almanapokon előtérbe kerülnek a gyümölcsök. A kicsik játékos vetélkedők során ismerik meg a gyümölcsöt és annak különféle felhasználási módjait. Ez a tudás azonban hamarosan elveszhet, mivel már kevés olyan idős embert találunk, akik ismerik a szaporítás és a felhasználás mesterfogásait. Az értékek megmentése érdekében a szakma jeles képviselői összefogtak, és az elmúlt években számos alkalommal gyűjtöttek információkat, mérték fel a fákat a térségben.

Idén januárban egy nagyszabású oltásbemutató keretében oktattuk a helyieket. A program során oltóveszzők kerültek begyűjtésre és szaporításra, továbbá a ceglédi Szarka

A magyarvalkói református templom

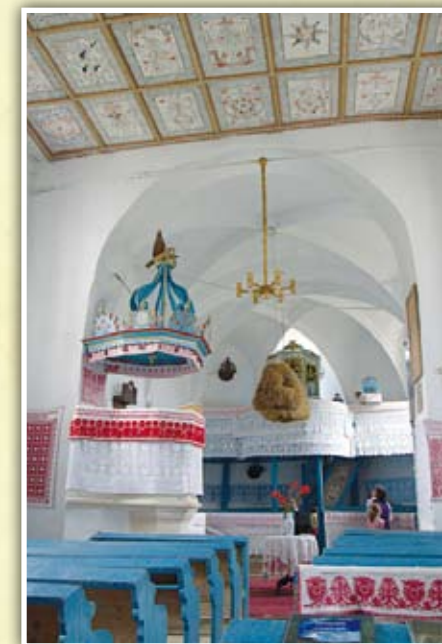

Mihálcz Elek által épített nyárilak felújítás közben

faiskola segítségével köszönhetően 400 db alany lett felajánlva a gyakorlati ismeretek elsajátításához. A programnak köszönhetően – melyre több mint 150-en jelentkeztek – a térség új fákkal gyarapodott. A növényeinket azonban nem hagytuk magukra. Augusztus elején újra ellátogattunk a térségbe, hogy ellenőrizzük az oltások eredményességét, valamint, hogy újabb fákról végezzük el a szemző hajtások gyűjtését. Ennek a látogatásnak is volt gyulai vonatkozása, hiszen a magyarvalkói lelkész egy híres gyulai mestert kért fel a felújítás alatt álló nyári lak csúcscsúszának elkészítésére. Kun Lajos bádogos mester és iparművész munkája a valkói templomkert díszé lett.

Nyeles körte

...és gazdagon díszített templombelsője

A program sikeres volt, újra megismerhettük és megízlelhetjük a nyári almákat és körtéket. A kezdeményezés folytatódik annak érdekében, hogy minél több értéket menthessünk meg. A táj minden természetkedvelőt és a régi értékek iránt elkötelezett érdeklődőt szívesen fogad. A magyarvalkói Adatlap Egyesület szállást és vendéglátást kínál a betérő utazónak (elérhetőségük az interneten megtalálható). A jövőben mi is többször megfordulunk még a vidéken, hiszen sok még a felfedezésre váró kincs. Legközelebb a minden év októberében rendezésre kerülő Almanapokon veszünk majd részt.

Fotó: Szűcs Gergely

A Körös-vidék kincsei

A térség természeti értékeit ismerhetik meg a látogatók a Gyula szívében található Tájvízházban.

Különleges tér- és időbeli utazás részesei lehetnek azok, akik megtekintik a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság nemrégiben megnyitott táj-, víz- és fürdőtörténeti kiállítását. A Gyula belvárosában található Tájvízházba látogatók a tárgyi emlékek mellett multimédiás eszközök, népszerűsítő kiadványok és múzeumpedagógiai anyagok segítségével szerezhetnek hasznos ismereteket a Körös-vidék természeti értékeiről, valamint a gyógyfürdők és a népi gyógyászat élettani hatásairól.

A kiállításnak otthont adó, műemlék jellegű épület feltehetően a 18. században épült. Az 1800-as évek közepén Popp József mézeskalácsos volt a ház tulajdonosa, nála lakott bérlőként a gyulai rajziskola tanára, Karl Fischer bécsi festő, akitől az ifjú Munkácsy Mihály az első rajzórát vette. Popp József fia, Popp Alajos, felhagyva a családi mesterséggel, 1887-ben gőz- és kádfürdőt nyitott a mézeskalácsbolt helyén.

A régi gőzfürdő helyreállított medencetereiben fürdőtörténeti tárlat várja az érdeklődőket

A fürdőkultúra gyökerei Gyulán a 16. századig nyúlnak vissza. A levéltári dokumentumok tanúsága szerint a városnak már a török hódoltság időszaka előtt, az 1500-as évek elején volt fedett fürdője. A gyulai iparosok keze munkáját dicsérő, Popp-féle fürdőt 1901-től Mandorf Gyula, majd Lampel Dezső üzemeltette, 1952 után pedig a város tulajdonába került. Miután 1965-ben, a várfürdő fedett részlegének megnyitását követően végleg bezárt a gőzfürdő, az épületet a szikvízüzemtől a mosodáig a legkülönbözőbb módokon hasznosították. Az 1986 óta a Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság kezelésében álló, felújított ingatlanban a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program jóvoltából táj-, víz- és fürdőtörténeti kiállítást alakítottak ki a közelmúltban. A Szalacs községgel közös projekt a Körös-, Berettyó- és Ér-völgy megismertetését, valamint a térség víztörténetének bemutatását tűzte ki céljává.

A Tájvízházba belépve egy előtér fogadja az érdeklődőket, akik az épület történetéről, a helyreállítás mozzanatairól, valamint a Körös-vidéki túraútvonalokról is információkat kaphatnak. Továbbá az időszakos kiállításoknak helyet adó üvegfalú terembe érkeznek a látogatók.

Írta: Súr Enikő

A gyerekek nagy kedvence a virtuális medence

A kertre néző csarnok különlegessége az a padlóra kasírozott, színes úrfelvétel, amely a Körösök vidékének jelenlegi állapotát ábrázolja.

Izgalmas virtuális kirándulásra invitálja a belépőket a táj- és víztörténeti terem. A helyiségben található léghajóba szállva az utasok a vidék tájtörténetét bemutató film segítségével tehetnek tér- és időbeli utazást. A terem padlóját annak a térképnek a mása díszíti, amelyet Huszár Mátyás az első vízrajzi felmérések alapján készített el 1821-ben. A falakon elhelyezett tablók megismertetik a Tájvízház látogatóit a Körösök szabályozásával, a mezőgazdaság és az öntözés fejlődésével, a holtágak természeti értékeivel, valamint a Körös-vidék természetvédelmi területeivel, illetve növény- és állatvilágával. Az ősi halászati és mérnöki munkaeszközök mellett a terem-

A látogatók léghajóba szállva tehetnek térbeli és időbeli utazást a Körösök vidékén

ben egy képzeletbeli és egy Horthy Miklós korából származó, valódi filmhíradó is megtekinthető.

A következő három kiállítótér a fürdők és a népi gyógyítók világába kalauzol. A régi gőzfürdő helyreállított medencetereiben kialakított kettős medencetereiben fürdőtörténeti tárlat várja a szemlélődőt. A falakon látható tablók a történelmi Magyarország és Közép-Európa leghíresebb gyógyfürdőivel, az Alföld termálvizeivel, a régi magyar fürdőgyógyászati és Gyula fürdőtörténetével ismertetik meg a belépőket. A vitrinekben egyebek mellett fürdő- és kúrapoharakat, valamint vízgyógyászati és tisztálkodási eszközöket állítottak ki. A terem végében a monarchiabeli vízgyógyászatot bemutató enteriőrök találhatóak, a meleg és hideg vizes kabin közötti

kivetítón pedig egy gyógykúra történetét megőrkítő, vidám burleszkfilmet nézhetünk meg.

A múlt század közepéig szinte minden faluban éltek olyan füvesemberek és -asszonyok, akik jól ismerték és számon tartották a gyógynövények élettani hatásait, begyűjtésük időszakát és alkalmazásuk módját. A gyógynövényillatot árasztó, korhű tárgyakkal berendezett gyógyfüves szobában a népi gyógyítókról és a legfontosabb gyógynövényekről tudhatunk meg többet. A helyiség bejárata melletti kivetítón egy boszorkánysággal vádolt vajákos asszony képzeletbeli pere röpti vissza a látogatókat a 18. századba.

A gyógyfüves szobában a népi gyógyítókról tudhatunk meg többet

A 16-17. századi magyarországi törökfürdők mintájára berendezett kupolás medencetér falfülkéit török és egyéb régiókból származó, török kori fürdőhelyiségek fotói díszítik. A teremben egy beépített fényképezőgép segítségével bárki lefotóozhatja magát a medence szélén elhelyezett bábuk mellett, hogy megőrkítse a Tájvízházban tett látogatását. Az előtérbe visszatérve még két kiállítótér várja az érdeklődőket. A vetítőteremben a tárlat tematikájához kapcsolódó, érdekes kisfilmek tekinthetők meg, a dr. Mosonyi Emil- emlékszobában pedig a Körösök völgyéhez számos szállal kötődő, világhírű vízépítő mérnök életútját és munkásságát hagyatékán keresztül ismerhetjük meg.

Fotó: Súr Enikő, Körös-vidéki Vízügyi Igazgatóság – Batai Gergely

Cím: Gyula, Városház utca 25.

Nyitva tartás: kedd–vasárnap: 9.00–16.00

www.kovizig.hu/tajvizhaz

A táj- és víztörténeti teremben ősi halászati és mérnöki munkaeszközöket is kiállítottak

A gyulai kolbász diadalútja

A húsipar-történelmi kiállítás a gyulai hentesipar aranykorába kalauzolja a látogatókat

Írta: Súr Enikő

Az oltalom alatt álló földrajzi jelzéssel védett gyulai kolbász a brüsszeli világkiállításnak köszönhetően, 1910-ben vált világszerte ismertté, s népszerűsége azóta is töretlen. A Gyulai Hentesek Hagyományörző Egyesülete által gondozott tárlaton a hungarikum története mellett a gyulai hentesipar kézműves korszakát és a nagyüzemi termelés kialakulását is megismerhetik a látogatók. Dinya Imrével, az egyesület elnökével az országosan egyedülálló gyűjteményről és a gyulai húsipar kezdeteiről beszélgettünk.

– A régi gyulai közvágóhíd épületében 2008 óta tekinthető meg az egyesület által gondozott húsipar-történelmi kiállítás, mely a húsfeldolgozás fejlődésébe és a hentesmesterek munkájába is betekintést nyújt. Hogyan született meg a tárlat?

A híres hentesmestertől, ifj. Balogh Józseftől tanuló hentesek egyik kiválósága, Nagy József az 1900-as évek elején alapította meg hentesipari vállalkozását

– A kiállítás alapját képező tárgyakat Szigethy Attila, a Gyulai Húskombinát egykori beruházási fősztályvezetője gyűjtötte össze. A történelmi jelentőségű tárgyakból, eszközökből és képekből álló gyűjteményt 1985-ben időszaki kiállítás keretében mutatták be a közönségnek, majd átkerült állandó helyére, az 1860-as évek végén létrejött közvágóhíd épületébe. Mivel a városvezetés 2007-ben nem tartott igényt a kiállításra, a gyűjteményt átadták a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságának, és Békéscsabára szállították. Nem sokkal később, a Gyulai Városbarátok Körének kezdeményezésére, a kiállítás anyagának nagy része visszakerült Gyulára. Egyesületünk 2008 januárjában alakult meg azzal a céllal, hogy helyreállítsa a gyűjteményt és megőrizze azt az utókor számára. Az országosan egyedülálló kiállítás 2008 októberében, az akkor 140 éves gyulai húsipar alapításának évfordulóján nyílt meg újra a közönség előtt. A múzeum szakavatott tárlatvezetőjével, ingyenesen tekinthető meg.

– A kiállítás alapját képező tárgyakat Szigethy Attila, a Gyulai Húskombinát egykori beruházási fősztályvezetője gyűjtötte össze. A történelmi jelentőségű tárgyakból, eszközökből és képekből álló gyűjteményt 1985-ben időszaki kiállítás keretében mutatták be a közönségnek, majd átkerült állandó helyére, az 1860-as évek végén létrejött közvágóhíd épületébe. Mivel a városvezetés 2007-ben nem tartott igényt a kiállításra, a gyűjteményt átadták a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságának, és Békéscsabára szállították. Nem sokkal később, a Gyulai Városbarátok Körének kezdeményezésére, a kiállítás anyagának nagy része visszakerült Gyulára. Egyesületünk 2008 januárjában alakult meg azzal a céllal, hogy helyreállítsa a gyűjteményt és megőrizze azt az utókor számára. Az országosan egyedülálló kiállítás 2008 októberében, az akkor 140 éves gyulai húsipar alapításának évfordulóján nyílt meg újra a közönség előtt. A múzeum szakavatott tárlatvezetőjével, ingyenesen tekinthető meg.

A múzeumban kéziszerszámok, valamint ipari és kisüzemi gépek ismertetik meg a látogatókkal a hentesipar fejlődését

– A gyulai hentesipar gyökerei a 19. századig nyúlnak vissza. Mit érdemes tudni erről az időszakról?

– A gyulai húsipar története dokumentáltan az 1860-as évekig vezethető vissza. Ekkor épült a múzeumnak otthont adó régi gyulai közvágóhíd, ahol sertést és marhát vágtak a helyi hentesek. Gyulán hatalmas állatvásárok voltak, egy-egy alkalommal több tízezer sertés és marha lábasjóság cserélt gazdát, ráadásul a 2. honvéd huszárszázlój is a városban állomásozott. A vásároknak köszönhetően az alapanyag biztosított volt ahhoz, hogy a katonaság ellátására kisebb-nagyobb üzemek alakuljanak. A kolbászkészítés és a húsfeldolgozás – mely akkoriban hűtés hiányában szezonálisan, ősztől tavaszig végzett tevékenység volt – nagyon sok családnak biztosított megélhetést. A sok hentesfamília közül néhány különösen maradandót alkotott. A gyulai kolbásznak először ifj. Balogh József szerzett hírnevet, ő kapott ugyanis első alkalommal aranyérmes termékekért az 1910. évi brüsszeli világkiállításán. Azok a hentesek, akik később jó hírért vitték Gyulának a világban szinte kivétel nélkül nála voltak segédek, inasok. Ilyen volt például Badura József, Nagy József vagy Puczko József. Közülük is kiemelkedett azonban Stéberl András, aki már nem elégedett meg a kisipari módszerekkel, hanem komoly gyárat hozott létre, és sok-sok embernek adott munkát Gyulán. Ennek eredményeként 1935-ben ismét aranydiplomával díjazták a gyulai kolbászt az újból Brüsszelben megrendezett világkiállításán. Stéberl nemcsak az országban, hanem Európa-szerte árusította termékeit. Sajnos, ennek az időszaknak nagyon szomorú vége lett: 1948-ban államosították a gyárat, amibe Stéberl András bele is halt. Az államosított üzem volt az elődje a későbbi Gyulai Húskombinátnak, amely továbbítte a Stéberl-hagyatékot.

– Milyen érdekességeket láthatnak az érdeklődők a húsipar-történelmi kiállításon?

– A kiállítás a gyulai húsipar mintegy másfél évszázados történetét mutatja be. A múzeumban kéziszerszámok, valamint ipari és kisüzemi gépek tekinthetők meg. A látogatók megismerhetik a töltőgépek minden generációját, a legelső, teljesen fából készült eszköztől a fogaskezes, dugattyús gépig. A tárlat leglátványosabb részei a Stéberl András gyulai üzleteiből származó eszközökkel berendezett boltrészletek. A kiállítás legnagyobb tárgya

egy 1920-as évekből származó kutter, azaz aprító- és keverőgép, mely közel 600 kilót nyom. A gyűjtemény vázát az a közel száz darab eszköz adja, amelyet Szigethy Attila gyűjtött össze, a kiállított tárgyak száma azonban ma már a kétszázat is eléri, hiszen sokan ajánlják fel a pincében, padláson meglelt régi eszközöket az egyesületnek. A látogatók a Brüsszelben elnyert aranydiplomát is megtekinthetik a kiállításon. A Stéberl által elnyert kitüntetést egy személtrepre induló teherautó platójáról mentette meg Szigethy Attila az 1970-es években.

– Az egyesület tagjai nemcsak a gyűjteményt gondozzák, hanem kolbászt is készítenek. Ön szerint milyen a jó gyulai kolbász?

– Tavaly óta készítünk a tradicionális recept alapján „hagyományörző” kolbászt. Az igazi gyulai kolbász sertés vékonybélbe töltött, rövid, páros kolbász. A hatmilliméteres tárcsán aprított sertéshúst és szalonnát sóval, csemegepaprikával, őrölt köménnyel, őrölt borssal és fokhagymával fűszerezték. Egyesületünk különféle gasztronómiai programokat kínál a múzeumlátogatóknak, így a kolbászkészítést akár ők maguk is kipróbálhatják.

A nemzetközileg is egyre nagyobb elismertségnek örvendő Gyulai Kolbász- és Sódarmustrán hagyományos módon készített, adalékanyag-mentes termékeket kínálnak a kiállítók

– Az egyesület négy évvel ezelőtt, hagyományteremtő szándékkal hívta életre a Gyulai Kolbász- és Sódarmustrát. Hogyan született meg a rendezvény ötlete?

– A nulladik Gyulai Kolbász- és Sódarmustrát 2009-ben, a pálinkafesztivál keretében rendeztük meg. Ezt négy, számított mustra követte. Már az egyesület megalakulásakor foglalkoztatott bennünket az, hogy Gyulán, a kolbász hazai fellegetyarában nem rendeznek hentesárukkal kapcsolatos rendezvényt. Az elmúlt négy évben az országosan és nemzetközileg is egyre nagyobb elismertségnek örvendő mustra a gyulai turisztikai és gasztronómiai élet szerves részévé tudott válni. A szórakoztató és kulturális programokkal színesített rendezvénynek komoly szakmai jelentőséget szeretnénk adni, ezért kizárólag hagyományos módon készített, adalékanyag-mentes termékekkel lehet részt venni a kiállításon és a mustra keretében megtartott versenyen.

Fotó: Gyulai Hentesek Hagyományörző Egyesülete

Cím: Gyula, Kétegyházi út 3/1.

A kiállítás szombaton 9 órától 13 óráig, illetve a +36/30/220-0290 telefonszám hívásával, előre egyeztetett időpontban tekinthető meg.

Felújított hotelek Félixfürdőn

A Nagyváradtól kilenc kilométerre, a magyar határtól 20 kilométerre található Félixfürdő Romániában és külföldön egyaránt ismert. Az üdülőhely az Alföld nyugati peremén, 140 méteres tengerszint feletti magasságban, bükk- és tölgyerdőkben gazdag területen helyezkedik el, és magában hordoz minden olyan jellemzőt, mely vonzóvá tehet egy üdülőközpontot.

Gyógyhatással bíró vizét már 1221-ben említi a Nagyvárad környéki termálvizet számba vevő dokumentum, a Thermae Varadienses. Az üdülőhely nevét Felix Heldres után kapta, aki a gyógyvíz forrásának felfedezését követően, 1700 és 1721 között először használta azt gyógyfürdőként. A termálvíz vizsgálatára először 1731-ben került sor. Egyedülálló összetételének és gyógyhatásának köszönhetően a Félix-gyógyfürdő vizét az 1896. évi világkiállításon aranyéremmel és díszoklevéllel ismerték el. Az üdülőhely jelképe a tavirózsa vagy lótoszvirág (Nymphaea Lotus var. Termalis), melyet 1789-ben Kitaibel Pál botanikus fedezett fel, majd 1908-ban Tuzson János nilusi tündérrózsának keresztelt. A növényt 1931-ben védett természeti örökségnek nyilvánították. A Félixfürdő központjában található tavirózsás tavak ma turisztikai látványosságoknak számítanak.

Az üdülőhelyen számos, különböző igények kielégítésére alkalmas panzió és szállodakomplexum található. Ezek közül mindenképpen említést érdemel a négycsillagos Aqua Park President, az Anthimos, valamint az úszómedencével is rendelkező Metropol Panzió.

A Félixfürdői tavak híres tavirózsái

Írta: Cristian Horgos

International Hotel fényképmontázs

A Turism Felix ajánlataiból

A TÜV tanúsítvánnyal és ISO 9001 minősítéssel rendelkező, romániai Turism Felix hoteltársaság a turisztikai ágazat gyógyfürdőkre épülő szegmensének legfontosabb piaci szereplőjeként számos szolgáltatással várja vendégeit.

Szabadidő és kikapcsolódás: szállás teljes ellátással, termálvizes medencék, Apollo-komplexum, kirándulások a környéken. Rendezvény és konferencia: szállás, ebéd, 20-200 személyes konferenciatermek technikai eszközökkel, berendezésekkel.

Egészségturizmus (javasolt reuma vagy egyéb mozgásszervi betegség esetén): szállás ebéddel, két-, három- vagy négycsillagos szállodákban, gyógyfürdő-terápia a szállodák saját kezelési központjaiban.

A kétszillagos szállodák többsége – mint a Mureș és a Poienița – sportolók számára is kínál komplex szolgáltatásokat, de az utóbbi időszakban a három- és négycsillagos szálláshelyek kínálatában is feltűntek a sportolói csomagok.

Hotel International****

A népszerű, 340 férőhelyes szálloda 110 kétágyas szobával – melyből három szoba mozgássérültek számára épült –, 80 egyágyas szobával és 20 apartmannal rendelkezik. A

szobákhoz zuhanyzó és erkély tartozik, továbbá telefonnal, kábeltévével, minibárral, hajszárítóval és légkondicionálóval felszereltek. Az internet használati lehetőség szintén biztosított. Egyéb szolgáltatások: őrzött parkoló, idegenvezető, kozmetika, manikűr, pedikűr, fodrászat, mosodai szolgáltatások.

A 300 férőhelyes étteremhez cukrászda és bár is tartozik, a vendégek részben fedett teraszon fogyaszthatják a finomabbnál finomabb ételeket és italokat. A szálloda egészségközpontját a közelmúltban korszerűsítették és bővítették. A két termálvizet úszómedence, a wellnessrészleg és a fitnessközpont kitűnő kikapcsolódási lehetőséget kínál az ideérkezőknek. Számos új gyógykezelési eljárással – így például iszappakolással – kedveskednek a vendégeknek.

A szálloda területén további három szabadterei medence – melyek összfelülete eléri az 1260 m²-t –, poolbár, terasz és egy 18 lyukas minigolfpálya is található.

A turisztikai komplexum egy 120 és egy 200 férőhelyes konferenciateremmel rendelkezik, melyek videó-, audio- és szinkrontolmács-berendezéssel, valamint internetkapcsolattal felszereltek.

2008 májusában egy 80 fős söröző, egy 100 fős terasz, valamint egy színpad került átadásra.

2007 októberében a szálloda Europespa Med elismerést nyert el, mely igazolja, hogy az Európai Gyógyfürdők Szövetsége (ESPA) terápiákra, higiéniaira és a turisták biztonságára vonatkozó szabványait betartja.

2012-ben teljesen felújították a hotel szabadterei úszómedencéjét, melyet vízforgató berendezéssel láttak el. A szálloda állandó tematikus esteket és animációs programokat ajánl a felnőttek és gyerekek számára.

Hotel Termal***

A 298 férőhelyes komplexum 114 kétágyas, 58 egyágyas szobával és 6 apartmannal várja vendégeit. Minden szobában fürdőszoba/zuhanyzó, erkély, kábeltévé, telefon, minibár

Az Apollo Strand és műemlék jellegű épületei

Az üdülőhely központjában egy ortodox és egy görög katolikus fatemplom található

és légkondicionáló áll a vendégek rendelkezésére. A hotel éttermének két 300 férőhelyes helyisége van. A 10. emeleten található, 90 férőhelyes terem bárral és nyári terasszal kínál kellemes étkezési lehetőséget. Konferenciák, rendezvények lebonyolítására egy 60, egy 100 és egy 120 férőhelyes terem áll rendelkezésre.

A komplexum wellnessrészlegét 2012-ben újították fel, melynek köszönhetően belső, fedett, termálvizet tartalmazó medencével, kinti, gyógyvizet tartalmazó medencével, úszómedencével és gyermekmedencével is rendelkezik. A felnőttek hidromasszázsát, illetve különféle egészségügyi szolgáltatásokat is igénybe vehetnek. A vendégek számára emellett igény szerint őrzött parkoló, valamint idegenvezetői, kozmetikai és mosodai szolgáltatások biztosítottak.

A szálloda tematikus estjeivel és animációs programjaival rendszeres szórakozást nyújt felnőtteknek és gyerekeknek egyaránt.

Apollo Strand

A teljesen felújított, egész évben üzemelő Apollo Strandon 10 új medence várja a látogatókat. Ezek közül mindenképp meg kell említeni az 1000 négyzetméteres, termálvizet, hidromasszázsokkal, 20 víz alatti masszázssággal, zubogókkal

és egyéb játékos vízi elemekkel ellátott medencét, a felnőttek számára kialakított két, összesen 1700 négyzetméteres relaxációs medencét, a 330 négyzetméteres hullámmedencét, továbbá a két, összesen 500 négyzetméter felületű, vízi játékokkal felszerelt, speciális „Baby” és „Junior” gyermekmedencét.

A komplexum vendéglátóegységei között a látogatók önkiszolgáló éttermet, kávézót, cukrászdát és pékséget is találhatnak. Különböző üzletek, sportpálya, masszázs, pedikűr, játszótér, orvosi ellátás, felnőttek és gyerekek számára összeállított animációs programok szintén várják a strand vendégeit.

Fotó: Cristian Horgos

Csúszdák az Apollo Strandon

Játsszon és nyerjen az élménymagazinnal!

Vegyen részt az alábbi játékaikban és nyerjen ajándécsomagot, vagy gazdagodjon feledhetetlen élményekkel!

A feladványok megfejtéseit és a pályamunkákat postai levelezőlapon, illetve online várjuk az alábbi címekre:

5601 Békéscsaba, Pf: 530, valamint magazin@korosokvolgye.com

A levelezőlapokon és online levélzésben jellegként szerepeljen: **Körösök Völgye élménymagazin, illetve az adott játék vagy pályázat neve.**

A beküldő nevét és telefonszámát kérjük feltüntetni!

Részletek az alábbi blokkokban:

PUZZLE

Rakja ki a magazinban szereplő fotóból készített puzzle-t, majd írja meg szerkesztőségünknek mi látható a képen.
Beküldési határidő: 2013. december 10.

FOTÓPÁLYÁZAT!

A Körösök Völgye élménymagazin szerkesztősége fotópályázatot hirdet az alábbi témában:

PANORÁMAKÉPEK

A fotóknak a Körösök völgyéhez egyértelműen kapcsolódniuk kell.

A pályamunkákat az ötödik lapszámhoz kapcsolódó határidőig, kizárólag elektronikus úton fogadjuk a magazin@korosokvolgye.com e-mail címre.

A beküldött fotók közül közönségsvavazás dönt a legjobbakról.

A fotópályázat és a közönségsvavazás további részleteiről a www.magazin.korosoknaturpark.hu oldalon tájékozódhatnak.

Beküldési határidő: 2013. december 10.

TÉRKÉP/ÉSZ

Az alábbi meghatározások segítségével találja ki, mely településekre gondoltunk a feladványban. Párosítsa a meghatározások betűjeleit a települések sorszámával (pl.: a-8) és küldje be azokat szerkesztőségünk részére.

Beküldési határidő: 2013. december 10.

- A Tájévízház ebben a városban mutatja be a Körös-vidék természeti értékeit.
- Ebben városban tartották a Nemzetközi Népzenei Fesztivált, melyet a Népi Kézművesek Vásárával is összekapcsoltak.
- Ebben a városban 2013 nyarán adták át a szökőkutakkal, hangjátékkal díszített főteret, ahol számos szabadtéri program szórakoztatja a helyieket és a turistákat.
- Ez a város a Középkori Esték című rendezvény alkalmából több évszázaddal „visszatér a múltba”.
- Ebben a városban készített Kis Anikó keramikus egyedi használati tárgyakat és dísz tárgyakat.
- Ez az utolsó település a Galbina szurdokába vezető útvonalon.
- Ezen a településen rendezik meg minden évben a sárréti pásztorok találkozóját.
- Ennek a településnek a lelkésze kért fel egy híres gyulai meszt a templomkertben lévő nyári lak csúcscsúszójának az elkészítésére.
- Ezen a településen „talált otthonra” a Körös Regionális Régészeti Program.
- A Sebes-Körösön e településig találhatóak meg az invazív halfajok.
- Ennél a településnél lévő halastavak jelentik a Körös-vidék vonuló vízimadarainak fontos pihenőterületét.
- Ez az üdülőterület található a Jád völgyének felső határánál.

Nyerteseinknek ajándécsomaggal kedveskedünk, és minden számhoz kapcsolódóan a helyes megoldást beküldők között kisorsolunk egy fődíjat, ami egyeztetés szerint lehet bakancsos-, kerékpáros túra, illetve városnéző program a közép-békécsi térségben. Nyerteseinket a megadott elérhetőségeken értesítjük 2013. december 15-ig. A nyertesek neve, illetve a játékhoz és a nyereményekhez kapcsolódó bővebb információk a www.magazin.korosoknaturpark.hu oldalon és a facebook-on.

www.facebook.com/korosokvolgyemagazin

